

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

Evidenčné číslo: 19100/I/2012/3517760550

**DOPAD GLOBÁLNEJ FINANČNEJ
A HOSPODÁRSKEJ KRÍZY NA EKONOMIKY
MALTY A CYPRU**

Diplomová práca

2012

Bc. Veronika Ferková

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

**DOPADY GLOBÁLNEJ FINANČNEJ
A HOSPODÁRSKEJ KRÍZY NA EKONOMIKY
MALTY A CYPRU**

Diplomová práca

Študijný program: Hospodárska diplomacia

Študijný odbor: 6221 8 00 - Medzinárodné ekonomické vzťahy

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Vedúci záverečnej práce: Ing. Vladimír Hniličan, PhD.

Bratislava 2012

Bc. Veronika Ferková

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum: 20.04.2012

.....

ABSTRAKT

FERKOVÁ, Veronika: *Dopad globálnej finančnej a hospodárskej krízy na ekonomiky Malty a Cypru*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie . – Vedúci záverečnej práce: Ing. Vladimír Hniličan, PhD. – Bratislava: FMV EU, 2012, 83s.

Cieľom záverečnej práce bolo analyzovať vplyv globálnej finančnej a hospodárskej krízy na vývoj maltskej a cyperskej ekonomiky. Práca je rozdelená do štyroch kapitol. Obsahuje štyri prílohy, štyri grafy a sedem tabuliek. Prvá kapitola sa venuje súčasnemu stavu riešenej problematiky v domácej a zahraničnej literatúre. V nasledujúcej kapitole je charakterizovaný cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania použité pri spracovávaní témy. Tretia kapitola sa zaoberá globálnou finančnou a hospodárskou krízou. Obsahuje teoretické východiská kríz a krízové vzorce, ako aj opis vzniku a priebehu súčasnej globálnej krízy. Záverečná kapitola skúma dopady globálnej finančnej a hospodárskej krízy na ekonomiky Malty a Cypru na základe analýzy vývoja hrubého domáceho produktu, priemyslu a služieb, pracovného trhu, verejných financií a zahraničného obchodu v oboch ekonomikách. V prípade ekonomiky Cypru je zahrnutý aj finančný sektor. V práci sme dospeli k záveru, že kvôli otvorenosti a interdependencii týchto ekonomík nebolo možné, aby sa vyhlí dopadom globálnej finančnej a hospodárskej krízy. Krízou bol ťažko zasiahnutý zahraničný obchod, stavebný priemysel a cestovný ruch. Napriek vládnym opatreniam na elimináciu negatívnych dopadov krízy sa vyostrili pretrvávajúce problémy týchto ekonomík. Krajiny musia čeliť problémom v súvislosti so starnúcim obyvateľstvom a vysokej nezamestnanosti žien a mladých ľudí, preto je potrebná konsolidácia verejných financií a reforma trhu práce.

Kľúčové slová: globálna finančná a hospodárska kríza, Malta, Cyprus, priemysel, služby, trh práce, verejné financie, zahraničný obchod

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to analyze the effects of the global financial and economic crisis on development of Maltese and Cyprus economies. The work is divided into four chapters. It includes four attachments, four graphs and seven tables. The first chapter is devoted to the current state of the problem in domestic and foreign literature. The second chapter describes the objectives of the work, methodology and work methods used to compile the thesis. The third chapter deals with global financial and economic crisis. It includes economic theories and crisis equations and describes the origin and development of the current global crisis. The final chapter examines the impact of the global financial and economic crisis on the economy of Malta and Cyprus using analyses of gross domestic product development, industry and services, labour market, public finance and foreign trade in both economies. In case of Cyprus it contains the financial sector as well. In this work, we concluded that the economies could not avoid to global crisis because of the openness and interdependency of the economies. The crisis had a strong effect on foreign trade, construction industry and tourism. Despite of government measures the problems of the economies have become more distinctive under the impacts of the crisis. The countries have to face problems with aging population and high unemployment of women and young people leading to fiscal consolidation and labour market reform.

Key words: global financial and economic crisis, Malta, Cyprus, industry, services, labour market, public finance, foreign trade

Obsah

Zoznam tabuliek a grafov	7
Zoznam skratiek.....	8
Úvod.....	9
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí.....	11
2 Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania	12
3 Globálna finančná a hospodárska kríza	14
3.1 Teoretické východiská krízy	14
3.1.1 Krízové vzorce	18
3.2 Priebeh globálnej finančnej a hospodárskej krízy	21
3.2.3 Identifikované príčiny vzniku krízy	28
4 Dopad globálnej finančnej a hospodárskej krízy na ekonomiky Malty a Cypru.....	31
4.1 Všeobecná charakteristika maltskej ekonomiky	31
4.2 Makroekonomický vývoj na Malte počas krízy	32
4.3 Všeobecná charakteristika cyperskej ekonomiky	55
4.4 Makroekonomický vývoj na Cypre počas krízy	58
Záver	71
Zoznam použitej literatúry	73
Zoznam príloh.....	83

Zoznam tabuliek a grafov

Tabuľka č. 1 Medziročná percentuálna zmena priemyselnej výroby (2008 – 2010)

Tabuľka č. 2 Fiškálne ukazovatele za obdobie 2008 – 2011 (v % HDP)

Tabuľka č. 3 Ekonomická aktivita v stavebnom priemysle v rokoch 2008 – 2010

Tabuľka č. 4 Miera nezamestnanosti v rokoch 2007 – 2010

Tabuľka č. 5 Príjmy a výdavky štátneho rozpočtu v období 2009 – 2011 (v tis. EUR)

Tabuľka č. 6 Verejný dlh v rokoch 2007 – 2010

Tabuľka č. 7 Zostatok obchodnej bilancie v rokoch 2007 – 2010

Graf č. 1 Miera nezamestnanosti v rokoch 2008 – 2011

Graf č. 2 Trend vývoja verejných financií (v % HDP)

Graf č. 3 Teritoriálna štruktúra vývozu Malty v rokoch 2008 – 2010

Graf č. 4 Teritoriálna štruktúra dovozu Malty v rokoch 2008 – 2010

Zoznam skratiek

bil.	bilión
CDO	collateralised-debt obligation (zaistené dlhové obligácie)
ECB	Európska centrálna banka
ECOFIN	Rada pre hospodárske a finančné záležitosti
EHP	Európsky hospodársky priestor
EÚ	Európska únia
FED	Federal Reserve
GBP	britská libra
GFHK	globálna finančná a hospodárska kríza
HDP	hrubý domáci produkt
IBC	International Business Companies
mil.	milión
mld.	miliarda
MMF	Medzinárodný menový fond
MSP	malé a stredné podniky
NINJA	No Income No Job and Asset (žiaden príjem, žiadna práca, žiadne aktíva)
NYSE	burza v New York
SPV	Special Purpose Vehicle
TNK	transnacionálne korporácie
USA	Spojené štáty americké
USD	americký dolár

Úvod

Najfrekvencovanejšou témou v posledných rokoch je globálna finančná a hospodárska kríza. Jej vypuknutie prinútilo ekonómov a tvorcov politík skúmať príčiny a hľadať chyby vo finančnom systéme. K jej vzniku nedošlo z dňa na deň, ale indície vo forme rozmachu nových finančných produktov bez primeraných nástrojov na meranie rizika, uvoľňovania pravidiel, nesprávnej americkej fiškálnej a monetárnej politiky, a pod., sa objavovali už roky pred jej vypuknutím. Finančná kríza sa zo Spojených štátov amerických (USA) rozšírila takmer do celého sveta. Svoj dopad mala aj na Európu a neobišla ani štáty Malta a Cyprus.

Cieľom tejto práce je analyzovať dopady globálnej finančnej a hospodárskej krízy na hospodárstva Malty a Cypru a porovnať vývoj týchto ekonomík počas krízy s predkrízovým stavom. I napriek skutočnosti, že kríza zasiahla maltskú a cyperskú ekonomiku v menšej miere ako ostatné európske krajiny, výrazný negatívny vplyv mala na zahraničný obchod, priemysel, služby, verejné financie a pracovný trh Malty a Cypru.

V súčasnosti problematiku globálnej finančnej a hospodárskej krízy analyzujú mnohí ekonómovia. Na domácej vedeckej scéne sa danou oblasťou zaoberá skupina autorov z Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, Peter Staněk, Milan Šikula, a iní. Spomedzi mnohých zahraničných ekonómov a profesorov renomovaných univerzít možno spomenúť mená ako Paul Krugman, Nouriel Roubini a Stephen Mihn. Diela uvedených autorov slúžili ako pramene aj pre túto diplomovú prácu. Celostná analýza dopadov globálnej finančnej a hospodárskej krízy na konkrétne ekonomiky Malty a Cypru sa zatiaľ v domácej literatúre nenachádza.

Prvé dve kapitoly diplomovej práce sú zamerané na objasnenie súčasného stavu riešenej problematiky v domácej a zahraničnej literatúre, a na vysvetlenie cieľa práce, metodiky práce a metód skúmania použitých pri tvorbe záverečnej práce.

Tretia kapitola v prvej časti vysvetľuje teoretické východiská kríz z pohľadu ekonómov od Adama Smitha, cez Johna Maynarda Keynesa, až po jeho oponentov Eugena Famu, Milтона Friedmana a Josepha Schumpetera. Teória krízy zahŕňa krízové vzorce a porovnáva jednotlivé aspekty kríz z minulosti so súčasnou krízou. Druhá časť tretej kapitoly opisuje konkrétne súčasnú krízu. Analyzuje vznik, priebeh a dôsledky globálnej finančnej a hospodárskej krízy a identifikuje príčiny na finančnom trhu, ktoré priviedli americkú ekonomiku do recesie.

Štvrtá kapitola sa zaoberá problematikou dopadov globálnej finančnej a hospodárskej krízy na ekonomiky Malty a Cypru. Kapitola charakterizuje Maltu a Cyprus prostredníctvom všeobecného popisu jednotlivých ekonomík a následne rozoberá vplyv krízy na hrubý domáci produkt, priemysel a služby, trh práce, verejné financie, zahraničný obchod a finančný sektor.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

Na Slovensku v súčasnosti neexistuje publikácia, ktorá by sa zaoberala dopadmi globálnej finančnej a hospodárskej krízy na ekonomiky Malty a Cypru. Na jednej strane existujú vedecké štúdie o globálnej kríze, na strane druhej sa niektorí ekonómovia a akademici venujú problematike malých štátov, ale ide o separátne, navzájom nezávislé výskumy.

K otázkam príčin vzniku, priebehu, súčasnému stavu a budúcemu vývoju finančnej a hospodárskej krízy sa najčastejšie vyjadruje ekonóm z Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, Peter Staněk. Jeho posledná publikácia má názov „Globálna kríza – hrozba alebo výzva?“. V zahraničí je okruh ekonómov širší. Najmä v USA sa v ekonomickej teórii globálnej finančnej a hospodárskej krízy najviac angažuje Nouriel Roubini v publikácii „Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance“, ktorý predpovedal vznik krízy s niekoľkoročným predstihom, a Paul Krugman, ktorý v diele „The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008“ rozširuje skúmanie minulých kríz v juhovýchodnej Ázii, Japonsku a Latinskej Ameriky o súčasnú krízu.

Analýzy dopadov globálnej finančnej a hospodárskej krízy na ekonomiky Malty a Cypru dôkladne vypracovávajú a publikujú maltské a cyperské inštitúcie, najmä štatistické úrady, centrálné banky, ministerstvá financií a mimovládne organizácie.

2 Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania

Pri výbere záverečnej práce sme vychádzali z prác mnohých ekonómov, ktorí analyzovali dopady globálnej finančnej a hospodárskej krízy na svetovú ekonomiku. Nakoľko sa predmetom skúmania najčastejšie stávajú veľké ekonomiky a malé štáty sa dostávajú skôr do pozadia, poprípade sa výskum sústreďí na skupinu malých štátov, rozhodli sme sa analyzovať dopady globálnej finančnej a hospodárskej krízy na dve konkrétne krajiny s podobnými vlastnosťami. Maltu a Cyprus sme si zvolili z dôvodu ich protirečivých charakteristík, za ktoré sa považujú príslušnosť a naviazanosť na EÚ, ale zároveň ostrovná poloha pri arabských susedoch, stabilné ekonomické prostredie na jednej strane, ale obmedzené zdroje a vysoká otvorenosť na strane druhej.

Hlavným cieľom tejto práce je určiť, aký vplyv mala globálna finančná a hospodárska kríza na vývoj ekonomík Malty a Cypru. Konkrétne sme porovnávali stav maltskej a cyperskej ekonomiky po vypuknutí krízy v roku 2009 s obdobím pred krízou, za ktoré chápeme roky 2007 a 2008. Časové obdobie práce je preto stanovené na obdobie 2008 – 2011, počas ktorého sa pozoroval vývoj ekonomík a ich počínanie s dopadmi globálnej finančnej a hospodárskej krízy.

Prvá časť práce preto pozostáva z definovania a analýzy globálnej finančnej a hospodárskej krízy. Pri jej definovaní sme vychádzali najmä z publikácií dvoch uznávaných amerických ekonómov Nouriel Roubiniho a Paula Krugmana. Nouriel Roubini je autorom knihy s názvom „*Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Crisis*“, v ktorej porovnáva pohľady na krízu od Adama Smitha, cez Keynesa, rakúsku školu, až po Samuelsona a iných. Paul Krugman v diele „*The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*“ zrozumiteľným spôsobom vysvetľuje GFHK v nadväznosti na krízy v Latinskej Amerike, v Japonsku a v juhovýchodnej Ázii.

Pre zistenie priebehu finančnej a hospodárskej krízy v oboch sledovaných krajinách sme vychádzali z analýzy sekundárnych zdrojov - publikácií, monografií, odborných článkov a internetových prameňov, ktoré sa danej problematike venujú.

Pre oblasti ekonomiky, na ktorých sme sledovali dopad krízy, boli vybrané trh práce, verejné financie, zahraničný obchod a v prípade ekonomiky Cypru sme zahrnuli aj finančný sektor. Vývoj ekonomík sme analyzovali aj na základe makroekonomických ukazovateľov, a to hrubého domáceho produktu (HDP) a nezamestnanosti. Prostredníctvom ukazovateľa HDP sme sledovali vývoj v priemysle a v službách. Trh

práce sme pozorovali na celkovej úrovni a potom zvlášť pre zamestnanosť žien a nezamestnanosť mladých. Pre verejné financie sme považovali za indikátory jednotlivé položky štátneho rozpočtu, príjmy a výdavky, a verejný dlh. Zahraničný obchod sme skúmali na základe objemu a teritoriálnej štruktúry vývozu a dovozu.

Dopady globálnej finančnej a hospodárskej krízy na hospodárstvo Malty sme sa snažili zistiť pomocou analýzy primárnych dát - štatistických zdrojov Eurostatu, zdrojov národného štatistického úradu Malty (*National Statistics Office*) a informácií získaných priamo od relevantných organizácií prostredníctvom rozhovorov s odborníkmi v hospodárskej oblasti počas praktickej stáže na Malte.

K najdôležitejším zdrojom patrili sekundárne dáta Agentúry pre podporu obchodu a investícií (*Malta Enterprises*) a Združenia zamestnávateľov (*Malta Employer's Association*), vypracované analýzy Centrálnej banky a Ministerstva financií na Malte a európskych inštitúcií.

Podobne sme vychádzali pri analýze cyperskej ekonomiky. Hlavné zdroje predstavovali správy, prehľady a štatistické databázy cyperských a európskych inštitúcií o hospodárstve krajiny, ktoré boli prístupné na internete alebo poskytnuté Veľvyslanectvom Cyperskej republiky v Bratislave.

Konečným krokom k vytvoreniu práce bolo spájanie čiastkových poznatkov do celku. Prostredníctvom dedukcie, indukcie a logických postupov sme identifikovali možné príčiny krízy a zhrnuli dopady krízy na ekonomiky Malty a Cypru.

3 Globálna finančná a hospodárska kríza

„V dejinách moderného kapitalizmu sa krízy stávajú pravidlom, nie výnimkou.“
(Nouriel Roubini)

3.1 Teoretické východiská krízy

Predmetom ekonomickej vedy sa stávajú rôzne kategórie v súvislosti s využívaním vzácnych zdrojov na výrobu užitočných tovarov a ich rozdeľovaním medzi rozličné skupiny ľudí. Metodológia, ktorú ekonómia pri svojom skúmaní používa, je zložená z rovníc, zákonov, matematických modelov a iných prostriedkov objektivity. Ale za touto fasádou jednotnej vedeckej pravdy sa skrýva rôznorodosť konfliktných názorov, najmä keď ide o sporný predmet ekonómie - finančnú krízu.¹ Kríza sa stáva predmetným záujmom bádania ekonómie v 19. storočí, v 20. storočí a pretrváva aj v 21. storočí.

Jedným z predmetov skúmania ekonomickej teórie je hospodársky cyklus. Avšak mnohí ekonómovia považujú recesiú za nepatrnú záležitosť, preto sa už nevenujú hospodárskym cyklom, ale skôr technologickému pokroku a udržateľnému rozvoju. Toto sú tiež dôležité veci, ale až v dlhodobom období, čo nie je relevantné pre každého. J.M. Keynes poznamenal, že v dlhodobom období sme tak či tak všetci mŕtvi.²

Väčšina hlavných prúdov ekonómie sa sústreďí na vysvetlenie, ako a prečo trhy fungujú. Ekonomická kríza sa zaoberá výskumom zlyhávania trhov. Na začiatku vzniku ekonomickej teórie **Adam Smith** vysvetľoval, že trhy sú pôvodne nedokonalé, ale prostredníctvom tzv. neviditeľnej ruky trhu sa dostanú do rovnováhy, čiže sú samoregulačné. Ďalšia generácia ekonómov, ako **David Ricardo**, Jean – Baptiste Say, Léon Walras a Alfred Marshall, zušľachtili a prepracovali Smithov pohľad a začali vytvárať matematické modely, aby dokázali jeho teóriu.³

Dôležitou osobnosťou ekonomickej scény v 30. rokoch 20. storočia bol **John Maynard Keynes**, ktorý vysvetlil a zdôvodnil Veľkú hospodársku krízu. Zásahy štátu do trhu, ktorý je nedokonalý, sa stali dočasnou doktrínou. Dokonca, väčšina súčasných

¹ Roubini N., Mihm S.: *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance*. 2010. s.39

² Krugman, P.: *The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*. 2009. s.183

³ Roubini N., Mihm S.: *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance*. 2010. s.40

ekonómov ho považuje za najrelevantnejšiu osobnosť súčasnej globálnej finančnej a hospodárskej krízy.

Po svetových vojnách sa otvoril priestor pre zástancov *laissez-faire* ekonómie, ktorí začali konštruovať matematické modely na dokázanie toho, že trhy sú dokonalo efektívne a racionálne. Jedným zo spomínaných predstaviteľov je ekonóm a profesor na Univerzite v Chicagu, **Eugene Fama**.

Na druhej strane sa v 80. rokoch objavili ekonómovia, ktorí spochybňovali predpoklad efektívnosti trhu. Metódou ich dokazovania neboli matematické modely, ale štatistické analýzy. Najostrejším kritikom sa stal profesor na Univerzite v Yale, **Robert Shiller**. Výsledok jeho výskumu bol, že ceny aktív sa zriedkakedy ustálili v ekvilibriu, skôr mali tendenciu širokej fluktuácie. Pohyby cien aktív neboli racionálne, ale išlo o neracionálne impulzy davu, ktoré vysvetlil pomocou modelu vplyvu ľudskej psychológie na finančný trh. Na základe reálnych experimentov opísal, ktoré správanie účastníkov trhu prispieva k narušeniam, ako sú napríklad akciové bubliny a finančná panika. Shiller a jeho stúpenci za pôvodcu kríz považovali moderný kapitalizmus.

K najvplyvnejším ekonómom, ktorí sa snažili zovšeobecniť hospodársky cyklus, môžeme priradiť hlavne **Johna Stuarta Milla** a jeho neskoršieho nasledovníka **Williamu Stanleyho Jevonsa**. Títo ekonómovia sa snažili vysvetliť príčiny expanzie a recesie. J.S. Mill za zdroje vzniku fáz hospodárskeho cyklu považoval externé šoky, špekulácie, reakčný mechanizmus, ktorý dvíha ceny na hor, ľahko dostupný kredit pre každého, zrušenie finančného systému a množstvo súbežných škôd dopadajúcich na reálnu ekonomiku, podniky a pracovníkov. K externým šokom by sme mohli zaradiť vojny, revolúcie, pesimistické či optimistické čakávania podnikateľov alebo spotrebiteľov a rôzne ďalšie faktory. W.S. Jevons prišiel s teóriou „slnečných škvŕn“. Teória hovorí o tom, že solárne odchýlky narušujú počasie na zemi, čo má vplyv na poľnohospodársku výrobu, ktorej zmeny následne spôsobujú krach celej ekonomiky a prostredníctvom týchto trhlín a špekulatívnej horúčky sa vydláždí cesta pre krízu. I keď na prvý pohľad sa nám môže zdať, že ide o zvláštnu teóriu, v skutočnosti sa Jevons prostredníctvom solárnej metaforý snažil vysvetliť, že krízy sa rodia z úplne externých udalostí, ktoré nemajú nič spoločné s kapitalizmom.

Najkontroverznejším mysliteľom bol **Karl Marx**, ktorý veril, že krízu priniesol kapitalizmus. Podľa jeho slov, kapitalizmus je kríza. Kríza je súčasť kapitalizmu

a znamením jeho nevyhnutného rozpadu, pretože priniesol takú úroveň nestability a neistoty, aká nemá svoj *precedent* v dejinách ľudstva. Jeho názor nebol široko prijatý.⁴

Na príklade Veľkej hospodárskej krízy v 30. rokoch možno poukázať na rozdielnosť názorov J.M. Keynesa a **Milтона Friedmana**. Keynes zastával úlohu štátu, ako zodpovednej entity za naštartovanie ekonomiky v čase krízy prostredníctvom expanzívnej fiškálnej politiky vplývajúcej na dopyt. Podľa jeho názoru, recesia bola spôsobená nedostatočným dopytom, ktorý bolo potrebné oživiť. Na druhej strane stojí Milton Friedman s presvedčením, že krízu spôsobil pokles množstva bankových vkladov a bankových rezerv, keď vystrašení klienti začali vyberať svoje úspory a následne sa banky museli zavrieť. Vystupoval proti vládnym zásahom. Vyhnúť sa zníženiu ponuky peňazí bánk sa dalo prostredníctvom prudkého zníženia medzibankovej úrokovej miery. Teória Milтона Friedmana sa dostala do popredia v 70. a 80. rokoch.

Profesor ekonómie na Univerzite vo Washingtone, **Hyman Minsky**, interpretoval Keynesa a na jeho základe vypracoval vedeckú teóriu. Ukázal, ako banky a iné finančné inštitúcie, môžu priniesť celý systém ku kolapsu, ak sa rozrastú na obrovský komplex a stanú sa nezávislými. Centrálnou časťou tejto analýzy bol dlh, jeho hromadenie, rozdeľovanie a zhodnocovanie. Minsky a Friedman sa zhodli, že vyhnúť sa kríze by sa dalo, keby centrálna banka zohrala úlohu poslednej záchrany a poskytla potrebné prostriedky na záchranu bánk, spoločností a jednotlivcov. K ich názoru sa pridal aj neoklasický ekonóm **Irving Fisher**, ktorý tvrdil, že americká centrálna banka Federal Reserve (Fed) by mala oživiť ekonomiku napumpovaním peňazí. V rokoch 2007-2008 tak Fed urobil, lebo americkí tvorcovia politiky sa poučili z lekcie Veľkej hospodárskej krízy, kedy administratíva prezidenta Hoovera nechala padnúť tisíce bánk a spoločností. V čase dnešnej globálnej finančnej a hospodárskej krízy Fed sprístupnil bankám, poisťovniam, *hedžovým* a peňažným fondom a iným inštitúciám nebývalý kredit, aby sa vyhlili insolventnosti a spusteniu začarovaného kruhu krízy.⁵

Odlišný pohľad na krízu predstavila rakúska škola. Americký ekonóm rakúskeho pôvodu **Joseph Schumpeter** vyvinul teóriu „kreatívnej deštrukcie“. Demonštroval, ako sa ekonomika vyvíja na základe vnútorných podnetov, ktoré predstavujú inovácie, pracovná iniciatíva a podnikavosť, a tieto neustále narušujú ekonomickú stabilitu a posúvajú ekonomiku na novú úroveň ekonomickej rovnováhy. Proces kreatívnej deštrukcie

⁴ Roubini N., Mihm S.: *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance*. 2010. s.41-46

⁵ Roubini N., Mihm S.: *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance*. 2010. s.49-53

predstavuje hlavný motor rozvoja kapitalistickej ekonomiky.⁶ Podľa rakúskej školy sa niekedy stáva rizikom skôr robenie veľa ako mála. Ukážkou robenia príliš veľa voči kríze bola Veľká hospodárska kríza. Rakúska škola videla problém v Roosveltových zásahoch do ekonomiky, ktoré zapríčinili zbytočné predĺženie trvania krízy. V prvom rade bolo dôvodom vzniku krízy príliš veľa pravidiel, ich ďalšie zavádzanie a rozširovanie spôsobí, že ďalšia kríza bude horšia. Navyše odsudzujú vytváranie neudržateľného verejného dlhu na udržanie ekonomiky nad vodou. Keby Keynes a Schumpeter žili v tom istom čase, tak by z nich boli rivali. Lenže najvýhodnejšie pre stav ekonomiky by bolo, keby sa spojili ich samostatné myslenia a tvorcovia ekonomickej politiky by si zobrali to najlepšie z oboch smerov. V krátkodobom období sa presadzuje Keynes a jeho kapitálová injekcia vlád do chorých bánk, podpora agregátneho dopytu cez zvýšenie stimulačných výdajov a zníženie daní. Týmito opatreniami by sa predišlo tomu, čo sa odohralo v Japonsku. Japonská vláda čakala príliš dlho, až 2 roky po prasknutí bubliny, kým spustila stimulačný balíček a ešte horšie, centrálnej banke Japonska (Bank of Japan) trvalo 8 rokov znížiť úrokovú mieru z 8% na 0%. V dlhodobom období je výhodnejšie aplikovať teóriu rakúskej školy, ktorá hovorí, že na vyhnutie sa krízy je potrebné znížiť dlh na všetkých úrovniach, týka sa to bánk, spoločností a domácností. Podľa už spomínaného vyššie, aj Minsky môže byť zaradený k zástancom tohto názoru.

K ďalším autorom, ktorí sa venovali problematike krízy, patrili **Paul Samuelson**, neoklasický ekonóm, ktorý zapracoval do teórie hlavne matematické modely a zdôrazňoval význam ekonomickej histórie, lebo existuje množstvo paralel prítomnosti s minulosťou, **Charles Mackay**, ktorý sa pokúsil vypichnúť ponaučenia z histórie ekonomických kríz a jeden z jeho najvýznamnejších záverov bol, že človek ako neracionálny tvor má sklon k namotaniu sa na ekonomickú hojnosť a prílišnú eufóriu, **Charles P. Kindleberger**, tiež snažiaci sa vysvetliť históriu teórie kríz, **Carmen Reinhart a Keneth Rogoff**, ktorí zostavili obrovskú zbierku historických údajov o krízach, ukazujúc, že detaily a dráhy kríz sa líšia len nepatrne z desaťročia na desaťročie, storočia na storočie.⁷

Zo slovenských autorov sa problematike krízy venuje ekonóm z Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, Peter Staněk. Z maltských ekonómov za zmienku stojí profesor Lino Briguglio, ktorý sa skôr venuje tejto problematike v spojitosti s malými štátmi, a renomovaný ekonóm a člen Európskeho parlamentu, Edward Scicluna.

⁶ Klinec, I.: Vytváranie bohatstva v informačnej spoločnosti. 2004. In: *Koncipování budoucnosti v Evropě 2003*. s.23

⁷ Roubini N., Mihm S.: *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance*. 2010. s.55-60

3.1.1 Krízové vzorce

Každá kríza začína prehriatou ekonomikou a vzniknutou **bublinou**, v ktorej cena určitého aktíva rastie vysoko nad základnú hodnotu.⁸ Nafukovanie bubliny v ekonomike spôsobujú rastúce očakávania z vyššieho budúceho výnosu. Rast očakávaní je vyvolaný určitou inováciou. Môže ísť o technologickú inováciu, akou boli vynález železnice a vynájdenie internetu, alebo o finančnú inováciu, ktorá zahŕňa nové nástroje a inštitúcie. Bublina prestane rásť, keď ponuka prevýši dopyt. Za prvú bublinu v dejinách ekonómie niektorí autori považujú tulipánovú bublinu, ktorá prepukla v Holandsku v 30. rokoch 17. storočia.⁹ V neskorších dejinách ekonómie sa odohrali akciové, menové, technologické, hypotekárne, finančné a iné bubliny. Avšak dôležité je poznamenať, že prasknutie tulipánovej bubliny malo len nepatrný dopad na celú ekonomiku krajiny. Prasknutie bublín v 19. a v následných storočiach vedie ku krízam a spôsobuje ohromujúce škody v krajine. Krízy zasahujú do všetkých ekonomických, sociálnych a politických oblastí. Spôsobujú obrovské straty v širokom spektre priemyselných odvetví hospodárstva a vyvolávajú stratu pracovných miest, vznik fiškálnych záťaží pre vlády, v niektorých prípadoch vedú až k zvrhnutiu vlády, zapríčiňujú výskyt obchodných bitiek a dláždia cestu pre vojny (Veľká hospodárska kríza vytvorila podmienky pre vypuknutie druhej svetovej vojny).¹⁰

Zásadne sa stáva, že po kríze sa zavádzajú nové **pravidlá a regulačné opatrenia**. Po čase, keď sa ekonomika začne rozvíjať a rásť, sa obmedzenia opäť uvoľňujú a pravidlá zjednodušujú. **Panika v roku 1907**, kedy newyorský syndikát skrachoval po tom, čo financoval rozsiahle špekulatívne operácie na akciovom trhu, spôsobila pád desiatok ďalších, a to len v priebehu dvoch dní. O pár rokov neskôr, v roku 1913, sa uskutočnila banková reforma vo forme založenia **Federal Reserve**, s cieľom dohliadať na bankové rezervy a vykonávať kontroly účtov ostatných bánk. Odpoveďou na Veľkú hospodársku krízu v 30. rokoch bolo vydanie **Glass-Steagallovho aktu**, na základe ktorého sa banky začali deliť na komerčné a investičné. Komerčné banky predstavovali súčasť Federal Reserve a stali sa viac regulovanými, keďže prijímali vklady. Investičné banky ostali menej regulované a mohli si dovoliť podstúpiť vyššie riziko, lebo neprijímali vklady.¹¹ Po čase, keď je rovnomerný rast dlhodobo udržiavaný, v ľuďoch sa zobudí vyššia

⁸ Roubini N., Mihm S.: *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance*. 2010. s.17

⁹ Tamtiež, s.20

¹⁰ Tamtiež, s.15

¹¹ Krugman, P.: *The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*. 2009. s.156-157

ambicióznosť a túžba po väčšom bohatstve. Uvedomujú si, že na dosiahnutie vyššieho zisku, musia prekročiť zavedené pravidlá a dochádza k deregulácii systému.

Po ekonomických krízach v minulosti, krízach v Latinskej Amerike a Juhovýchodnej Ázii, avšak najmä Veľkej hospodárskej kríze, by sa dalo predpokladať, že sa krajiny poučili či už z vlastných, alebo cudzích chýb. No dnešné dianie vo svetovom hospodárstve dokazuje, že sa tak nestalo. Iste, každá kríza je iná, ale určité krízové vzorce sa v jednotlivých krajinách navzájom podobajú. Súčasná globálna finančná a hospodárska kríza je výsledkom ekonomického cyklu opakujúceho sa v minulosti. Za jediné aspekty, ktoré robia túto krízu odlišnú od jej predchodkýň, možno považovať nové finančné produkty ponúkajúce nové možnosti a vysoká interdependencia finančného sektora.¹²

Za základného menovateľa finančných kríz možno považovať **začarovaný kruh**. Strata dôvery vyvolá zníženie hodnoty meny, ktoré vedie k zvýšeniu úrokovej miery a nasleduje pokles ekonomického rastu, čo spôsobí finančné problémy pre banky, podniky a domácnosti.¹³

V nasledujúcom texte si ukážeme, ktorým chybám sa tvorcovia ekonomických politík mohli vyvarovať pri vzniku globálnej finančnej krízy v roku 2008 na základe poučení z predošlých kríz, a ktoré znaky súčasnej krízy sú zhodné alebo podobné s krízami v minulosti.

Základné pravidlo zahraničného obchodu - ak vedie krajina deficit na bežnom účte tým, že kupuje viac tovarov ako predáva, musí súbežne viesť rovnaký prebytok na kapitálovom účte, čo znamená predat' viac akcií ako kúpiť - bolo v prípade Latinskej Ameriky zanedbané. Vývoj **mexickej ekonomiky** bol protirečivý. Na jednej strane ekonomika rástla 2,8% ročne, ale na strane druhej, populácia rástla rýchlejšie. Krajina evidovala obrovský prílev kapitálu, ale vytváralo sa len málo merateľných výsledkov.¹⁴ Z toho vyplýva, že zdajúci sa úspech ekonomiky nie je zárukou, že bude imúnna pred náhlou finančnou krízou.¹⁵

Vo všetkých vyspelých krajinách panovala prílišná dôvera v úlohe štátu, ktorého základnou funkciou je postarať sa o svojich občanov. Preto ľudia veria, že ich vklady sú bezpečne chránené vládou. Potom sa ľudia nestarajú, kde uložia svoje peniaze, alebo kde si postavia domy, ani sa nezaujímajú o kvalitu svojich investícií, keďže vedia, že sú

¹²Colander a kol.: The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics. 2009. In: *Discussion Papers - Department of Economics University of Copenhagen*. s.14

¹³Krugman, P.: *The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*. 2009. s.90

¹⁴Tamtiež, s.43-44

¹⁵Tamtiež, s.54

v každom prípade chránení. V Japonsku to bolo zosilnené typickým systémom tzv. *keiretsu*. Pravidlá existovali na to, aby nedošlo k prílišnému podstupovaniu rizika zo strany bánk. Majitelia bánk museli poskytnúť veľkú sumu peňazí ako zálohu, licencie boli vydávané len výnimočne a dbalo sa na udržiavanie dobrého mena, keďže boli súčasťou *franchisingu*. Počas hospodárskeho zázraku došlo postupne k deregulácii. Banky si začali uvedomovať, že boli veľmi konzervatívne a nemohli využívať nahromadený kapitál najproduktívnejším spôsobom. Schválila sa reforma, ktorá umožnila bankám požičať najvýhodnejším klientom a rozšíriť prístup k úverom viacerým konkurentom. Takto sa priviedla sloboda brať na seba nielen väčšie riziko, ba aj zlé riziko.¹⁶ Požičiavalo sa viac a s menším ohľadom na kvalitu dlžníkov. Deregulácia v Japonsku v 80. rokoch 20. storočia je významnou paralelou k obmedzeniam regulačných zásahov, ktoré predchádzali globálnu finančnú a hospodársku krízu. Keby sme pokračovali ďalej v analýze japonskej krízy, tak by sme našli aj iné skutočnosti, ktoré nachádzame aj v súčasnej kríze. Ide napríklad o bublinu na realitnom trhu v 80. rokoch, či pascu likvidity v 90. rokoch.¹⁷

Strata dôvery v trhy a začarovaný kruh finančnej krízy spájajú súčasnú krízu tak s krízami v Latinskej Amerike (Mexiko 1997, Argentína 2002), ako aj s menovou krízou v Juhovýchodnej Ázii z roku 1997. Thajsko si počas konjunktúry požičovalo príliš veľa a investovalo v pochybných projektoch, a tak sa stalo viac zraniteľným, k čomu prispela aj liberalizácia finančných trhov. Nesprávna menová politika thajskej vlády, ktorá znižovala hodnotu meny, aby export zostal konkurencieschopný, vytvárala podmienky pre peňažnú a úverovú bublinu. Po prasknutí bubliny vznikla panika a zníženie dôvery investorov spôsobilo odlev peňazí z krajiny a zníženie hodnoty meny.¹⁸ Devalvácia meny zapríčinila stratu dôvery v trhy, ktorá zintenzívnila začarovaný kruh finančnej krízy. Kríza sa rozšírila do ostatných ázijských krajín, lebo v zmysle fyzického toku tovarov a v mysliach investorov sú problémy jednej krajiny vnímané automaticky ako zlé správy pre celý región.¹⁹ Po skúsenostiach s Veľkou hospodárskou krízou sa zdalo, že voľný trh je prijateľný, lebo ekonomická politika sa naučila ako zamedziť ďalšej takejto ekonomickej katastrofe. Návodom sa stalo zníženie úrokovej miery, zredukovanie daní a zvýšenie vládnych výdavkov. Keď finančná kríza postihla Áziu, zaviedli sa politiky, ktoré boli opačné k spomínaným opatreniam. Práve v tomto ohľade sa objavuje kritika

¹⁶Krugman, P.: *The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*. 2009. s.64-65

¹⁷Tamtiež, s.166

¹⁸Tamtiež, s.89

¹⁹Tamtiež, s.94

Medzinárodného menového fondu, ktorý vnucoval krajinám opatrenia vhodné pre trh, ale nie súce pre podmienky jednotlivých krajín. Hrala sa psychologická hra, hra dôvery.²⁰

Stav dnešnej globálnej ekonomiky zatiahnutej do celosvetovej finančnej a hospodárskej krízy možno považovať za zlyhanie ekonomickej teórie. Samozrejme, že aj na základe analýzy v predošlom texte sa dajú odvodiť základné vzorce kríz - deregulácia, prehriatie ekonomiky, prasknutie bubliny, strata dôvery a vznik paniky, začarovaný kruh finančnej krízy a následný dopad na reálnu ekonomiku. Trhlinou ostáva chýbajúci opis aspektov ekonómie, ktoré najpravdepodobnejšie povedú ku kríze.²¹ Hlasy teoretikov sa ozývajú až vtedy, keď už je zreteľné a každému jasné, že dôjde k recesii. V prípade predčasného varovania dvoch, troch odborníkov sa výstrahy ignorujú. Existuje slabé prepojenie ekonomických analýz s entitami rozhodujúcimi o pravidlách a reguláciách ekonomického systému. Zdá sa, že ekonomická veda neuspela pri komunikácii so širokou verejnosťou, vzhľadom na interpretáciu limitov, slabých stránok a nebezpečenstiev ekonomických modelov.²²

3.2 Priebeh globálnej finančnej a hospodárskej krízy

Globálna finančná a hospodárska kríza sa zapísala do dejín 21. storočia. O jej vzniku a prepuknutí, dôvodoch a príčinách, ako aj jej dôsledkoch počúvame dennodenne v médiách, na pracoviskách, v školách a v domácnostiach. Nielen že žije vedľa nás, ale mnohých sa aj priamo či nepriamo dotýka a niektorí z nás ju možno aj zapríčinili.

Za posledných 50 rokov nastali krízy v mnohých krajinách, od Japonska cez Juhovýchodnú Áziu, Rusko, USA až po Argentínu. Za hlavné príčiny ekonomických kríz možno považovať krach bankového sektora (Japonsko), finančnú krízu spojenú s liberalizáciou menových kurzov (Juhovýchodná Ázia), pád akciových trhov (USA) alebo vyhlásenie platobnej neschopnosti krajiny (Rusko, Argentína).

Prebiehajúca kríza bola na začiatku vnímaná ako kríza, ktorá sa týkala výlučne USA. Vzhľadom na interdependenciu globálnej ekonomiky sa jej negatívny vplyv rozšíril aj do ostatných krajín sveta. Postupne sa ukázalo, že ide o najzávažnejšiu celosvetovú hospodársku krízu po druhej svetovej vojne.

Koniec 90. rokov bol pre americkú ekonomiku jedným z najprosperujúcejších

²⁰Krugman, P.: *The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*. 2009. s.114

²¹Colander a kol.: *The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics*. 2009. In: *Discussion Papers - Department of Economics University of Copenhagen*. s.3

²²Tamtiež, abstract

období. Informačné technológie zažívali celosvetový *boom*, ktorý sa prejavoval na zvýšených investíciách, náraste produktivity práce a pozitívnych očakávaniach trhov, ktoré zaznamenávali historické maximá. **Rozmach atraktívnosti informačných technológií** ako dôveryhodnej investície určovala ich ziskovosť a trvalý efekt. Do roku 1998 ľudia videli, že každý, kto si kúpil akcie, zarobil na nich obrovské peniaze. Rastúci dopyt po technologických akciách spôsoboval ich preceňovanie. Ceny akcií sa prestali odvíjať od reálnych výsledkov firiem, ale boli hnané predovšetkým nereálnymi očakávaniami, čo viedlo k prasknutiu bubliny na akciovom trhu.

Ukazovateľ P/E ratio (*price/earnings*), merajúci hodnotu ekvity pomerom ceny akcií so ziskom spoločnosti, naznačoval, že technologické akcie sú nadhodnotené. Americký index S&P 500, akciový index zahŕňajúci 500 najväčších amerických spoločností, zaznamenal svoj vrchol na ešte vyššej úrovni ako pred veľkou krízou v roku 1929. Od marca 2000 začal index prudko zaznamenávať straty a do roku 2002 stratil polovicu svojej hodnoty.²³ NASDAQ v júli 1998 prvýkrát dosiahol hranicu 2000 bodov, ale v priebehu 3 mesiacov klesol na 1350, kvôli dlhu *Long Term Capital Management*.²⁴

Prasknutie bubliny na akciovom trhu v marci 2000 odkrylo nekalé praktiky a priviedlo ku dnu aj jedny z najväčších amerických spoločností. Jej obeťami sa stali firmy ako Enron a WorldCom, ako aj mnohé iné. Za 15 rokov z jednej americkej energetickej spoločnosti vyrástla siedma najväčšia firma v USA. V rokoch 1998-2000 akcie firmy Enron dosiahli svoje maximá. Ale úspech Enronu bol založený na umelo nadutých ziskoch, pochybnom účtovníctve a sprenevere. Tieto klamstvá priviedli Enron k vyhláseniu bankrotu 2.decembra 2001.²⁵

K zlepšovaniu situácie na americkom trhu nepridal ani pokles ekonomického rastu. Od marca 2001 sa americká ekonomika dostala do recesie. Keď sa už začala zotavovať, postihol ju ďalší úder. **Teroristický útok na World Trade Center** mal ekonomický reálny ako aj psychologický efekt pre investorov. Newyorská burza (NYSE) bola do konca týždňa zatvorená, čo sa v jej histórii nestalo od atentátu na prezidenta Kennedyho a jeho pohrebu. Väčšina burzových transakcií sa presunulo na frankfurtskú a londýnsku burzu, keďže newyorská sa stala neatraktívnou pre burzových maklérov.

²³The Economist: *The unfinished recession*. [cit. 2011-20-06] Dostupné na internete: <http://www.economist.com/node/1336202?story_id=E1_TPPGNDN>

²⁴Ritholtz, B.: *Bailout nation*. 2009. s.76

²⁵Klenowski, P.: *Enron bankruptcy*. [cit. 2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://american-business.org/2465-enron-bankruptcy.html>>

Na zmiernenie dopadov dotcom bubliny na akciové trhy, nezamestnanosť a ďalšie oblasti ekonomiky musela administratíva prezidenta Busha hlbšie siahnuť do štátnej pokladnice. Americký štátny rozpočet bol navyše zaťažovaný **veľkými výdavkami na zbrojenie**. Od šesťdesiatych rokov 20. storočia boli príjmy štátneho rozpočtu vynakladané na vojnu vo Vietname, v Perzskom zálive, drogovým systémom v Južnej Amerike a v súčasnosti je to najmä vojna proti terorizmu v Iraku a Afganistane. Z najväčšieho svetového veriteľa sa stal najväčší dlžník. Dlh USA pred krízou presahoval 60 bil. USD. Veľké nároky na štátny deficit kladie aj konzumný spôsob života vedúci k **nadspotrebe a k poklesu miery úspor** Američanov a intenzívny dovoz lacného spotrebného a textilného tovaru z Číny na udržanie nízkych životných nákladov.²⁶ Spočiatku sa USA neobávali deficitných účtov, pretože silný dopyt po ich dlhopisoch zo strany Číny, Japonska, Nemecka a vývozcov ropy, ktorí začali vytvárať obrovské obchodné prebytky a zvyšovali devízové rezervy, lacno prefinancoval americký deficit aj dlh. Americký trvalý deficit zahranično-obchodnej bilancie totiž vyžaduje 700-800 mld. USD ročne.²⁷

Americký ekonóm Paul Krugman kritizoval **politiku Centrálnej banky (Fed)**. Na zabránenie prehriatiu ekonomiky pri dotcom bubline mala zdvihnúť úrokovú mieru, čo neurobila, ani nezaviedla okrajové požiadavky pre investorov na akciových trhoch. Predseda americkej centrálnej banky Alan Greenspan radšej čakal, až kým bublina nepraskne a potom v roku 2000 poupratoval neporiadok, ktorý zanechala.²⁸

Fed v snahe vyhnúť sa recesii hrozacej po dotcom bubline začal najvýznamnejšie znižovanie úrokových mier v histórii zo 6,5% v januári 2001 na 3,5% v auguste toho istého roku. Cieľom monetárnej politiky Alana Greenspana, bola obnova dôvery investorov v akciové trhy. Nadalej sa znižovala úroková miera na 1,75% v decembri 2001 a nakoniec až na 1% počas celých 12 mesiacov, do júna 2004.²⁹ Takéto dlhodobé udržiavanie nízkej úrokovej miery malo negatívny dopad na zadlžovanie podnikov a domácností, hodnotu dolára, ako aj infláciu a prinieslo špekulácie a iné nezamýšľané dôsledky. Podľa niektorých ekonómov je práve Fed zodpovedný v najširšej miere za vznik súčasnej GFHK.

Keby americká vláda nezasahovala nástrojmi fiškálnej a menovej politiky po internetovej kríze v roku 2000, nasledovala by inflácia a rast úrokových mier, čo by viedlo k spomaleniu investícií a obmedzeniu priestoru pre bublinu na trhu.

²⁶Staněk, P.: *Globálna kríza – hrozba alebo výzva?* 2010. s.62

²⁷Tamtiež, s.9

²⁸Krugman, P.: *The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*. 2009. s.142

²⁹Ritholtz, B.: *Bailout nation*. 2009. s.85

Po strate atraktívnosti akciových trhov investori zamerali svoju pozornosť na **realitný trh**. Pravidlo ekonomickej teórie, že ak cena rastie, tak dopyt klesá, platí pre realitný trh len relatívne. Ľudia si nekupujú domy iba pre vlastné bývanie, ale aj ako investíciu. Pri pravidelných príjmoch z nájmu a narastajúcej cene je trh s nehnuteľnosťami atraktívnou investíciou. Rastúca cena pôsobí na dopyt skôr pozitívne než negatívne až do okamihu, keď je trh nasýtený. Z toho dôvodu je nasýtenosť trhu ovplyvnená predovšetkým menovými autoritami, ktoré najmä prostredníctvom úrokových mier dokážu stlmiť rast cien.

Najväčší rozmach zaznamenával trh s nehnuteľnosťami v rokoch 2003 až 2004, kedy boli úrokové miery najnižšie. V tomto období boli centrálné banky vystavené dvom hlavným rizikám. Na jednej strane mohli reagovať zvýšením úrokových mier. Problémom bolo, že skoré nárasty úrokových mier mohli mať za následok defláciu, čiže hrozil pád do likvidnej pasce. Americká administratíva sa chcela poučiť z prípadu deflácie z roku 1989 v Japonsku a urobili opatrenia proti deflácií – zvýšili množstvo peňazí v obehu, aby podporili pozitívnu infláciu. Pri pozitívnej inflácii majú ľudia viac peňazí k dispozícii, viac míňajú, čiže potom rastie aj spotreba. Na druhej strane udržanie nízkych úrokových mier vystavilo hospodárstvo hrozbe ďalšej bubliny, konkrétne realitnej. Americký Fed sa rozhodol pre druhú možnosť a sprísňovanie menovej politiky sa začalo až po júli 2004.³⁰

S rozmachom na realitnom trhu súvisel aj boom v stavebníctve a v developerských projektoch. Stavebný sektor sa podieľal so 43% na tvorbe nových pracovných miest od novembra 2001 do apríla 2005.³¹

Na trhu s nehnuteľnosťami dochádzalo k prehriatiu. Do leta 2006 boli ceny domov nadhodnotené o viac ako 50%. Eliminovať nadhodnotenie by znamenalo zníženie cien o tretinu alebo ich pád až o polovicu. Najviac postihnuté boli pobrežné oblasti (Kalifornia a Florida). Každý, kto si kúpil dom počas obdobia rozkvetu bubliny na trhu nehnuteľností, skončil so zápornou hodnotou majetku, keďže hodnota hypotéky prevyšovala cenu domu.³²

Dlhodobé nízke úrokové miery umožňovali poskytovať úvery aj menej bonitným klientom. Banky používali ako lákadlo úvery so zníženými úrokmi počas prvých rokov s následným zvýšením úroku na nadpriemernú hladinu počas ďalších rokov. Z toho dôvodu, aj keď v počiatočnom období bol trh zdravý, postupne so zvyšovaním úrokov sa zvyšovala miera nezaplatených splátok. Na trhu sa stali novinkou tzv. *subprime* hypotéky,

³⁰Ritholtz, P.: *Bailout nation*. 2009. s.92

³¹Tamtiež, s.95

³²Krugman, P.: *The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*. 2009. s.167-169

lacno dostupné aj pre menej solventných zákazníkov. Najrizikovejší klienti mali prístup k hypotekárnym úverom cez tzv. *NINJA* úvery (*No Income No Job and Asset*), pri ktorých nebolo nutné mať príjem, prácu ani žiadne aktívum.³³ Odstránenie hypotekárnych kontrolných mechanizmov znamenalo rast cien nehnuteľností a rast rizika pri poskytovaní úverov. Postupne si banky začali uvedomovať nesolventnosť svojich klientov. Keďže úrokové miery sa zvyšovali a ceny nehnuteľností začali klesať, tak rástol počet nesplatených hypoték.

Vďaka priaznivej regulačnej a daňovej legislatíve investičné banky do konca 80. rokov rozšírili a vylepšili právnu a finančnú štruktúru cenných papierov a jednou z nových aktivít investičných bánk, ale i svetových korporácií je **sekuritizácia**. Prostredníctvom sekuritizácie banky našli cestu k likvidným aktívam, ktoré im chýbali a zároveň prispela k nadmernej úverovej expanzii. Podstatou sekuritizácie je pretransformovanie nelikvidných aktív spoločnosti do likvidného špecifického balíku a jeho následný predaj. Banka prevedie balíky na účelovo založenú nebankovú inštitúciu – SPV (*Special Purpose Vehicle*), aké boli napríklad Fannie Mae a Freddie Mac, na ktoré sa nevzťahuje banková regulácia, a ktorá balíky ďalej predáva na sekundárnom trhu. Bol to výborný obchod, pretože výnosnosť cenného papiera, ktorý bol garantovaný vládou a ohodnotený ratingovou agentúrou ako vynikajúca investícia, bola oveľa vyššia ako vládne dlhopisy. Pri spomínaných produktoch je spolupráca medzi emitentom a ratingovou agentúrou veľmi intenzívna, pretože emitent môže opakovane predkladať ratingovej agentúre cenné papiere, až kým nedostane rating, o ktorý má záujem. Čím ďalej, tým zložitejšie transakcie umožňovali vytváranie rôznych exotických produktov. Medzi najčastejšie používané produkty patrili kolateralizované obligácie (CDO – *collateralised-debt obligation*). Tieto finančné deriváty už vo svojom názve (*collateral* – záruka) naznačovali, že sú zárukou vyplatenia sľubovaného zisku, čo im pridávalo na hodnotu. Čím boli balíky rizikovejšie, tým boli výnosnejšie. Výhodou zložitej konštrukcie CDO bolo, že poskytovala diverzifikáciu rizika, ale nevýhodou sa stala nemožnosť merať riziko týchto komplikovaných obligácií. CDO sa delili na tzv. tranže, najjednoduchšie pozostávali z troch, zložité z 50 aj viac tranží. Postupne sa dokonca tvorili nové CDO z CDO, čím sa vytvorili CDO², ba aj CDO³.³⁴ Nekupovali ich len americkí investori, ale aj európski a ázijskí, medzi ktorými nechýbali veľké investičné banky sveta. Sekuritizácia mala za

³³Long, K.: *NINJA Loans to Blame for Financial Crisis*. [cit. 2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.visioncredit.org/ninja-loans-to-blame-for-financial-crisis/>>

³⁴Roubini N., Mihm S.: *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance*. 2010. s.66-67

následok na jednej strane obrovskú expanziu na sekundárnom trhu, na druhej strane sa zaslúžila o rozloženie rizika medzi viacero subjektov.

Americká **hypotekárna kríza** prepukla v marci 2007. Banky s cieľom získať likviditu začali s intenzívnym predajom založených nehnuteľností, čo spôsobilo znižovanie cien na realitnom trhu. Takto sa hypotekárna kríza preliala na finančný trh v lete 2007. Banky zaznamenávali problém likvidity a akciové trhy prepad. Zaujímavé bolo, že ešte v júli 2007 sa priemyselný index Dow Jones prvýkrát dostal nad hranicu 14 000 a Bushova administratíva sa chválila ekonomickým výkonom, keď už bolo vídať jasné náznaky problémov na trhu s nehnuteľnosťami a so *subprime* hypotékami.³⁵

Prvé príznaky prepuknutia krízy neprišli z USA, ale z Európy. Konkrétne začiatkom 2007 anglická banka HSBC ohlásila vysoké straty z odpisovania amerických úverov. *Subprime* úvery spôsobili najväčšej anglickej banke odpisy v hodnote 3,2 bil. USD (1,6 bil. GBP) do marca 2007.³⁶ V lete toho istého roku sa do obrovských problémov dostala nemecká banka IKB Deutsch Industriebank. Banka držala veľké množstvo dlžných cenných papierov viazaných na americké úvery. IKB sa dostala do rekordných strát a požiadala konzorcium bánk o poskytnutie finančnej pomoci. Hlavný akcionár Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) poskytla 8 bil. EUR likvidity a ďalšie nemecké banky poskytli 3,5 bil. finančných prostriedkov v eurách.³⁷

Avšak problém sa netýkal len samotných bánk, ale aj ich fondov, ktoré investovali do rizikových cenných papierov. 5.augusta skrachovali dva zaist'ovacie fondy vlastnené americkou investičnou bankou Bear Stern. 9.augusta francúzska banka BNP Paribas prerušila výbery z troch fondov. V Kanade hlásilo problém s likviditou až 17 fondov a investičná banka Coventee potrebovala likviditu v hodnote 666 mil. dolárov.

Finančná kríza prepukla v auguste 2007, keď sa narušila medzibanková dôvera a banky si prestali navzájom požičiavať. Avšak problém sa netýkal len samotných bánk, ale aj fondov, ktoré investovali do rizikových cenných papierov. V auguste skrachovali dva zaist'ovacie fondy vlastnené americkou investičnou bankou Bear Stern a francúzska banka BNP Paribas prerušila výbery z troch fondov. V Kanade hlásilo problém s likviditou až 17 fondov a investičná banka Coventee potrebovala likviditu v hodnote 666 mil. dolárov.

³⁵Krugman, P.: *The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*. 2009. s.165

³⁶BBC News: *HSBC in new sub-prime writedown*. [cit.2011-20-06] Dostupné na internete: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7395425.stm>>

³⁷Szabó, I.: *Do Európy zavítala kríza z USA*. [cit.2011-20-06] Dostupné na internete: <<http://hnonline.sk/ekonomika/c1-21759360-do-euro-py-zavitala-kriza-z-usa>>

Jeseň sa niesla v znamení odpisovania strát spôsobených hypotekárnou krízou. Nasledovali finančné balíčky vlád na eliminovanie dopadov krízy a pre masívne odpisy došlo k personálnym výmenám na najvyšších postoch bánk. Ústup od bankrotu sa zabezpečil napumpovaním 27 bil. USD do bánk - Merrill Lynch, Citigroup, Morgan Stanley a Switzerland's UBS.³⁸ Generálny riaditeľ najväčšej americkej banky Citygroup, Chuck Prince, okamžite rezignoval, keď sa zistilo, že banka vlastnila CDO v hodnote 43 bil. USD.³⁹ Podobný osud postihol predsedu banky Merrill Lynch, Stana O'Neala. Jimmy Cayne, riaditeľ najmenšej z investičných bánk Bear Stern, odstúpil po obrovských stratách v zaist'ovacích fondoch a odpisoch v hodnote 1,9 bil. USD a 12. marca 2008 nasledoval krach investičnej banky, ktorú o štyri dni prevzal JPMorgan Chase s pomocou Fedu. Žiadna banka už nebola bezpečná a tu sa už ťažko dalo investorov presvedčiť, že všetko bude v poriadku.⁴⁰

V prípade insolventnosti najväčších dlhopisových poisťovateľov MBIA a Ambac Financial Group by došlo k prudkému poklesu všetkých dlhopisov poistených týmito spoločnosťami. To znamená, že by boli ohrozené dlhopisy v hodnote 2,4 trilióna USD.⁴¹

Jedným z najväčších prekvapení bola anglická banka Northern Rock, ktorá sa dostala do ťažkostí a vláda ju pred úplným krachom zachránila balíčkom v hodnote 26,9 mld. GBP. Vládna pomoc jej však nestačila, lebo nasledovalo hromadné vyberanie vkladov znepokojenými občanmi, preto musela byť banka 17. februára 2008 celkom znárodnená.⁴²

V mysli investorov realitného sektora stále rezonovali obavy o situáciu všetkých spoločností, ktoré boli kríze akýmkoľvek spôsobom vystavené. Jednou z takých spoločností boli aj garanti hypotekárneho trhu, spoločnosti Fannie Mae a Freddie Mac. Ich úlohou bolo podporovať hypotéky nízkopríjmovej skupiny, dotovaných výnosmi z inej činnosti. Obe spoločnosti tak garantovali, alebo vlastnili až polovicu zo všetkých hypoték v USA. Ich medziročný prepád o 90% viedol k ich znárodneniu v septembri 2008.⁴³

³⁸The Economist: *Stepping beyond subprime*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.economist.com/node/10498541>>

³⁹Time: *Citigroup's Chuck Prince stops dancing*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://curiouscapitalist.blogs.time.com/2007/11/04/citigroups_chuck_prince_stops/>

⁴⁰Cohan, W.: *Inside the Bear Stearns boiler room*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://money.cnn.com/2009/03/02/magazines/fortune/cohan_houseofcards_full.fortune/index.htm?postversion=2009030306>

⁴¹The Economist: *Buddy, could you spare us \$15 billion?* [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.economist.com/node/10567323>>

⁴²Finweb: *Briti predajú zdravé časti banky Northern Rock*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://finweb.hnonline.sk/c1-36875780-briti-predaju-zdrave-casti-banky-northern-rock>>

⁴³Trim Broker.: *Finančná a hospodárska kríza – vznik a jej vývoj*. [cit. 2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.cikommodity.com/index.php?action=vzdelavanie-financna-hospodarska-kriza>>

Pre demokratické vlády Spojených štátov je charakteristické vytvárať tlaky na poskytovanie hypoték chudobným obyvateľom ako substitúciu sociálnych dávok štátu.

Ďalšou oblasťou finančného sektora, kde musela americká vláda zasiahnuť čiastočným znárodnením, bola neživotná poisťovňa AIG, ktorá bola zapletená do siete rizikových derivátových obchodov.

Americký Fed reagoval na krízu znížením úrokových mier. Ben Bernanke, z dôvodu zvýšenej hrozby recesie, znížil 18.septembra kľúčové úrokové miery z 5,25% na 4,75%. Bol to významný okamih, od ktorého sa hypotekárna kríza nevnímala len ako záležitosť finančného sektora, ale celej ekonomiky.⁴⁴

Americká administratíva vyčlenila 168 mld. USD na balík hospodárskych stimulov, vrátane daňových úľav, ktoré majú za cieľ napomôcť naštartovanie ekonomickej aktivity. Finančné balíky boli určené finančnému sektoru, podnikateľskej sfére a na kompenzáciu sociálnych dopadov krízy.

3.2.3 Identifikované príčiny vzniku krízy

Po vypuknutí krízy sa objavila kritika **ratingových agentúr**, ktoré zlyhali pri plnení svojej úlohy – objektívne odborné a nezávislé hodnotenie bonity. Ratingové agentúry úzko spolupracujú s bankami a finančnými inštitúciami, ktorým poskytujú rating a sú nimi aj financované. Takže ťažko tu môžeme hovoriť o objektívnosti hodnotenia. Mnohé investičné a bankové spoločnosti išli dole ešte v čase, keď ich hodnotenie bolo AAA, najvyššie, alebo aj AA. Z toho vyplýva potreba zmeniť ekonomicko-legislatívny rámec v systéme hodnotenia bonity ekonomických subjektov a investičných nástrojov.

Paul Krugman a iní ekonómovia pri hľadaní príčin vzniku krízy zachádzajú až do roku 1977, kedy bol vydaný **Community Reinvestment Act**, ktorý ku kríze prispel menšou mierou. Tento akt nariaďoval bankám, aby požičiavali aj menšinovým záujemcom o hypotéku. Konzervatívci obviňujú Fanie Mae a Freddie Mac, vládou sponzorované spoločnosti, ktoré spustili sekuritizáciu. Ale aj napriek niekoľkým nerozvážnym pôžičkám a účtovným škandálom tieto spoločnosti hrali iba malú úlohu v epidémii chorého požičiavania.

Ľavičiari obviňujú **dereguláciu**. V roku 1999 bol zrušený Glass-Steagallovo akt, čo umožnilo komerčným bankám zobrať na seba väčšie riziko a vstupovať do investičných

⁴⁴Majerníková, E.: Hypotekárna kríza v USA. 2008. In: *Medzinárodné vzťahy*. [cit. 2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2008-1.pdf>>

obchodov. Znovu sa vytvárali neregulované inštitúcie a finančná zraniteľnosť. Jednoduché pravidlo ešte z čias Veľkej hospodárskej krízy, ktoré hovorilo, že čokoľvek, čo sa správa ako banka, a čokoľvek, čo má byť zachránené v kríze ako banka, potom by malo byť aj regulované ako banka, prestalo platiť.⁴⁵

Medzinárodný menový fond a iné inštitúcie vyzývajú k zabezpečeniu silnejšej regulácie finančného sektora. Vo svete transnacionálnych korporácií (TNK) sa znižuje **transparentnosť finančných operácií**. Ak k tomu pridáme legislatívu krajín tzv. daňových rajov, ktoré TNK využívajú v podstatnej miere, tak sa možnosť identifikovania vnútorných finančných tokov stáva nereálnou.

Ďalej sa tu objavuje otázka **morálneho hazardu**, ktorý možno definovať ako podstúpenie nadmerného rizika, ktorému by sa za normálnych okolností vyhlo. Obchodníci boli odmeňovaní za úspešné výnosy, ale pri opačnom počínaní, pri realizácii straty, neboli trestaní. Aj keď sa stalo, že prišli o miesto, tak im boli ponechané vysoké kompenzácie za odpracované roky. V roku 2007 najväčšie investičné banky - Goldman Sachs, Morgan Stanley, Merrill Lynch, Lehman Brothers a Bear Sterns – vyplatili v bonusoch 38 mld. USD. Tieto bonusy predstavovali desať až dvanásťnásobok základného platu. Najzarážajúcejšie bolo, že vo vyplácaní bonusov sa pokračovalo aj v časoch, keď sa už firmy ocitli pri krachu a potrebovali podporu.⁴⁶

Niektorí ekonómovia, medzi nimi aj Peter Staněk, navrhujú započítavanie **šedej a čiernej ekonomiky** do HDP. Hovoria o potrebe kontroly tejto oblasti, ktorá zahŕňa 31 miliónov zamestnancov a vyprodukuje na celosvetovej úrovni viac ako 10 bil. EUR ročne.⁴⁷

Americké autority ani nepočúvali varovné signály pred krízou, jedným z ktorých bolo najmä prasknutie bubliny na technologických trhoch s nadhodnotenými akciami, ani nenastavili mechanizmy fiškálnej a monetárnej politiky správne na vyhnutie sa najhoršiemu. Výhľad do budúcnosti o zotavení hospodárskeho rastu a ostatných odvetví ekonomiky je ešte nejasný. Americká ekonomika zaznamenáva mierny rast, ale stále bojuje s vysokou nezamestnanosťou a zlým stavom verejných financií.

Slovenský ekonóm Peter Staněk odhaduje trvanie krízy ešte na ďalších 7-10 rokov. Tvrdí, že táto kríza je atypická. Po kríze hypotekárnej prišla kríza banková, po nej

⁴⁵Krugman, P.: *The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*. 2009. s.162-163

⁴⁶Roubini N., Mihm S.: *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance*. 2010. s.68-69

⁴⁷Staněk, P.: *Globálna kríza – hrozba alebo výzva?* 2010. s.117

nasledovala kríza zadlženosti obyvateľstva a dlhová kríza. Po týchto krízach príde kríza globálnej spotreby a potom kríza sociálnych otázok a zamestnanosti.

4 Dopad globálnej finančnej a hospodárskej krízy na ekonomiky Malty a Cypru

4.1 Všeobecná charakteristika maltskej ekonomiky

Malta, taktiež Maltská republika (po maltsky *Repubblika ta' Malta*, po anglicky *Republic of Malta*), je vyspelá, husto obývaná ostrovná krajina v Stredozemnom mori rozkladajúca sa na archipelágu o rozlohe 316 km², tvoreným obývanými ostrovmi Malta, Gozo a Comino a malými ostrovčekmi Cominotto, Filfla Island a St. Paul's Island. Prevažná väčšina pobrežia všetkých ostrovov je skalnatá. Povrch sa skladá z rôznych druhov priepustného vápenca, ktorý sa používa ako stavebný materiál.

Strategická poloha Malty v Stredozemskom mori, 95 km južne od Sicílie a 290 km východne od Tuniska, definovala jej význam ako dôležitý obchodný uzol. V priebehu histórie bola ovládaná Feničanmi, Kartágom, Rímom, Byzantskou ríšou, Francúzmi a od roku 1814 Veľkou Britániou. Nezávislosť od Veľkej Británie získala v roku 1964, a stále je členom Spoločenstva národov (*Commonwealth*). Počas rokov samostatnosti dokázala vybudovať významné prekladisko tovarov, finančné centrum a cestovný ruch. Členským štátom Európskej únie sa stala v roku 2004 a vďaka splňaniu maastrichtských kritérií vstúpila do eurozóny 1. januára 2008. Členstvom v EÚ je dané zahranično-politické smerovanie krajiny a všeobecne nadväzuje dobré vzťahy so severoafrickými štátmi, predovšetkým s Líbyou.

Žije tu približne 417 617 obyvateľov.⁴⁸ Úradnými jazykmi sú maltský a anglický jazyk, navyše mnoho obyvateľov hovorí po taliansky. Jazyková vybavenosť obyvateľstva a kvalifikovaná pracovná sila sa považujú za jedny z komparatívnych výhod krajiny.

Malta má suché podnebie, obmedzené zdroje pitnej vody a veľmi málo zdrojov energie, a teda je potravinovo a energeticky závislá na dovoze. Poloha Malty medzi Európskou úniou a Afrikou z nej robí vďačnú cieľovú destináciu pre nelegálnych imigrantov, čo je len záťažou pre jej politický a ekonomický systém.

⁴⁸National Statistics Office: *Malta in Figures 2011*. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=3192> s.8

Dôležitými článkami hospodárstva sú hlavne cestovný ruch, elektrotechnický priemysel, vývoj informačno-komunikačných technológií a softvéru, farmaceutický priemysel a zdravotníctvo, finančné služby, námorná doprava, výroba komponentov pre automobily, call centrá a biotechnológie.⁴⁹ Ide o značne otvorenú ekonomiku, čo predurčuje jej zraniteľnosť pri výkyvoch medzinárodného obchodu.

4.2 Makroekonomický vývoj na Malte počas krízy

Malý rozmer, otvorenosť a závislosť na dovoze hovoria o tom, že krajina je vysokou mierou ovplyvňovaná externým prostredím a globálnym vývojom. Preto bolo evidentné, že GFHK neobíde ostrovný štát v Stredozemnom mori. Malta bola zasiahnutá krízou hlavne v oblasti zahraničného obchodu ako dôsledok úpadku globálneho dopytu, ďalej v odvetviach miestneho spracovateľského priemyslu a cestovného ruchu. Dopad krízy sa preniesol aj do stavebného sektora a iných pododvetví domáceho priemyslu. Pokles výroby v priemysle a službách sa odzrkadlil aj na pracovnom trhu Malty. Ďalším faktorom ovplyvňujúcim spomalenie ekonomického rastu bola opatrnejšia spotreba domácností. Ekonomika sa z krízy začala zotavovať v druhej polovici roku 2009, čo bolo spôsobené pozitívnym rastom ázijských krajín a efektívnou monetárnou a fiškálnou politikou vlády Lawrence Gonziho.⁵⁰

Štruktúra tvorby **HDP** je typická pre rozvinuté ekonomiky, 1,9% HDP tvorí poľnohospodárstvo, 17,2% HDP pripadá na priemysel a sektoru služieb prislúcha až 80,9% HDP.⁵¹

K najvýznamnejším odvetviam **priemyselnej výroby** patrí spotrebná a priemyselná elektronika, komponenty pre automobilový priemysel, výrobky ľahkého strojárstva, farmaceutický priemysel, odevný priemysel, výroba software, atď. Najviac zahraničných investícií smerovalo do týchto odborov a vytvorilo sa vyše 200 firiem pôsobiacich v priemysle. Podiel priemyselných výrobkov na celkovom maltskom exporte predstavuje až 73%. Priemysel je koncentrovaný do 10 priemyselných zón na ostrovoch Malta a Gozo:

⁴⁹Malta Enterprise: *Key Industry Profiles*. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://www.maltaenterprise.com/key_industry_profiles.aspx>

⁵⁰Ministry of Finance: *Economic Survey, October 2010*. [cit.2011-26-05]. Dostupné na internete: <http://finance.gov.mt/image.aspx?site=MFIN&ref=2011_economic_survey2010>

⁵¹CIA – The World Factbook: *Malta*. [cit.2011-03-03]. Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mt.html>>

Marsa, Bulebel, San Gwann, Mriehel, Attard, Luqa, Hal Far, Ricasoli, Ta'Quali, Xewkija.⁵²

V priemysle pracuje 24,8 % praceschopného obyvateľstva.⁵³ Kvôli cestovnému ruchu sa na ostrove darí aj stavebnému priemyslu. Dôležitým ostáva sektor výroby a opráv lodí, ktorý čelí vysokej medzinárodnej konkurencii a je závislý na štátnej finančnej pomoci.

Priemyselná produkcia sa v decembri 2009 medziročne znížila o 9,9 %. K poklesu došlo v prípade investičného majetku o 26,5% a spotrebných tovarov o 17,9% v danom období. Na druhej strane tovary dlhodobej spotreby zaznamenali nárast o 36,9 %, čo bolo prvým náznakom oživenia očakávaného v roku 2010.⁵⁴ Krízou bol v najväčšej miere postihnutý spracovateľský, najmä elektronický a stavebný priemysel. Objem výroby odvetvia s elektronikou sa v roku 2009 výrazne znížil pod vplyvom poklesu globálneho dopytu. Svetový predaj polovodičov sa oproti predošlému roku znížil o 9%. Pri tlmení dopadov krízy na spracovateľský priemysel vláda nezaviedla plošné opatrenia, ale zaujala osobitný prístup k jednotlivým podnikom na mikroúrovni. Cieľovú skupinu prijímateľov vládnej pomoci predstavovali veľké podniky nachádzajúce sa v problémoch. Osobitný prístup spočíval v opatreniach „šitých na mieru“ v podobe identifikácie investičných príležitostí, financovania rekvalifikácie pracovníkov pre obsluhu nových výrobných liniek a reinvestovania dane v podniku. V marci 2009 vládnu podporu získali spoločnosti zamestnávajúce 1 300 osôb, a to konkrétne *Methode Electronics Malta Limited*, *Trelleborg Sealing Solutions* a *Stainless Steel Products Limited*.⁵⁵ V roku 2010 prišlo k zotaveniu priemyselného odvetvia. Pod zvýšenie výkonu sa podpísala výroba polovodičov, plastov, liekov a textilu. Na druhej strane, vo výraznom poklese produkcie pokračoval potravinársky priemysel, ktorý zaznamenal zníženie o 11,6% oproti roku 2009.⁵⁶ Ročnú percentuálnu zmenu v objeme produkcie jednotlivých priemyselných pododvetví uvádza nasledujúca tabuľka.

⁵²BusinessInfo.cz: *Malta: Ekonomická charakteristika Země*. [cit.2011-03-05]. Dostupné na internete: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/malta-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001456/>>

⁵³CIA – The World Factbook: *Malta*. [cit.2011-03-03]. Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mt.html>>

⁵⁴MZV SR: *Malta*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <[http://www.foreign.gov.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_DD6F67735A1B6F80C12576350033486B_SK&OpenDocument=Y&LANG=SK&MENU=staty_sveta-staty_podla_abecedy&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/karta_statov.nsf/\(vw_ByID\)/ID_B211A8E369D48E0DC125707A004210E2#bookObchEkonVztahy](http://www.foreign.gov.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_DD6F67735A1B6F80C12576350033486B_SK&OpenDocument=Y&LANG=SK&MENU=staty_sveta-staty_podla_abecedy&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/karta_statov.nsf/(vw_ByID)/ID_B211A8E369D48E0DC125707A004210E2#bookObchEkonVztahy)>

⁵⁵Borg, A., Debono, M.: *Tackling the recession: Malta*. [2011-13-3]. Dostupné na internete: <<http://www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/studies/tn0907020s/mt0907029q.htm>>

⁵⁶Central Bank of Malta: *Annual Reports 2010*. [cit.2011-03-05]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/updates/downloads/pdfs/AR-2010.pdf>> s.40

Tabuľka č.1 Medziročná percentuálna zmena priemyselnej výroby (2008 – 2010)

	Podiel	2008	2009	2010
Priemyselná výroba	100,0	-7,5	-14,8	6,6
Spracovateľský priemysel	91,4	-7,8	-15,6	7,6
Počítače, elektronika a optika	18,5	-7,2	-16,0	28,7
Potravinársky priemysel	10,2	6,1	-5,5	-11,6
Odevný priemysel	6,5	-8,9	-30,2	-12,3
Gumárenský priemysel a výroba plastov	6,5	-3,6	-26,5	17,3
Farmaceutický priemysel	5,5	-44,8	-8,3	17,7
Textílie	5,2	2,0	-1,8	37,2
Oprava a inštalácia strojov a zariadení	5,0	-22,7	-39,4	-16,6
Nápoje	4,6	-5,1	-8,4	1,0
Energetický priemysel	8,0	-0,8	-4,8	-2,4
Elektrina, plyn, para a klimatizácia	7,4	-0,9	-4,8	-2,5
Zásobovanie a zber vody	0,6	0,0	-5,1	-1,6
Ťažobný priemysel	0,6	-35,9	-5,0	-23,3

Prameň: Central Bank of Malta: [cit.2012-03-03]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/updates/downloads/pdfs/AR-2010.pdf>> s.40

Podiel stavebného odvetvia na HDP podľa údajov Centrálnej banky poklesol z 3,4% v roku 2007 na 3,1% v roku 2010. Keďže sa vláda v tomto sektore veľmi neangažovala, dokonca aj počet licencií na výstavbu sa znížil z 11 343 v roku 2007 na 4 444 v roku 2010, hrozil ekonomike domino efekt. Hlboký prepád stavebného priemyslu mohol cez realitný trh negatívne ovplyvniť bankový sektor.⁵⁷

V službách pracuje 73,9% práceschopného obyvateľstva. Najväčší podiel v sektore služieb má cestovný ruch, ktorý sa podieľa 35% na tvorbe HDP. Okrem bežnej rekreačnej, športovej a poznávacej turistiky sa na Malte úspešne rozvíjajú aj niektoré špecifické formy turistického ruchu. Jedná sa napríklad o pobyty spojené so štúdiom anglického jazyka. Malta si adoptovala jazyk svojho britského kolonizátora a spravila ho jedným zo svojich úradných jazykov. Jazykovo sa stala ľahko dostupnou destináciou pre študentov, firmy a turistov, ktorí sa po anglicky dohovorajú v úradnom styku, ale aj v uliciach slnečného

⁵⁷Laiviera, N.: *Construction industry crisis could 'domino' across the economy*. [cit.2011-09-03]. Dostupné na internete: <<http://www.maltatoday.com.mt/en/newsdetails/news/national/Construction-industry-crisis-could-domino-across-the-economy>>

a historického ostrova. V poslednom období sa Malta snaží rozvíjať aj zdravotnú turistiku, pre ktorú sa tu nachádzajú priaznivé a liečivé prírodné podmienky.

Krajinu v roku 2009 navštívilo 1,183 mil. turistov, čo v porovnaní s predchádzajúcim rokom predstavuje mierny pokles o 8% a zastavenie dva roky trvajúceho postupného rastu návštevnosti. V roku 2007 sa zaznamenalo 10,6 percentné zvýšenie počtu turistov a v nasledujúcom období 3,8 percentný nárast.⁵⁸

Ďalším významným odvetvím maltského turistického ruchu je prevádzkovanie kasín a s nimi spojených hazardných hier. Na Malte sú v súčasnej dobe v prevádzke 4 herné kasína, ktorých výnos dosiahol v roku 2007 50 mil. EUR. Oproti toku 2004 to predstavovalo dvojnásobné zvýšenie.

Pre ostrovný štát a pre rozvoj cestovného ruchu sú nevyhnutné dostatočné prepravné kapacity, a to najmä v leteckej doprave. Pritom pre Maltu je dôležitý nielen sektor poskytovania leteckých služieb, ale aj nadväzujúci sektor opráv a údržby lietadiel. Ešte pred šiestimi rokmi štátna letecká spoločnosť Air Malta zamestnávala 2000 zamestnancov a využívala 11 lietadiel. Počet zamestnancov sa postupne znížil na 1400 a flotila lietadiel sa rozrástla na 12, čo predstavuje nárast produktivity o 35%. V súčasnosti Air Malta lieta do viac než 50 destinácií v Európe, severnej Afrike a východného Stredomoria. Finančný rok 2008/2009 (k 31.3. 2009) zakončila Air Malta so stratou vo výške 31 mil. EUR. Viac než polovicu straty spôsobil rast cien palív, čo činilo 18 mil. EUR. Pokiaľ by nákup pohonných hmôt nebol sprevádzaný zaist'ovacími finančnými operáciami, prehĺbila by sa strata z nákupu palív dokonca na 27 mil. EUR. Oslabenie britskej libry spôsobilo leteckej spoločnosti stratu vo výške 12,8 mil. EUR.⁵⁹ Tento vývoj zdôvodňuje fakt, že väčšina cestujúcich spoločnosti Air Malta pochádza z Veľkej Británie. Určitý podiel na zápornom hospodárení spoločnosti sa pripisuje konkurencii zo strany nízkonákladových leteckých spoločností. Rast cien pohonných hmôt a konkurenčné ceny iných leteckých spoločností boli príčinami finančnej krízy, ktorej maltská spoločnosť musela čeliť. Predpokladalo sa, že strata v roku 2010 sa vyšplhá na 51 mil. EUR. Hospodársky výsledok minulého roku a negatívne vyhliadky do budúcnosti prinútili vládu k úvahám o reštrukturalizácii spoločnosti a zvažovaná bola v tejto súvislosti aj

⁵⁸MZV SR: *Malta*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <[http://www.foreign.gov.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_DD6F67735A1B6F80C12576350033486B_SK&OpenDocument=Y&LANG=SK&MENU=staty_sveta-staty_podla_abecedy&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/karta_statov.nsf/\(vw_ByID\)/ID_B211A8E369D48E0DC125707A004210E2#bookObchEkonVztahy](http://www.foreign.gov.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_DD6F67735A1B6F80C12576350033486B_SK&OpenDocument=Y&LANG=SK&MENU=staty_sveta-staty_podla_abecedy&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/karta_statov.nsf/(vw_ByID)/ID_B211A8E369D48E0DC125707A004210E2#bookObchEkonVztahy)>

⁵⁹BusinessInfo.cz: *Malta: Ekonomická charakteristika Zeme*. [cit.2011-20-05]. Dostupné na internete: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/malta-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001456/>>

rekapitalizácia. Opatrenia vlády mali prebiehať so schválením Európskej komisie. Maltská vláda plánovala kapitálový výdavok vo výške 100 mil. EUR, ale Európska komisia súhlasila len s pôžičkou v hodnote 52 mil. EUR na prekonanie problémov s hotovostným tokom. Maltskej vláde bo zadaný termín na predloženie reštrukturalizačného plánu spoločnosti do polovičky roka 2011.⁶⁰ Počíta sa s kontinuálnym znižovaním stavu zamestnancov.

Pre maltské ekonomické prostredie je príznačný vysoký počet **malých a stredných podnikov** (MSP). MSP tvoria 99% všetkých podnikov na Malte, čo je nad priemerom EÚ. Tomuto percentu zodpovedá asi 34 800 firiem. Na Malte sa nachádza len okolo 45 veľkých podnikov. V roku 2010 MSP na Malte zamestnávali 77% pracovnej sily, z čoho až 40% pripadalo na mikropodniky.⁶¹

MSP sú kosťou maltského hospodárstva. Počas krízy zohrali dôležitú úlohu pri udržiavaní zamestnanosti. Práve vďaka MSP sa Malte podarilo zvýšiť zamestnanosť o 3,6%, čo bolo viac ako priemer EÚ. Takýto úspech bol dôsledkom ešte väčšej neochoty MSP prepúšťať svojich zamestnancov v ťažkých časoch. Napriek tomuto podielu na zlepšení ekonomických ukazovateľov sa im nevenovala dostatočná pozornosť a podpora zo strany vlády. V roku 2010 sledujeme zlepšenie ekonomickej situácie v maltskej ekonomike podľa makroukazovateľov, ktoré hovoria o prekonaní krízy, no na druhej strane, na mikroúrovni problémy pretrvávajú. Úspešná, i keď prílišná sústredenosť vlády na vývoznú zložku ekonomiky zanechala ostatné oblasti zanedbané a v pozadí. Druhou alternatívou na prekonanie krízy pre MPS by bola súkromná spotreba, ale tá nerástla dostatočne na udržanie výkonnosti MSP.⁶²

Podľa prieskumu Ministerstva financií Maltskej republiky na vzorke 250 MSP, 40% zo skúmaných podnikov videlo problém na dosiahnutie podnikateľského úspechu v konkurencii zo zahraničia. Produkcia zo zahraničia je konkurencieschopnejšia, v niektorých prípadoch dokonca aj lacnejšia. Ďalším problémom je aj presýtený trh. Konkurenčne najohrozenejšou oblasťou inými krajinami je *e-Commerce*, hlavne zo strany Veľkej Británie. Druhým najväčším problémom, označeným zúčastnenými entitami prieskumu, bol prístup k finančnému kapitálu, ktorý je najkomplikovanejší pre mladé podniky. Nedostatkom podnikateľského prostredia na Malte je aj hľadanie obchodných rád

⁶⁰Rizzo, S.: *Air Malta Restructuring*. [cit.2011-21-05]. Dostupné na internete: <<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2010/12/articles/mt1012039i.htm>>

⁶¹GRTU: *Budget 2011, GRTU Proposal*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://grtu.org.mt/data/images/grtu%20proposal%20final.pdf>>

⁶²Tamtiež

a konzultácií. 47% zúčastnených firiem používa účtovnícke služby, 8-9% využíva služby bánk, konzultantov a právnikov a 18% sa spolieha na vlastný výskum. Vlastný výskum sa podpísal na zvýšení používania internetu. Iba 58% MSP využíva internet a len 38% má svoju vlastnú internetovú stránku. Do budúcnosti sa odporúča rozšíriť používanie internetu, hlavne aby sa dosiahol súčasný trend v internetových nákupoch.⁶³

Výškou vyprodukovaného nominálneho **HDP** v parite kúpnej sily sa Malta radí na 151. miesto spomedzi všetkých ekonomík sveta. V roku 2008 tento ukazovateľ predstavoval 5,903 mld. EUR, v roku 2009 následkom zníženia kapitálovej tvorby a nižších objemov vývozov ako aj dovozov hodnota HDP poklesla na 5,850 mld. EUR a v roku 2010 sa maltská ekonomika vzchopila a vyprodukovala HDP v hodnote 6,245 mld. EUR.⁶⁴

V roku 2008 sa ekonomika Malty vyvíjala 4% rastom HDP, no v roku 2009 zaznamenala prepad o 1,5%. Zotavovanie v externom prostredí a na vnútornom trhu pomohlo k rastu ekonomiky o 3,7% HDP v roku 2010. Podrobnejší prehľad o vývoji makroukazovateľa HDP v hodnotovom vyjadrení v jednotlivých kvartáloch počas obdobia rokov 2007 až 2011 je uvedený v prílohe č.1 záverečnej práce. Najväčší podiel na raste ekonomiky mal pozitívny vývoj v cestovnom ruchu a v odvetví so spotrebnou elektronikou. Keďže je Malta závislá na globálnom vývoji, v budúcnosti bude musieť čeliť fiškálnym výzvam eurozóny a prevažujúcej geopolitickej nestabilite v Stredozemnom mori, čo bude s najväčšou pravdepodobnosťou viesť k spomaleniu ekonomického rastu na 2,4% v roku 2011. Rast v tomto roku bude ťahaný hlavne domácimi zdrojmi rastu.⁶⁵

Vládne opatrenia na prekonanie dôsledkov GFHK počítajú s vyššími vládnymi investíciami do rôznych infraštruktúrnych projektov v rámci energií, dopravy, vzdelania, priemyselných zariadení a výskumu a vývoja. Vynaložené investície na projekty by mali byť vo výške 7,4% HDP na roky 2011 až 2014, čo predstavuje zvýšenie investičných výdavkov o 1,9% HDP ročne.⁶⁶ Pretrvávajúcim problémom však naďalej ostávajú nízke investície súkromného sektora.

⁶³Ministry of Finance: *Small Business Survey 2010*. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <<http://finance.gov.mt/image.aspx?site=MFIN&ref=SMSR-Small%20Business%20Survey%20Report>>

⁶⁴Central Bank of Malta: *Gross Domestic Product, Gross National Income and Expenditure Components (at current market prices)*. [cit.2011-20-05]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/site/statistics4.asp>>

⁶⁵European Commission: *Malta: Update of Stability Programme 2011-2014*. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/sp_malta_en.pdf> s.5

⁶⁶European Commission: *Malta's National Reform Programme Under the Europe 2020 Strategy*. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete:

Z členstva v EÚ vyplývajú nielen záväzky, ale predovšetkým práva. Všetci občania EÚ a ich rodinní príslušníci majú právo usadiť sa a pracovať na území Maltskej republiky. Pokiaľ by však nekontrolovateľný príliv pracovníkov z ostatných krajín EÚ vážne ohrozoval životnú úroveň obyvateľov a miestnu zamestnanosť, môže Malta zaviesť prechodné opatrenia a obmedziť vstup pracovníkov na jej **pracovný trh**. Tieto opatrenia môžu byť uplatnené kedykoľvek v budúcnosti v prípade, že nastane zmienená situácia, a to na základe dohody medzi Maltou a EÚ, ktorá je pripojená k Zmluve o pristúpení. Toto obmedzenie platí sedem rokov od vstupu krajiny do Únie, teda do roku 2011. Po uplynutí obdobia, v prípade neprimeraného prílivu pracovníkov z ostatných krajín EÚ, bude Malta hľadať možnosti nápravy prostredníctvom inštitúcií EÚ.⁶⁷

Znížená výkonnosť ekonomickej aktivity a pokles v priemysle a turistickom ruchu sa odzrkadlili aj na pracovnom trhu Malty. Počet zamestnaných sa v roku 2009 znížil. V júni 2008 bolo registrovaných 145 922 zárobkovo činných osôb, v júni 2009 144 743, čo predstavovalo pokles o 0,8%. Miera nezamestnanosti v júni 2009 vzrástla oproti júna 2008 z 3,9% na 4,8%.⁶⁸

Prvé náznaky zotavovania pracovného trhu sa začali prejavovať od júna 2009 do júna 2010. V každom prípade sa pod zlepšenie situácie na trhu práce podpísal súkromný sektor a práca na polovičný úväzok, ktorá sa stala dôležitou súčasťou života malťanov. Tí v celku obstali v kríze, pretože sa dokázali užiť z vlastných úspor, čo je typické pre obyvateľov Malty. Nezadlžujú sa a šetria.

V roku 2010 sa **zamestnanosť** zvyšovala v prvom polroku v odvetviach služieb, čo je podstatné pozitívum pre ekonomiku zameranú na služby. Počet zamestnaných v službách sa zvýšil o 1,4%, v reálnom vyjadrení o 1 435, čo dohromady činilo 106 888 zamestnancov. V priemysle bol vývoj opačný, keď zamestnanosť klesla v júni 2010 oproti predchádzajúcemu zodpovedajúcemu obdobiu o 1 141 na 38 172 zamestnaných, percentuálne o 2,9%. Podiel priemyselnej zamestnanosti na celkovej zamestnanosti sa prepadol v sledovanom období o 0,8%, ale podiel zamestnaných v službách stúpol o 0,9%.

Pri porovnávaní súkromného a verejného sektora možno konštatovať, že v súkromnom sektore bol zaznamenaný rast zamestnanosti, i keď s pomalším tempom ako pred krízou. Súkromný sektor v júni 2010 zaznamenal zvýšenie o 387 ľudí, čiže o 0,4%, čo

<http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/20_scps/2011/01_programme/mt_2011-04-28_nrp_en.pdf> s.6

⁶⁷Šimánek, L.: *Životní a pracovní podmínky Malta*. [cit.2011-16-06]. Dostupné na internete:

<http://portal.mpsv.cz/eures/prace_v_eu/zeme/malta/>

⁶⁸Ministry of Finance: *Economic Survey November 2009*. [cit.2011-30-09]. Dostupné na internete: <<http://finance.gov.mt/image.aspx?site=EPOL&ref=Economic%20Survey%202009>>

predstavovalo 105 170 zamestnaných. Zamestnanosť vo verejnom sektore aj naďalej preukazovala klesajúcu tendenciu. Verejný sektor v júni 2010 registroval 40 520 zamestnaných. Podiel zamestnanosti verejného a súkromného sektora predstavoval 28% a 78% na celkovej zamestnanosti.

Mnohí maltskí pracovníci vykonávali pred krízou popri hlavnom zamestnaní aj prácu na polovičný úväzok. Počas krízy sa pracovný pomer na polovičný úväzok zmenil z vedľajšieho na hlavný a jediný, preto môžeme sledovať nárast počtu zamestnaných na polovičný úväzok. Skupina zamestnaných, pre ktorých polovičný pracovný pomer predstavoval zdroj hlavného príjmu, zahŕňala 29 451 osôb, čo bolo zvýšenie o 1 683 osôb, alebo o 6,1%.

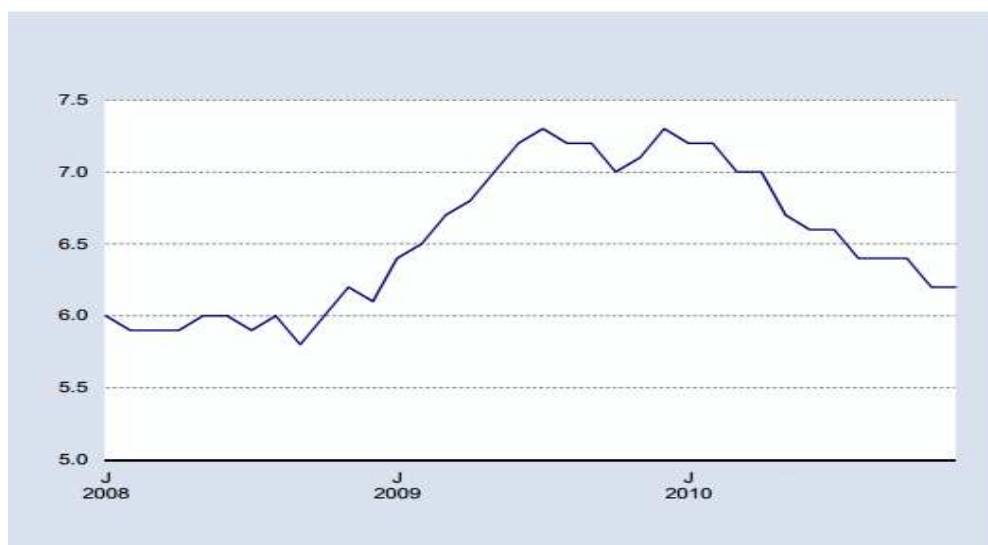
Počet zárobkovo činných osôb sa v júni 2010 zvýšil na 145 690, čo predstavovalo o 227 ľudí, alebo v percentuálnom vyjadrení o 0,2%, viac ako v júni 2009. Počas dvanástich mesiacov sa počet zamestnaných osôb znížil o 498. Tieto skutočnosti mali vplyv na zníženie miery nezamestnanosti v júni 2010 na 4,4% oproti 4,8% v júni 2009.⁶⁹

Podľa štatistických údajov zozbieraných Centrálnou bankou **miera nezamestnanosti** v januári 2009 vzrástla na 4,6% oproti januáru 2008, kedy dosahovala 4,3%. V nasledujúcich mesiacoch roku 2009 sme sledovali rastúci trend miery nezamestnanosti. Všeobecne môžeme vidieť čiastočné zlepšenie nezamestnanosti na Malte v letných mesiacoch, pretože sa vytvárajú nové pracovné miesta kvôli prílevu turistov. Problematický bol rok 2009, kedy sa toto pravidlo nedalo aplikovať na pracovný trh Malty, pretože aj v júni, aj v júli rástla nezamestnanosť. Na konci roka predstavovala 5%. Prvý polrok 2010 bol ešte kritický. Najväčšia nezamestnanosť, ako dopad GFHK, bola nameraná vo februári 2010. Pod päť percentnú mieru nezamestnanosti sa maltskej ekonomike podarilo dostať v máji 2010, odkedy sme sledovali jej klesanie. Do roku 2011 Malta vstúpila so 4,4 percentnou mierou nezamestnanosti.⁷⁰ Podľa výpočtov Centrálnej banky celková miera nezamestnanosti za rok 2008 dosahovala 5,8%, v roku 2009 vystúpila na 7% a v nasledujúcom roku poklesla na 6,8%. Do ďalšieho obdobia sa počíta s klesajúcim trendom, s úrovňou 6,2% v roku 2011. Nižšie uvedený graf zachytáva trend vývoja nezamestnanosti podľa údajov Eurostatu.

⁶⁹Ministry of Finance: *Economic Survey October 2010*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://finance.gov.mt/image.aspx?site=MFIN&ref=2011_economic_survey2010> s.6

⁷⁰Central Bank of Malta: *Labor Market Indicators based on Administrative Records*. [cit. 2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/site/statistics4.asp>>

Graf č. 1 Miera nezamestnanosti v rokoch 2008 - 2011

Prameň: Central Bank of Malta: *Annual Report 2010*. [cit.2012-03-03]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/updates/downloads/pdfs/AR-2010.pdf>> s.47

Malta disponovala v rokoch 2007 a 2008 najnižšou úrovňou **zamestnanosti žien** spomedzi všetkých krajín Európskej únie a Európskeho hospodárskeho priestoru. Práve táto skutočnosť bola výzvou pre krajinu. Maltský pracovný trh je charakteristický nedostatkom pracovných príležitostí pre ženy a nízkou ponukou práce žien. EÚ zadefinovala v Lisabonskej stratégii dosiahnutie 60 percentnej zamestnanosti žien. Každý členský štát následne predstavil Komisii svoj vlastný Národný akčný plán. V prípade Malty cieľová úroveň zamestnanosti žien bola ďaleko od európskeho zámeru. Malta sa vo svojom pláne zaviazala dosiahnuť 40,7 percentnú zamestnanosť žien.⁷¹ V rokoch 2006 a 2007 bolo zamestnaných 37% žien z celkového počtu práceschopného obyvateľstva ženského pohlavia. V rokoch 2010 a 2011 vzrástol ich podiel na 40%. Pre ekonomiku trpiacu nízkou fertilitou a starnúcou populáciou je dôležité využívať všetky dostupné zdroje. Preto by sa nemalo plytvať ani ľudským kapitálom a talent ľudí by sa mal naplno využiť. Maltská vláda už podnikla určité opatrenia na podporu zamestnanosti žien, ale musí v tomto trende i naďalej pokračovať, ak chce naplniť predurčené ciele. Počet zamestnaných žien sa oproti mužom zvýšil, no stále tu existuje 33,1 percentná medzera

⁷¹Bank of Valletta Review: *Female labour market participation in Malta: A Lisbon agenda perspective*. [cit.2011-10-10]. Dostupné na internete: <<https://www.bov.com/filebank/documents/BR33%20Kevin%20Caruana.pdf>> s.16-17

medzi oboma pohlaviami.⁷² Porovnanie počtu nezamestnaných žien a mužov na celkovej registrovanej nezamestnanosti ukazuje príloha č. 2 záverečnej práce.

Dôležitou oblasťou pracovného pomeru je materská dovolenka. Tu zohráva vláda podstatnú úlohu na prilákanie žien späť na pracovný trh. Maltská vláda odpúšťa daňovú povinnosť na obdobie jedného roka matkám, ktoré sa rozhodnú vrátiť do zamestnania hneď po pôrode. V roku 2010 túto možnosť využilo 3 020 rodičiek. Ženám, ktoré sa vrátia do práce po piatich rokoch, sa daňová povinnosť z príjmu redukuje. Znížené dane z príjmu sa vzťahujú na každé dieťa narodené po roku 2007.

Matkám sa štát snaží pomôcť aj otváraním predškolských inštitúcií a centier pre starostlivosť o deti, ktorých počet sa rozrástol v posledných rokoch. V roku 2010 boli otvorené tri nové centrá v mestách Bormla, Siggiewi a Pembroke, pričom v roku 2011 sa plánuje otvorenie ďalších.⁷³ Problémom ostávajú otváracie hodiny týchto inštitúcií. Rodičia môžu ich služby pre svoje ratolesti využívať len do druhej hodiny popoludní, čo nie je koniec pracovného času takmer žiadneho maltského pracovníka. Jediným riešením pre ženy-matky je práca na kratší pracovný pomer alebo využívanie pomoci rodinných príslušníkov, najčastejšie starých rodičov.

Pomocou vládnych opatrení sa zamestnanosť žien zlepšuje. Najväčšiu zamestnanosť žien eviduje sektor služieb, kde dosahuje 60%. Dôvodom je možnosť väčšej pracovnej flexibility v tomto sektore. Vyšší podiel žien ako mužov je aj v zamestnaniach na čiastočný pracovný pomer. Dôvodom je opäť flexibilita. Zaujímavou skupinou sú ženy vo veku 25 až 34 rokov, ktorej zamestnanosť výrazne vzrástla oproti minulým rokoch. V takomto trende by mala ekonomika Malty pokračovať, aby dosiahla aj cieľ z Lisabonskej stratégie. Pod spomalenie očakávaných pozitívnych výsledkov zo zavedených vládnych opatrení pre pracovný trh žien sa podpísala GFHK.

Opatrenia maltskej vlády proti dopadom GFHK na trh práce prišli v roku 2008 založením Oddelenia pre rýchle konanie (*Rapid Reaction Unit*). Reakcie vlády boli včasné a rýchle, navyše pracovný trh celkovo, ale najmä zamestnanosť mladých osôb, tvorí dôležitú súčasť vládnej agendy.⁷⁴ V roku 2010 parlamentný Výbor pre mládež a šport prijal politiku na podporu sociálneho a osobného vývoja mládeže smerom k ich

⁷²Eurofound: *Gender differences still prevail in Maltese labour market*. [cit.2011-16-06]. Dostupné na internete: <<http://www.eurofound.europa.eu/ewco/surveyreports/MT0810019D/MT0810019D.pdf>>

⁷³Puli, C.: *Women's contribution to the labour market*. [cit.2011-21-06]. Dostupné na internete: <<http://www.independent.com.mt/news.asp?newsitemid=122852>>

⁷⁴Gatt, R.: *Helping young workers during the crisis: contributions by social partners and public authorities*. [cit.2011-30-09]. Dostupné na internete: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn1101019s/tn1101019s_4.htm>

pracovnému zaradeniu. Na podporu vytvárania vhodných politík pre mládež existujú na Malte nezávislé mimovládne organizácie ako UHM a GWU Youths, ktorých príslušníci sú pozorovateľmi vo verejných inštitúciách prepojených na pracovný trh. Ich úlohou je dohliadať na to, aby nová legislatíva a jej implementácia v praxi boli aj v záujme mladých pracovníkov. Na druhej strane pracovné právo na Malte uznáva zásadu – kto ako posledný do práce nastúpil, ten ako prvý z nej odíde. Podľa tohto zákona sa zamestnávateľi správali počas GFHK a spôsobil, že mladí ľudia prišli o svoje pracovné miesta medzi prvými, a navyše pracovné príležitosti sa celkovo zredukovali.

Zo všetkých sektorov ekonomiky je hotelierstvo a katering zastúpený najvyššou mierou zamestnanosti mladých. Príčinou je nenáročnosť na vzdelanie a sezónnosť, čo sa prejavuje v nestabilnosti zamestnanosti v tomto sektore.⁷⁵

V porovnaní s európskymi krajinami v kategórii **nezamestnanosť mladých** zaznamenáva Malta pozitívny vývoj. Nezamestnanosťou mladých zaberá posledné miesta v rebríčku európskych krajín. V treťom kvartáli roku 2009 dosiahla len 10%, nakoľko najhoršiu nezamestnanosť vykazovalo Macedónsko s 51,90% a Slovensko sa umiestnilo na štvrtom mieste s 34,30%.⁷⁶

Minimálna mzda na Malte ročne narastá. Od 617,21 EUR v roku 2008, cez 634,88 EUR a 659,92 EUR v nasledujúcich rokoch, po 664,95 EUR v roku 2011.⁷⁷ Spomedzi 16 krajín Európskej Únie, ktoré používali euro ako oficiálnu menu, sa Malta nachádzala na štrnástom mieste so svojou priemernou mzdou. Priemerná mesačná mzda v roku 2009 predstavovala 1 344 EUR a priemerný mesačný dôchodok 416 EUR.⁷⁸

V súvislosti so zlepšovaním ekonomického prostredia v ďalšom období sa očakáva aj pokrok na trhu práce. Miera zamestnanosti sa v prvom kvartáli roku 2011 v porovnaní s tým istým obdobím predošlého roku zvýšila o 1,5%.⁷⁹ Ohrozenie pozitívneho vývoja by mohlo prísť z geopolitického hľadiska. V apríli 2011 mala vplyv na pracovný trh Malty líbyjská kríza, pričinením ktorej sa časť pracovnej sily vrátila na Maltu bez práce, keďže

⁷⁵Gatt, R.: *Malta: EIRO CAR on 'Helping young workers during the crisis: contributions by social partners and public authorities'*. [cit.2011-30-09]. Dostupné na internete:

<<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn1101019s/mt1101019q.htm>>

⁷⁶Inštitút zamestnanosti: *Miera nezamestnanosti mladých - 3 kvartál 2010*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.iz.sk/sk/projekty/ukazovatele-za-EU/miere-nezamestnanosti-mladych>>

⁷⁷Eurostat: *Minimum wages*. [cit.2011-12-06]. Dostupné na internete: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=0&pcode=tps00155&language=en>>

⁷⁸Informačná agentúra KSS. [cit.2011-12-06]. Dostupné na internete: <http://www.ksskyke.sk/dokumenty_pdf/Mzdy_EU_SK-Graf.pdf>

⁷⁹Eurostat: *Euro area and EU27 employment stable*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-16062011-AP/EN/2-16062011-AP-EN.PDF>

niektoré maltské firmy investovali v Líbyi a kvôli nepokojom nemohli pokračovať vo svojej podnikateľskej činnosti.⁸⁰ Zamestnanosť v roku 2011 by sa podľa odhadov Ministerstva financií, hospodárstva a investícií mala zvýšiť o 1% a v nasledujúcom roku o 1,5%.⁸¹

Nízka miera zamestnanosti spôsobená nedostatočnou zamestnanosťou žien a starších ľudí a nízka produktivita práce zostávajú negatívnymi črtami maltského trhu práce. Na prekonanie týchto výziev a tvorbu potenciálnych pracovných miest do roku 2014 vláda pripravila nasledovné programy: schéma pre prácu v komunite (*Community Work Scheme*), príspevok pre samostatne zárobkovo činné ženy pracujúce na čiastočný úväzok (*Pro-Rata NI Contribution for Part-Time Self Employed Women*), centrá starostlivosti o deti (*Child Care Centres*), program poobedňajšieho vzdelávania (*Afternoon School Programme*), vzdelávací program pre zamestnancov s minimálnou mzdou (*Training Programme for Minimum Wage Earners*), štátna pomoc na podporu osôb znevýhodnených na trhu práce (*Incentives to Support Persons with Disability to Participate in Labour Market*), programy na podporu výskumu a inovácií a komerčných programov (*R&I + Commercialisation Programmes*) a centrá pre rozvoj bio-medicínskeho priemyslu (*Life Sciences Centre*).

Oblasť **verejných financií** robí Malte veľké problémy. Avšak krajina sa tomuto problému aj patrične venuje a hľadá opatrenia na utlmenie negatívnych vplyvov na ekonomiku. Malta nepatrí k neposlušným členom EÚ, ktorí by nedokázali úspešne bojovať proti zadlženiu a veľkým deficitným schodkom. Existuje tu predsa potenciál na ekonomický rast, pohotovosť v reformných otázkach a v neposlednom rade dohľad EÚ. Výkyvy vo verejných financiách spôsobené najmä celosvetovou situáciou v podobe GFHK, ako aj domácimi nečakanými udalosťami, ktoré ju nútili siahnuť hlbšie do rozpočtu, sa jej darilo zmierňovať. Pod drobnohlľadom Komisie tak nedosahovala najhoršie výsledky v porovnaní s ostatnými členmi EÚ.

O dobrý stav verejných financií pred krízou sa vlády Malty starali aj kvôli vstupu do eurozóny v januári 2008. Práve vďaka tomuto cieľu sa Malte v roku 2007 dokonca podarilo dosiahnuť najnižší deficit od roku 1995, len -124,7 miliónov eur.⁸² Vplyvu svetových trhov sa ani Malta nevyhla a vplyvom vonkajšieho prostredia sa začala narúšať

⁸⁰Euronews: *Libya unrest hits Malta's economy*. [cit.2011-20-06]. <<http://www.euronews.net/2011/03/01/libya-unrest-hits-malta-s-economy/>>

⁸¹ European Commission: Malta: Update Stability Programme 2011-2014. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/sp_malta_en.pdf> s.12

⁸²Central Bank of Malta: *General Government Revenue and Expenditure*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://centralbankmalta.org/site/statistics2.asp>>

odolnosť tejto malej, veľmi otvorenej a exportne orientovanej ekonomiky. Zhoršenie zahraničnej spotreby prispelo k zníženiu vývozu a poklesu počtu zahraničných turistov, od ktorých je ekonomika podstatne závislá. Podľa Národného štatistického úradu Malty v roku 2008 krajinu navštívilo 1,3 miliónov turistov a v roku 2009 už len 1,2 miliónov. V krajine sa znížil aj import a klesla domáca spotreba. Na porovnanie, v rokoch 2005-2007 Malta dosahovala priemerný rast 4% HDP a v roku 2008 tento rast poklesol na 2,2% HDP.⁸³

Neočakávané zlé ekonomické udalosti v roku 2008 narušili plánovaný rozpočet podporujúci pozitívny rast ekonomiky a museli ho preorientovať na záchranu takých nežiaducich dôsledkov krízy ako bola napríklad nezamestnanosť. Tvorba nových a udržanie starých pracovných miest je totiž jednou z priorít vlády. Ďalším cieľom vlády bola podpora investičných aktivít, čo taktiež znamenalo čerpanie zo štátneho rozpočtu. Tieto opatrenia vlády v roku 2008 zanechali Malte vysoký štátny deficit 4,5% HDP. Ďalšie položky rozpočtu zodpovedné za takýto vysoký rast deficitu boli jednorazové, rozpočtom neplánované výdavky na schému pre skorší odchod do dôchodku pracovníkov lodeníc, kde poputovalo 56 mil. EUR a 55 mil. EUR bolo poskytnutých ako dotácie v energetickom sektore, kvôli vysokej cene ropy na svetových trhoch.⁸⁴ Tie zapríčinili viac ako polovicu negatívneho rastu deficitu.

Vysoký štátny deficit bol Malte vytýkaný aj Komisiou, pretože týmto nespĺňala maastrichtské kritéria, a to len rok po tom, ako vstúpila do eurozóny. Na základe oznámení z apríla o fiškálnych výsledkoch za rok 2008 Európska komisia dospela k názoru, že Malta a spolu s ňou aj Litva, Poľsko a Rumunsko majú nadmerné deficity a odporučila termíny na ich úpravu. Komisia prijala správu pre Maltu v máji 2009. Podľa tejto správy musela vláda svoj deficit znížiť pod referenčný rámec do roku 2010, a to prostredníctvom prísneho dodržiavania rozpočtu bez akýchkoľvek vedľajších výdavkov. Začiatkom roka 2009 štátny deficit sa vyšplhal na 4,7% HDP.

Najdôležitejšou časťou verejných financií je štátny rozpočet. Príjmová časť rozpočtu si za rok 2009 pripísala 2 313 583 000 EUR.⁸⁵ Týmto celkové príjmy

⁸³Central Bank of Malta: *Central Bank of Malta Quarterly Review – First Issue 2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/site/pr1main.asp?ItemID=581>>

⁸⁴Ministry of Finance, the Economy and Investment: *Budget Speech 2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <[http://finance.gov.mt/image.aspx?site=MFIN&ref=2009budget_Budget Speech_en](http://finance.gov.mt/image.aspx?site=MFIN&ref=2009budget_Budget%20Speech_en)>

⁸⁵National statistic Office - Malta: *Quarterly Accounts for General Government: Q4/2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete:<http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2742>

predstavovali 40% HDP.⁸⁶ Najväčšou príjmovou oblasťou rozpočtu sú dane. Daňové príjmy za rok 2009 predstavovali 1 994,6 mil. EUR, čo bolo o 27,3 mil. viac ako v roku 2008. Najmä vďaka vysokému výkonu medzinárodných spoločností registrovaných na Malte sa daň z príjmu právnických, ale aj fyzických osôb zvýšila o 51,6 mil. oproti roku 2008, na 809,4 mil. EUR. Nie všetky položky priamych daní sa zvyšovali, znížili sa napríklad dane z majetku, pretože trh s nehnuteľnosťami sa ochladzoval, a aj jednorazové príjmy z predaja pozemku boli nižšie ako rozpočet predpokladal. Priame dane predstavovali 40,6% celkového daňového príjmu.

Zhoršenie domáceho a zahraničného dopytu poznačilo nízky príjem nepriamych daní. Daň z výrobkov klesla o 26 mil. EUR a spotrebná daň o 1,6 mil. EUR. Tento pokles sa čiastočne vyvážil vyšším príjmom daní z výroby. Nepriame dane predstavovali 41,8% celkového daňového príjmu a zvyšných 17,6% z daňových príjmov, 351,8 mil. EUR reprezentovali povinné sociálne príspevky zamestnancov, zamestnávateľov, samostatne zárobkovo činných osôb a nezamestnaných.⁸⁷

Jedinou možnosťou, ako znížiť deficit štátneho rozpočtu, ostávalo znižovanie výdavkov. Ale výdavky mali limity v podobe povinných výdajov, ktoré tvorili dve tretiny celkových rozpočtových výdajov a boli fixné. Išlo najmä o výdaje na mzdy, sociálne transfery a obsluhu verejného dlhu. Na druhej strane sa videlo riešenie v znížení sociálnej podpory pre domácnosti a hlavne zníženie dotácií podnikom, ktoré boli pomerne vysoké a navyše negatívne pôsobia na hospodársku súťaž. Malte sa nakoniec podarilo znížiť celkové vládne výdavky z 2 552 843 000 EUR v roku 2008 na 2 531 797 000 EUR v roku 2009.⁸⁸ Celkové výdavky za rok 2009 predstavovali 44,4% HDP.⁸⁹

Výdaje do sociálnej sféry sa zvýšili oproti roku 2008 zo 624,831 mil. EUR na 661,837 mil. EUR v roku 2009.⁹⁰ Dôvodom tohto zvýšenia bol rast počtu ľudí, ktorí ešte v roku 2008 odišli do dôchodku. Na druhej strane poklesli invalidné a úrazové dôchodky, ale vzrástli vdovské dôchodky a značná časť výdavkov putovala aj do sociálneho poistenia

⁸⁶European Commission: *Public finances in EMU 2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15390_en.pdf>

⁸⁷National statistic office of Malta: *Tax revenues 2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2872>

⁸⁸National statistic office - Malta: *Quarterly Accounts for General Government:Q4/2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2742>

⁸⁹European Commission: *Public finances in EMU 2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15390_en.pdf>

⁹⁰National statistic office - Malta: *Malta in figures 2010*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2873>

ľudí, ktorí sa ocitli pod tzv. hranicou chudoby. Za rok 2009 výdavky do sociálnej oblasti vzrástli o 5,9%.⁹¹

V roku 2009 ani jeden zo štátov EÚ nezaznamenal prebytok štátneho rozpočtu. Práve naopak, výrazné deficity si na svoje kontá pripísali Írsko (-14,4% HDP), Veľká Británia (-11,4% HDP), Španielsko (-11,1% HDP), Lotyšsko (-10,2% HDP), Portugalsko (-9,3% HDP), Litva (-9,2% HDP), Rumunsko (-8,6% HDP), Slovensko (-7,9% HDP), Francúzsko (-7,5% HDP) a Poľsko (-7,2% HDP). Najnižšie deficity zaznamenali Luxembursko (-0,7% HDP), Švédsko (-0,9% HDP) a Estónsko (-1,7% HDP).⁹²

Najväčší prepád štátneho deficitu Malta zaznamenala v druhom a treťom kvartáli roku 2009, ale vo štvrtom kvartáli si už pripísala oproti všetkým kvartálom v roku 2009 najviac, pomerne vďaka kapitálovým príjmom v tomto období.⁹³

Ekonomike Malty sa úspešne podarilo, ako jednej z dvoch členských štátov EÚ, výrazne znížiť svoj deficit, i napriek recesii. Koncom roka 2009 vykazovala deficit 3,8% HDP, v reálnych číslach -218 mil. EUR, čo predstavovalo o 37 mil. EUR menej ako v roku 2008.⁹⁴ Druhým úspešným štátom bolo Estónsko.

V prípade štátneho dlhu Malty vývoj neprebíhal tak uspokojujúco ako pri deficite štátneho rozpočtu. Naopak, štátny dlh v roku 2009 oproti roku 2008 vzrástol zo 63,7% HDP na 66,8% HDP. Týmto sa Malta pridala k ďalším desiatim štátom EÚ, ktorých štátny dlh v roku 2009 prevýšil 60% HDP. Išlo o nasledovné štáty: Taliansko (116,0% HDP), Belgicko (96,2% HDP), Maďarsko (78,4% HDP), Francúzsko (78,1% HDP), Portugalsko (76,1% HDP), Nemecko (73,4% HDP), Veľká Británia (68,2%), Rakúsko (67,5% HDP), Írsko (65,5% HDP) a Holandsko (60,8% HDP). Najnižší pomer štátneho dlhu k HDP mali Estónsko (7,2%), Luxembursko (14,5%), Bulharsko (14,7%), Rumunsko (23,9%) a Litva (29,5%).⁹⁵ Štátny dlh bol v roku 2009 podchytený krátkodobými štátnymi dlhopismi a dlhodobými štátnymi papiermi, ktoré išli hore. Na druhej strane, vládne pôžičky sa

⁹¹National statistic office - Malta: *Government Expenditure on Social Security Benefits: January-December 2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2723>

⁹²Eurostat: *Second notification of government deficit and debt figures for 2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-22102010-AP/EN/2-22102010-AP-EN.PDF>

⁹³Central Bank of Malta: *General Government Revenue and Expenditure*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://centralbankmalta.org/site/statistics2.asp>>

⁹⁴Camilleri, I.: *Malta one of two EU states to cut deficit last year*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.timesofmalta.com/articles/view/20100424/local/malta-one-of-two-eu-states-to-cut-deficit-last-year>>

⁹⁵Eurostat: *Second notification of government deficit and debt figures for 2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-22102010-AP/EN/2-22102010-AP-EN.PDF>

vyvíjali opačným smerom. Vývoj fiškálnych ukazovateľov za obdobie 2008 až 2011 je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka č. 2 Fiškálne ukazovatele za obdobie 2008 – 2011 (v % HDP)

	2008	2009	2010	2011
Celkové príjmy	40,2	41,4	43,8	43,3
Celkové výdavky	44,8	45,2	47,7	46,3
Vládny dlh	63,6	66,8	68,6	68,0

Prameň: Central Bank of Malta: Annual Report 2009. [cit.2010-03-03]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/updates/downloads/pdfs/AR-2009.pdf>> s.66

Znížené výdavky, úspešné opatrenia na zvýšenie príjmov, prepúšťanie zamestnancov vo verejnom sektore a pokračujúci dohľad nad plnením daňovej povinnosti patria k hlavným faktorom, ktoré ovplyvnili redukciiu deficitu v roku 2010 na 3,6% HDP.⁹⁶ Fiškálna politika na rok 2010 bola orientovaná na podnecovanie investícií a podporu pracovného trhu, a zároveň zavádzala opatrenia na znižovanie výdavkov a zvyšovanie príjmov vlády.

Príjmy štátneho rozpočtu sa v roku 2010 znížili na 38,7% HDP z 39,5% HDP predchádzajúceho roku. Na tomto znížení sa podieľala nižšia miera daňových príjmov, ktorá bola o 1,2% nižšia ako v roku 2009. Pokles zaznamenali dane z výroby, dane z dovozu a dane z príjmu. Dane z príjmu boli o 0,6% menšie ako v predošlom sledovanom období. Medzi ďalšie položky, ktoré sa podpísali pod nízky príjem, patrili dane z motorových vozidiel a ekologické dane. Naopak vyššie dane sa do štátnej pokladnice platili za spotrebné tovary, a to cigarety a iné tabakové produkty a pohonné hmoty. Pri daniach z nehnuteľnosti bola zachovaná stabilná úroveň. Zvýšili sa iba tzv. ostatné kategórie príjmovej strany rozpočtu, ktoré odrážali čerpanie prostriedkov zo štrukturálnych a kohéznych fondov EÚ.

Vládne výdavky boli znížené na 42,3% HDP v roku 2010 z hodnoty 43,2% HDP v roku 2009. Pod pokles sa podpísali všetky položky výdavkovej časti rozpočtu, najviac sociálne transfery a kompenzácie pre zamestnaných, ktoré odrážali efektívnu vládnu politiku zamestnanosti vo verejnom sektore. Noví zamestnanci boli prijímaní len v nevyhnutnom prípade, ak išlo o nahradenie odstupujúceho zamestnanca alebo osoby

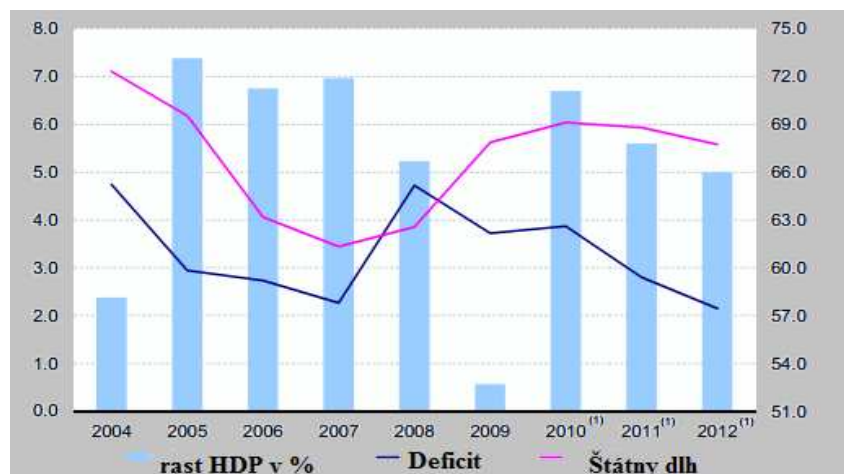
⁹⁶European Commission: *Malta: Update of Stability Programme 2011-2014*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/sp_malta_en.pdf> s.17

odchádzajúcej do penzie. Menšie výdavky smerovali aj na sociálne transfery a sociálne benefity. V roku 2010 boli subvencie znížené o 1%, čo sa prejavilo v nižšej podpore filmového priemyslu. Jedinými vyššími položkami oproti roku 2009 boli bežné a kapitálové transfery, ktoré sa preniesli do vzdelávacích a environmentálnych projektov, čiastočne financované fondmi EÚ.⁹⁷

Ak si Malta zachová svoj trend znižovania deficitu pri implementovaných opatreniach, v roku 2011 by sa mohla dostať pod úroveň 3%. Ministerstvo financií, hospodárstva a investícií predpokladá úroveň 2,8% HDP. Zníženie štátneho deficitu je podmienené zvýšením príjmov rozpočtu, znížením počtu zamestnancov štátnej správy, pokračujúcim prísny dozorom pri výbere daní, aby nedochádzalo k daňovým únikom, a snahou vlády vytiať maximum z transferových platieb.

Svoju reštriktívnu fiškálnu politiku by Malta mala zmeniť na expanzívnu po roku 2012. Rozpočtový deficit v tomto roku by mal dosiahnuť 2,1% HDP a v nasledujúcom období sa predpokladá jeho zníženie na 1,6 a potom na 1% HDP.⁹⁸ Očakáva sa, že verejný dlh sa bude zvyšovať až do roku 2012, keď nastane jeho zníženie na odhadovaných 24% HDP, pod referenčným rámcom EÚ.⁹⁹ Trend vývoja verejných financií zachytáva nasledovný graf.

Graf č.2 Trend vývoja verejných financií (v % HDP)

Prameň: Central Bank of Malta: *Annual Report 2010*. [cit.2012-03-03]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/updates/downloads/pdfs/AR-2010.pdf>> s.67

⁹⁷European Commission: *Malta: Update of Stability Programme 2011-2014*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/sp_malta_en.pdf> s.19

⁹⁸European Commission: *Malta: Update of Stability Programme 2011-2014*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/sp_malta_en.pdf> s.17

⁹⁹Úradný vestník EÚ: *Stanovisko Rady k aktualizovanému programu stability Malty na roky 2009 – 2012*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:144:0001:0005:SK:PDF>>

Zdá sa, že Malta má potenciál na zlepšenie svojich verejných financií, najmä v oblasti vzdelávania, zdravotníctva, infraštruktúry a služieb. Musí dbať na tieto oblasti, aby sa obnovila jej dynamika rastu spred krízového obdobia. Už nebude možné, aby si podniky, ktoré majú problémy s likviditou, požiadali o odloženie daní. Štát chce posilniť vymáhanie daní a zabrániť daňovým únikom, ako aj zneužívaniu sociálnych transferov. Taktiež bude musieť pokračovať vo svojich štrukturálnych reformách vo verejných financiách kvôli negatívnemu vplyvu starnutia obyvateľstva, čo je dosť závažný problém Maltskej republiky. Rozpočty budúcich rokov sa musia sústrediť na zamestnanosť, konkurencieschopnosť a udržateľnosť financií.

Prostredníctvom znižovania výdavkov a zvyšovania príjmov sa stav verejných financií bude i naďalej zlepšovať. Ako aj táto diplomová práca vyhodnocuje, zlepšenie nastalo hlavne v oblasti štátneho deficitu. Na druhej strane Malte ešte ostáva veľa práce so štátnym dlhom, ktorý nespĺňa maastrichtské kritériá. Na pozitívne čísla vo verejných financiách si ešte bude Malta musieť počkať najskôr na stabilizáciu ekonomiky, aby výdavkové škrtý nebrzdili rozvoj iných oblastí, ako vzdelávanie, investície do vedy a výskumu, cestovný ruch, zamestnanosť a sociálnu situáciu v krajine. Taktiež k zlepšeniu stavu na Malte dôjde až po utíchnutí zmätku na svetových trhoch, ktoré značne ovplyvňujú túto exportne orientovanú ekonomiku.

Dôležitým krokom vlády na zníženie záťaže na verejné financie bude v blízkej budúcnosti plánovaná reforma dôchodkového systému, podľa ktorej by sa do roku 2013 vek odchodu do dôchodku predĺžil zo súčasných 60 rokov pre ženy a 61 rokov pre mužov na 62 rokov pre obe pohlavia.¹⁰⁰ Ďalším opatrením bude zavedenie povinného druhého dôchodkového piliera a dobrovoľného tretieho piliera. Pre maltskú ekonomiku ostáva imperatívom prijímať opatrenia voči problémom spojených so starnúcou populáciou.

Pre malú a otvorenú krajinu akou je Malta je dôležité vyriešiť problémy verejných financií, aby netvorili prekážku pre priame zahraničné investície, na ktorých je krajina závislá. Navyše demografický vývoj charakterizovaný starnúcou populáciou bude mať ťažký dopad na zdravotný a penzijný systém, čo zaťaží udržateľnosť verejných financií. K tomuto faktoru neprispieva ani obmedzená účasť ženského a starnúceho obyvateľstva na trhu práce. Prioritou vlády je škrtiť výdavky efektívnou cestou.¹⁰¹ Kríza nezanechala na Malte katastrofálne následky, z ktorých by sa táto malá ekonomika nevedela zotaviť.

¹⁰⁰European Commission: *Malta: Update of Stability Programme 2011-2014*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/sp_malta_en.pdf> s.51

¹⁰¹Tamtiež, s.13

Krajina sa ani nezadlžila v takej širokej miere ako iné krajiny EÚ a uskutočnené reformy počas krízy jej budú pomáhať aj naďalej po jej prekonaní.

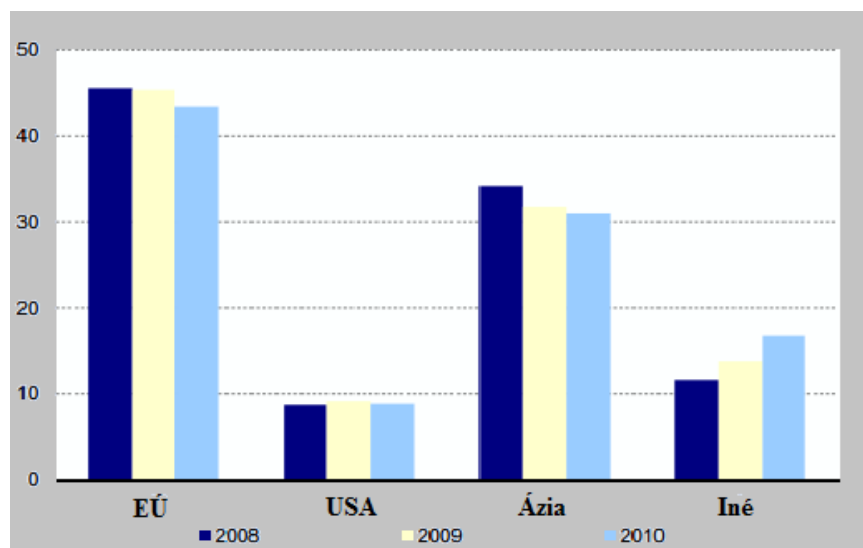
Zahraničný obchod Malty je plne liberalizovaný a Malta je členom WTO od 1. januára 1995. Keďže krajina okrem prírodného kameňa a pieskovca nedisponuje takmer žiadnymi prírodnými ani energetickými zdrojmi, musí si tento nedostatok zadovážiť prostredníctvom dovozov zo zahraničia. Maltské poľnohospodárstvo dokáže vyprodukovať len približne 20% potrieb obyvateľov. Aj domáca výroba určená na export je závislá na materiáloch, ktoré krajina musí dovážať.

Hlavnými komoditami maltského dovozu sú elektrické stroje a zariadenia (16,4%), nerastné palivá a oleje (11,1%), lietadlá a ich časti (9,6%), reaktory, kotle a stroje (7,9%), vozidlá, iné ako koľajové (3,8%) a plasty a výrobky z nich (3,7%).

Hlavnými komoditami maltského vývozu sú elektrické stroje a zariadenia (50,7%), farmaceutické výrobky (9,0%), knihy a noviny (6%), reaktory, kotle a stroje (4,7%), a hračky a hry (4,1%).¹⁰²

Podľa údajov WTO o teritoriálnych obchodných partneroch za rok 2010, 42,9% maltského vývozu smerovalo do EÚ, 12,5% do Singapuru, 9,3% do USA, 6,5% do Číny (Hongkong) a 5,1% do Líbyi. Z členských štátov EÚ v exporte Malty dominujú Nemecko, Francúzsko, Taliansko a Veľká Británia.

Graf č. 3 Teritoriálna štruktúra vývozu Malty v rokoch 2008 - 2010

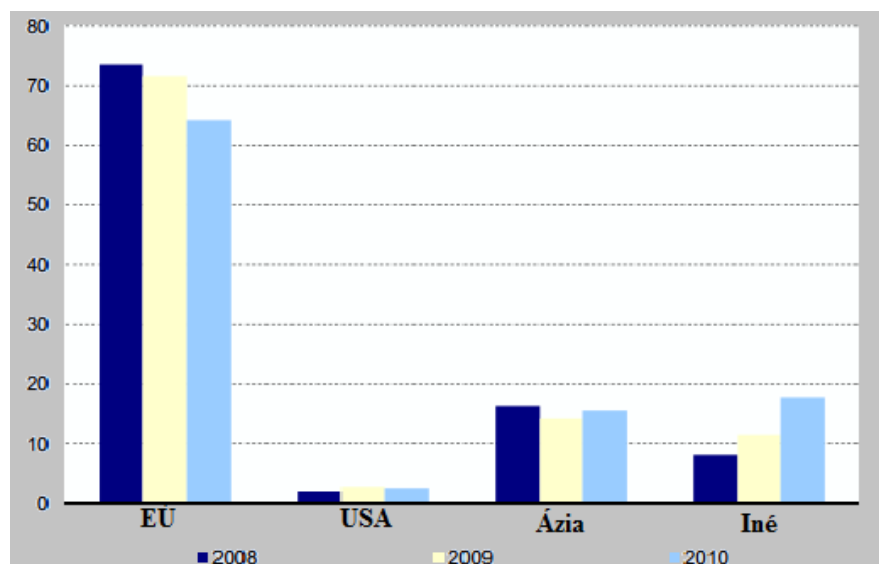

Prameň: Central Bank of Malta: Annual Report 2010. [cit.2012-03-03]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/updates/downloads/pdfs/AR-2010.pdf>> s.53

¹⁰²Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania: *Maltská republika – sprievodca ako založiť firmu*. 2010. [cit.2011-20-09]. Dostupné na internete: <http://www.nadsme.sk/files/podnikanie_Malta.pdf>

Podiel EÚ na dovoze je výraznejší a v roku 2010 dosahoval 69,6%. Z ostatných krajín Malta dovážala 4% z ČĽR, 3,8% zo Švajčiarska, 3,7% zo Singapuru a 2,9% zo Spojených štátov.¹⁰³ Z krajín EÚ hlavné importy pochádzajú z Talianska, Veľkej Británie, Francúzska a Nemecka.

Graf č. 4 Teritoriálna štruktúra dovozu Malty v rokoch 2008 – 2010

Prameň: Central Bank of Malta: Annual Report 2010. [cit.2012-03-03]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/updates/downloads/pdfs/AR-2010.pdf>> s.63

Zahraničný obchod Malty je vysoko deficitný, pričom pasívne saldo sa pohybuje na úrovni 60% z celkového exportu. Celkový obrat zahraničného obchodu v rokoch 2005 - 2007 prakticky stagnoval na úrovni 5,7 - 5,8 mld. EUR.

Vzhľadom na vysoký stupeň otvorenosti a značné zosúladienie s ekonomickým cyklom svojich hlavných obchodných partnerov, bolo samozrejmé, že globálna situácia vo forme finančnej a hospodárskej krízy postihne hospodárstvo ostrovnej krajiny.

GFHK do maltskej ekonomiky prenikla cez zahraničný obchod v roku 2008, keď sa objavili prvé náznaky recesie poklesom obchodného obratu o 6%. Napokon sa kríza naplno prejavila v roku 2009 prepadosť obchodu o 20%.¹⁰⁴ V prvých mesiacoch roku 2009 deficit platobnej bilancie vyrástol o 156 mil. EUR oproti rovnakému obdobiu roku 2008

¹⁰³WTO: *Country Profile – Malta*. [cit.2011-20-09]. Dostupné na internete: <<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=MT>>

¹⁰⁴MZV SR: *Ekonomicko-informačný materiál, Maltská republika*. [cit. 2011-20-06] Dostupné na internete: <[http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A6CF54C6796DE52CC12578680042DCEE_SK/\\$File/Malta_ZIT_2011.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A6CF54C6796DE52CC12578680042DCEE_SK/$File/Malta_ZIT_2011.pdf)> s.6
<[http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A6CF54C6796DE52CC12578680042DCEE_SK/\\$File/120120_EIT_Malta.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A6CF54C6796DE52CC12578680042DCEE_SK/$File/120120_EIT_Malta.pdf)> s.8

a vyčíslil hodnotu 189,8 mil. EUR.¹⁰⁵ Export sa v roku 2009 oproti roku 2008 znížil z 5,473 mil. EUR na 4,896 mil. EUR. Import zachytil podobný trend, z 5,574 mil. EUR klesol na 4,923 mil. EUR.¹⁰⁶ Počas recesie sme sledovali pokles oboch kategórií zahraničného obchodu, pričom zníženie exportu bolo väčšie ako obmedzenie importu.

Najväčšiu časť vývozu predstavujú stroje a prepravné zariadenia, ktoré zaznamenávajú pokles od roku 2005. Hlboko sa prepadol vývoz všetkých komodít, takže na druhé miesto sa dostala položka chemických produktov, pri ktorých bol tiež zaznamenaný mierny pokles.

Pokles celkového importu nastal najmä vplyvom nižšieho dovozu priemyselných dodávok elektronických prístrojov a zariadení. Znižovanie dovozu paliva odrážalo vývoj medzinárodných cien ropy, čo kompenzovalo mierny nárast v kapitálových tovaroch. Dovozy kapitálových tovarov by takisto poklesli, pokiaľ by sme nebrali do úvahy mimoriadny import určitých položiek. Jednalo sa najmä o lietadlá, námorné plavidlá a žeriavy.¹⁰⁷

Obchod so službami tradične vykazuje prebytky v platobných bilanciách Malty, čo kompenzuje deficit obchodu s tovarmi. Krízové obdobie, v ktorom sa nachádzala ekonomika Malty ako aj jej obchodní partneri v roku 2009, nechalo za sebou následky aj v oblasti služieb, ktoré sa prejavili v zredukovaných prebytkoch obchodu so službami.

Pri medziročnom porovnaní prvých troch kvartálov roku 2008 a 2009 možno zhodnotiť, že pokles zodpovedal zníženiu prebytku v cestovnom ruchu. Ten striedavo reflektoval asi desaťpercentné zníženie spotreby prichádzajúcich turistov, resp. približne päťpercentný nárast výdavkov obyvateľov Malty v zahraničí.¹⁰⁸ Hospodárska kríza významne zasiahla svetový dopyt po turizme, a tak mnohí členovia EÚ, vrátane niektorých priamych konkurentov Malty, zaznamenávali nižšie príjmy z turizmu. Na druhej strane najstabilnejším druhom služieb, ktorý napriek recesie zaznamenal stabilné príjmy a bol najviac zodpovedný za účtovný prebytok služieb v obchodnej bilancii, boli finančné

¹⁰⁵National Statistics Office - Malta: *News Release: International Economic and Financial Transactions*. [cit.2011-30-09]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2528>

¹⁰⁶Central Bank of Malta: *Gross Domestic Product, Gross National Income and Expenditure Components (at current market prices)*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/site/statistics4.asp>>

¹⁰⁷Ministry of Finance: *Economic survey November 2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://finance.gov.mt/image.aspx?site=EPOL&ref=Economic%20Survey%202009>> s.138

¹⁰⁸Central Bank of Malta: *Forty-second Annual Report and Statement of Account 2009*. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://pdjournal.com/pdf-annual-statement-of-accounts-2009-2010.html>> s.63-64

služby.¹⁰⁹ Ostatné druhy služieb vykazovali striedavo kladné i negatívne výsledky v zahraničnom obchode.

Zmierňovaniu negatívnych účinkov zníženého vonkajšieho dopytu, ktorý zasiahol výrobu a cestovný ruch, pomáhali tri faktory. Išlo o fiškálny stimul v podobe cielenej vládnej podpory pre exportne orientované podniky (odhaduje sa vo výške 0,6% HDP), zvýšenie diverzifikácie smerom k vyššej pridanej hodnote výkonov v oblasti služieb a odolnosť domáceho bankového systému, ktorý reagoval na stály dopyt po úveroch.

V prvom polroku roku 2010 sa percentuálne saldo zahraničného obchodu znížilo na 67%.¹¹⁰ Deficit platobnej bilancie sa oproti predošlému roku znížil a za prvú polovicu roka evidoval 86,9 mil. EUR.¹¹¹ V roku 2010 sa pomalé zotavovanie z krízy prejavilo zvýšením hodnôt exportných a importných položiek. Vývoz sa zvýšil o 19,38%, zatiaľ čo dovoz o 14,64%. Krajina v danom roku vyviezla výrobky v hodnote 5,845 mil. EUR a dovezla tovar vo výške 5,644 mil. EUR. Týmto výkonom dosiahol maltský zahraničný obchod aktívne saldo v hodnote 0,201 mil. EUR. K aktívnemu saldu zahraničného obchodu sa krajina nedopracovala od roku 2002.¹¹² Pre vysokú závislosť maltského exportu na dovozných artikloch, je príznačné, že pri zvýšení exportu sa automaticky zdvihne aj úroveň importu. V roku 2010 sa zahraničný obchod výrazne zotavil, v porovnaní s vývojom v rokoch 2008 a 2009. Hodnota vyvozeného a dovezeného tovaru bola dokonca vyššia ako pred krízou, t.j. v roku 2007. Za hlavné faktory, ktoré sa zaslúžili o zotavenie exportu, možno považovať pozitívny vývoj v cestovnom ruchu a spracovateľskom priemysle, konkrétnejšie v elektronickom, potravinárskom a chemickom odvetví.

Deficit bežného účtu v poslednom kvartáli roku 2010 sa veľmi nelíšil od toho v predošlom zodpovedajúcom období vo výške 169,2 mil. EUR.

Obchodná bilancia za štvrtý kvartál 2009 vykazovala čiastku 223,5 mil. EUR, ktorá sa v roku 2010 zvýšila na úroveň 280,3 mil. EUR.

Platobná bilancia sa v roku 2010 oproti roku 2009 v danom období zvýšila o 9,1 mil. EUR zo 102,9 mil. EUR na 111,9 mil. EUR.

¹⁰⁹Ministry of Finance: *Economic survey November 2009*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://finance.gov.mt/image.aspx?site=EPOL&ref=Economic%20Survey%202009>> s.149-150

¹¹⁰MZV SR: *Ekonomicko-informačný materiál, Maltská republika*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <[http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A6CF54C6796DE52CC12578680042DCEE_SK/\\$File/Malta_ZIT_2011.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A6CF54C6796DE52CC12578680042DCEE_SK/$File/Malta_ZIT_2011.pdf)> s.6

¹¹¹National Statistics Office - Malta: News Release: International Economic and Financial Transactions. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2785>

¹¹²Central Bank of Malta: *Gross Domestic Product, Gross National Income and Expenditure Components (at current market prices)*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/site/statistics4.asp>>

Tovarový účet bol ovplyvnený nárastom dovozných nákladov vo výške 170,3 mil. EUR, ktoré prekonal nárast exportných príjmov zaznamenaných počas decembra 2010 vo výške 113,5 mil. EUR. Príjmový účet bol ovplyvnený rastom úrokových platieb nerezidentným jednotkám v zahraničí, ktoré prevýšili úrokové príjmy účtu.

Bilancia na strane služieb sa zlepšila o 40,2 mil. EUR na pozitívnu hodnotu vo výške 186,1 mil. EUR. K zlepšeniu došlo aj napriek negatívnemu vývoju v sektore dopravy, ktorý bol prekonaný pozitívnym vývojom v cestovnom odbore.

Bežné transfery si polepšili o 25,5 mil. EUR a vykazovali 36,8 mil. EUR za prvé mesiace roka 2010. K rastu prispeli najmä vládne transferové príjmy, ktoré prevýšili vládne transferové platby nerezidentným jednotkám.

Kapitálový účet zaevidoval prílev 43,7 mil. EUR, čo bolo menej ako v roku 2009, kedy prílev činil 57,2 mil. EUR. Finančný účet s 50,7 mil. EUR bol podstatne nižší ako v predošlom sledovanom období so sumou 142,9 mil. EUR.

Odlev PZI sa znížil z 24,7 mil. EUR na 10,8 mil. EUR. Opačný vývoj zaznamenali priame investície na Malte, ktoré sa zvýšili zo 136,6 mil. EUR na 176,7 mil. EUR. V roku 2009 účet portfóliových investícií predstavoval 841,7 mil. EUR a v roku 2010 už len 571,9 mil. EUR.¹¹³

Na Malte existovali nielen vládne opatrenia na podporu exportu. Mimovládny sektor podnikol niekoľko iniciatív na podporu zahraničného obchodu, z ktorých za zmienku stojí projekt s názvom „Cesta k exportu“. Tento projekt sprostredkovala agentúra pre rozvoj investícií a obchodu Malta Enterprise a bol určený pre malé a stredné podniky. Projekt spočíval v poskytovaní, najprv bezplatných, neskôr za zredukovaný poplatok, obchodných konzultácií exportným podnikom ohľadom potenciálnych príležitostí vývozu.¹¹⁴

K znižovaniu deficitu dochádzalo aj naďalej a v roku 2011, klesol na 79,8 mil. EUR.¹¹⁵ Ďalší vývoj zahraničného obchodu Malty bude závisieť od vývoja svetového obchodu a situácie na trhoch jej hlavných obchodných partnerov.

¹¹³Central Bank of Malta: *Gross Domestic Product, Gross National Income and Expenditure Components (at current market prices)*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/site/statistics4.asp>>

¹¹⁴The Malta Chamber of Commerce, Enterprise and Industry: *Assistance to New and Small Exporters – „Gateway to Export“*. [cit.2011-28-12]. Dostupné na internete: <<http://www.maltachamber.org.mt/content.aspx?id=276623>>

¹¹⁵National Statistics Office - Malta: *News Release: International Economic and Financial Transactions: Q1/2011*. [cit.2011-28-12]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=3056>

4.3 Všeobecná charakteristika cyperskej ekonomiky

Ostrovný štát Cyprus sa rozprestiera na ploche 9 251 km² v severovýchodnej časti Stredozemného mora. Susedí s Tureckom, Sýriou, Egyptom a Gréckom.¹¹⁶ Komplikované politické udalosti z minulosti spôsobili, že od roku 1974 je Cyperská republika de facto rozdelená na dve autonómne časti a v rozpore s rezolúciami OSN i na dve právne samostatne fungujúce zóny – na juhu ostrova medzinárodne uznaná Cyperská republika a na severe Severocyperská turecká republika, ktorú okrem Turecka neuznáva žiadny štát medzinárodného spoločenstva. Medzi nimi sa nachádza tzv. nárazníkové pásmo (zelená línia), ktorá je pod kontrolou mierových síl OSN. Snahy zo strany OSN, EÚ a ďalších politických zoskupení nenašli uspokojivé riešenie pre obe strany. Krajina vstúpila v roku 2004 do Európskej únie a v roku 2008 do eurozóny. Z členstva v EÚ však ťažia len cyperskí Gréci, a aj v tejto práci sa budeme venovať len hospodárstvu južného Cypru.

Cyprus má fungujúcu trhovú ekonomiku s dostatočným stupňom makroekonomickej stability a flexibility. Cyperská republika sa započítava k hospodársky vyspelým štátom s HDP v objeme 21 236 EUR na obyvateľa. Ekonomika bola pred krízou charakterizovaná uspokojivým ekonomickým rastom, ktorý sa v rokoch 1961-2007 pohyboval okolo 5,1% HDP.¹¹⁷

Vzhľadom na klimatické podmienky (sucho takmer počas celého roka) sa poľnohospodárska výroba stáva nákladnou. Nevyhnutnosťou cyperského poľnohospodárstva sú zavlažovacie systémy a štát vodu pre poľnohospodárske účely dotuje. Cyprus v poslednej dobe obmedzil v súlade s pravidlami EÚ výrobu geneticky modifikovaných organizmov a produktov. Medzi hlavné tradičné plodiny, ktoré sa pestujú na Cypre, patria zemiaky, obilie (pšenica, jačmeň), citrusové plody, olivy, ovocie (melóny, banány, jablká) a zelenina (uhorky, paradajky). Poľnohospodársky sektor si zachováva približne 2,3% podiel na tvorbe HDP.¹¹⁸

Cyprus nemá dostatočne využiteľné primárne zdroje energie a asi 90 % energie sa generuje z importovanej ropy, i keď v poslednom období dochádza k miernemu presunu smerom k využívaniu plynu. Ostatných 10 % je vykrytých prostredníctvom dovozu uhlia (6%), ktoré sa využíva v cementárňach a solárnou energiou (4%), ktorú využívajú

¹¹⁶CIA - The World Factbook: Cyprus. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html>>

¹¹⁷Ministry of Interior – Press and Information Office: *About Cyprus*. 2009. s.162

¹¹⁸CIA - The World Factbook: Cyprus. [cit.2012-18-01.] Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html>>

domácnosti a ubytovacie zariadenia k ohrevu vody. V roku 2008 bol vo Vasiliko uvedený do prevádzky nový blok elektrárne s kapacitou 120 MW (olej/para) a následne vybudované ďalšie dva bloky s kapacitou 180 MW (plynová turbína s kombinovaným režimom). Podľa predpisov EÚ ohľadom ochrany životného prostredia má Cyprus zmeniť olejové elektrárne na plynové. Podľa seizmických prieskumov, ktoré boli realizované nezávislými zahraničnými spoločnosťami, existuje reálna možnosť objavenia nálezísk plynu a v menšom rozsahu i ropy vo výlučne ekonomickej zóne Cypru o rozlohe 70 000 km² južne od ostrova. Vo februári 2007 vláda vyhlásila prvé kolo súťaže o udelenie licencií na prieskum a ťažbu uhl'ovodíkov v tejto oblasti. V auguste 2007 prejavili záujem o predmetnú licenciu a prihlásili sa tri subjekty.

Priemyselná výroba na Cypre zostáva aj naďalej pomerne slabým odvetvím národného hospodárstva. Jej podiel na tvorbe HDP v posledných rokoch klesá, v súčasnosti predstavuje 16,4% HDP.¹¹⁹ Čiastočne je tu rozvinutý spracovateľský, potravinársky, textilný, stavebný a farmaceutický priemysel. Hlavným dôvodom poklesu podielu priemyslu na celkovom HDP krajiny je jeho nízka konkurencieschopnosť. Mierny nárast sa zaznamenáva vo výrobe nekovových prírodných výrobkov, v cemente v stavebníctve a v chemickom priemysle je záujem o farmaceutické výrobky. Naopak pokles sa eviduje v potravinárskom priemysle, ktoré spolu s výrobou nekovových prírodných výrobkov najviac prispievajú k tvorbe HDP. Naďalej pokračuje útlm v kožiarskom a textilnom priemysle, ktoré nie sú schopné odolávať konkurenčným tlakom, najmä z krajín s nízkou cenou práce. V Larnake sa nachádza rafinéria na spracovanie nafty a ropných produktov. Novorozvíjajúcim sa vývozným artiklom sa stávajú fotocitlivé polovodiče.

Stavebníctvo zaznamenávalo v posledných rokoch pred krízou rýchly rozvoj, uskutočňovali sa veľké infraštruktúrne verejné projekty, akými sú letiská v Larnake a v Pafose a dokončenie nadjazdu v Limassole. V roku 2007 Cyprus zaznamenával posun od stavby rodinných domov k výstavbe bytov, pretože ceny začali výrazne stúpať, a tým pádom sa obmedzovali povolenia na výstavbu.

Od začiatku osemdesiatych rokov sa Cyprus stal centrom turistiky a služieb, ale i medzinárodného obchodu vďaka „*offshore*“ spoločnostiam. K vyspelým štátom Cyprus zaraďuje aj fakt, že 4/5 HDP tvoria služby. Cyprus má vybudované kvalitné obchodné a finančné služby, moderné telekomunikácie, dobré letecké spojenie, právny systém prispôsobený pre podnikanie a prínosom je aj nízky stupeň kriminality. Základom

¹¹⁹CIA - The World Factbook: Cyprus. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html>>

celkového ekonomického rastu krajiny je oblasť cestovného ruchu. Ročne navštívi Cyprus viac ako 2,4 mil. turistov s 15% podielom na tvorbe HDP. Z ďalších aktivít v oblasti služieb je to najmä lodná doprava, obchod s nehnuteľnosťami, prenájom a ďalšie obchodné aktivity, veľkoobchod a maloobchod. Cyprus je centrom námornej dopravy. Zaraďuje sa medzi prvých 10 svetových lídrov v počte registrovaných 1819 plavidiel v objeme tonáže 21,9 mil. Je tu založený úrad pre registráciu lodí, ktorý eviduje 45 lodných spoločností. Vzhľadom na geograficky strategickú polohu má Cyprus ekonomický potenciál pre ďalšie investície a rozvoj námornej dopravy. Finančné služby predstavujú 7,2% HDP. Okrem domácich bánk a dcérskych spoločností zahraničných bánk poskytujú finančné služby aj tzv. International Bussines Companies - IBC (bývalé *off-shore*). Vlastníkmi IBC sú nerezidenti, ktorí sú registrovaní na Cypre a svoje príjmy vytvárajú mimo územia Cypru. Je tu súčasne registrovaných 50 000 IBC, z ktorých je asi 14 000 aktívnych a asi 1 100 má svoje skutočné zastúpenie na Cypre. Vzhľadom na ich veľký finančný príspevok do tvorby HDP a veľkosť cyperskej ekonomiky sú jej prínosom. Vplyv na vysoký rast v predkrízovom období mali bankové služby, v ktorých výrazne vzrástli počty poskytnutých úverov.¹²⁰

Malý rozsah domáceho trhu, ktorý pozostáva z 885 600 obyvateľov (údaj z roku 2008), neumožňuje krajine využívať úspory z rozsahu a uspokojivo rozvíjať domáci medziodvetvový obchod. Malá veľkosť domáceho trhu podmieňuje vysokú otvorenosť tejto ekonomiky. Obchodná výmena so zahraničím predstavovala 104% HDP v roku 2007.¹²¹ Viac ako polovica objemu obchodu je naviazaná na krajiny EÚ (Grécko, Veľká Británia, Taliansko), pričom dovoz dlhodobo prevyšuje vývoz. Priaznivé výsledky zahraničného obchodu Cypru môžu byť ohrozené nestálym medzinárodným prostredím. Výrazným vonkajším rizikom zostáva nestabilita na Strednom východe, rast cien ropy a spomalenie súčasného zotavovania sa Európy. Vzhľadom na svoj malý rozmer, vonkajšiu otvorenosť a geografickú polohu je Cyprus zvlášť ľahko zraniteľný práve týmito faktormi.¹²²

¹²⁰SARIO: Cyprus – Všeobecná informácia. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://www.sario.sk/userfiles/file/sario/zo/teritoria/cyprus/cyprus_info_sario_2007.pdf > s.7-8

¹²¹Ministry of Interior – Press and Information Office: *About Cyprus*. 2009. s.162-164

¹²²SARIO: Cyprus – Všeobecná informácia. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://www.sario.sk/userfiles/file/sario/zo/teritoria/cyprus/cyprus_info_sario_2007.pdf > s.7

4.4 Makroekonomický vývoj na Cypre počas krízy

Hospodársky vyspelý Cyprus dosahuje viac ako 89,3% priemeru EÚ v tvorbe HDP. V roku 2008 vyprodukoval HDP v objeme 21 407 EUR na obyvateľa. Ekonomika vzrástla v roku 2008 o 3,7% (v roku 2007 o 4,4%) a tvorba HDP bola nasledovná: Primárny sektor zodpovedal 2,5% HDP, pričom najväčší podiel v tomto sektore tvorilo poľnohospodárstvo s 1,9%. Podiel sekundárneho sektora na tvorbe HDP dosiahol 19,3%. Stavebníctvo a spracovateľský priemysel tvorili 9,4% a 7,6%. Sektor služieb vrátane turizmu predstavoval 78,2% HDP, nehnuteľnosti, prenájom a obchodné aktivity 19,3% a veľkoobchod a maloobchod 13,4%.¹²³

Cyperská ekonomika nebola priamo ovplyvnená finančnou krízou, nakoľko cyperské banky, poisťné spoločnosti a *provident funds* neboli vo veľkej miere vystavené toxickým aktívam. Pre malú veľkosť a otvorenosť ekonomiky finančná kríza dopadla nepriamou cestou aj na Cyprus. Obchodné a investičné vzťahy s kľúčovými partnermi, hlavne s Veľkou Britániou a Ruskou federáciou, vystavili ekonomiku prudkému poklesu v dopyte na realitnom trhu, v cestovnom ruchu a v príjmoch z iných služieb. Znížený dopyt po tovaroch cyperského exportu zároveň stiahol nadol spracovateľský priemysel. Keď sa objavili problémy na realitnom trhu, postihli aj stavebný sektor. V roku 2009 sa krajina dostala do recesie, i keď jej pád s -1,7% bol len mierny v porovnaní so 4% priemerom EÚ.

Priemysel v roku 2009 zaznamenal prepád o 4,6%, po úspešnom raste 3,7% v roku 2008. Spracovateľský priemysel, ktorý tvoril najväčšiu časť priemyslu, klesol o 9,3%, v hodnotovom vyjadrení približne o 330 mil. EUR. O 21,2% klesol ťažobný priemysel. Pozoruhodnou oblasťou boli dodávky elektriny, kde sa celková výroba znížila o 14,2%, na druhej strane sa v tomto sektore zvýšila zamestnanosť o 3,2% a predaj stúpol o 2,2%. Dôvodom zvýšenej činnosti vo vodárenskom, kanalizačnom a odpadovom sektore o 3,3% bola väčšia spotreba, ktorá zároveň spôsobila nárast zamestnanosti v tomto priemysle. Slabý globálny dopyt a následne znížený objem výroby spôsobili, že vývoz priemyselnej produkcie sa oproti roku 2008 prepadol o 7,6%, z 426,3 mil. EUR na 393,9 mil. EUR.¹²⁴

¹²³Veľvyslanectvo SR v Nikózii: *Cyprus – Informácia o štáte*. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://www.mzv.sk/servlet/nikoziazu?MT=/App/WCM/ZU/NikoziaZU/main.nsf/vw_ByID/ID_621F5291AE4A5FD4C125715B004FFE51_SK&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/ZU/NikoziaZU/main.nsf/vw_ByID/ID_2831BA93540399A6C1257195003209FE_SK&OpenDocument=Y&LANG=SK&HM=30-infoostate2&OB=0>

¹²⁴Statistical Service of Cyprus: *Industrial Statistics, 2009*. [cit.2011-18-01]. Dostupné na internete: <<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/F4856F33231A218CC22577CB003A39B2?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print>>

Koncom roka 2009 Rada guvernérov ECB predpokladala, že ekonomiky európskych krajín začnú pomaly rásť. Zotavenie malo prameniť hlavne zo zlepšeného fungovania finančného sektora a z oživenia globálneho dopytu, ako dokazovalo ozdravenie exportu a začínajúci rast výroby nových zásob.¹²⁵ Negatívne dopady krízy na ekonomiku Cypru sa ešte výrazne nezmiernovali, naďalej pretrvávali problémy v stavebníctve a turizme, k čomu napomohol nízky hospodársky rast v miere 1,1% HDP v prvých troch štvrtinách roka 2009.

Tabuľka č. 3 Ekonomická aktivita v stavebnom priemysle v rokoch 2008 – 2010

Medziročná zmena (v %)	2008		2009				2010	
	Q1	Q3	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q3
	8,8	1,7	-4,1	-6,0	-6,5	-10,6	-6,8	6,4

Prameň: Statistical Office od Cyprus

Významná zložka terciárneho sektora, **cestovný ruch**, zaznamenala zníženie počtu cestujúcich, a potom aj príjmov v roku 2009, kedy prispel len so 6,3% k tvorbe HDP a zahŕňal 9,3% pracovnej sily. V januári 2009 bol zaevidovaný pokles turistických príjazdov o 8,5% oproti rovnakému obdobiu minulého roku. V nasledujúcom roku sa turizmus začal pomaly zotavovať. 2,1 mil. návštevníkov, najmä z Veľkej Británie (44,9%), Škandinávie (10,9%), Ruska (10,3%), Nemecka (6,4%), Grécka (5,9%) a Francúzska (1,3%) navštívilo Cyprus počas roka 2010.¹²⁶

Vláda Cypru na elimináciu dopadov krízy prijala opatrenia v podobe dvoch finančných balíčkov vo výške 52 mil. EUR v roku 2008 a 300 mil. EUR v roku 2009. Prvý balíček bol určený pre stavebný priemysel a cestovný ruch a druhý pre spomínané odvetvia vrátane bankového sektora. Okrem priamych finančných opatrení boli znížené letiskové poplatky a daň z pridanej hodnoty v cestovnom ruchu bola zredukovaná z 8% na 5%. V stavebnom odvetví sa vláda rozhodla garantovať pôžičky s 0% úrokovou mierou počas prvých dvoch rokov splácania pre nízko a stredne príjmové páry pri kúpe domu do 200m² a investovať do výstavby utečeneckých domov a opráv školských zariadení.¹²⁷

¹²⁵Central Bank of Cyprus: *Economic Bulletin December 2009*. [cit.2011-18-01]. Dostupné na internete: <http://www.centralbank.gov.cy/media/pdf/CBC_EconBulletin_Dec09_EN.pdf> s.9

¹²⁶Ministry of Interior: *Cyprus at a Glance*. 2011. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete: <<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/0/F49D254EE56DC233C225759400251D9D?OpenDocument>>s.26

¹²⁷EU-27watch: *Economic crisis hits Cypriot tourism and construction industry*. [cit.2011-20-01]. Dostupné na internete: <<http://www.eu-27watch.org/?q=node/93>>

Čísla na národnom účte Cypru v roku 2009 výrazne poklesli oproti roku 2008, ale v roku 2010 účet už zaznamenával mierny nárast. Spotreba vlády a súkromného sektora vzrástla o 76 mil. EUR a o 39 mil. EUR. HDP v trhových cenách činilo 17,465 mld. EUR a v roku 2009 o niečo menej, 16,945 mld. EUR. V stálych cenách predstavovalo HDP v roku 2009 15,017 mld. EUR a v roku 2010 15,173 mld. EUR. V percentuálnom vyjadrení celková hrubá pridaná hodnota vzrástla na 1%, v cenovom vyjadrení na 15,750 mld. EUR, nakoľko v roku 2009 predstavovala len -1,7%.¹²⁸

Rast reálneho HDP sa v prvom kvartáli roku 2010 zvýšil na -1,7% oproti tomu istému obdobiu v predošlom roku. Toto oživenie bolo spôsobené pozitívnym rastom v sektore bankovníctva a služieb. V druhom kvartáli HDP prekročilo negatívnu hranicu na úrovni 0,5%, nakoľko v roku 2009 to bolo -1,8%.¹²⁹ V tretej štvrtine bol HDP 1,8%, ťahaný pozitívnymi číslami v turizme, v doprave, v ostatných službách a v iných odvetviach hospodárstva, okrem stavebníctva, ktoré ešte stále zaznamenávalo negatívny vývoj.¹³⁰ V poslednej fáze zaznamenal HDP 2,5% a celkovo za sledované obdobie si krajina pripísala rast 1%. Pod týmto rastom sa najviac podpísal kladný vývoj v cestovnom ruchu, doprave a obchode. Na druhej strane negatívny vývoj pretrváva v stavebnom priemysle.¹³¹

Rok 2010 bol pre ekonomiku Cypru stále krízový, i keď sa objavili nepatrné zlepšenia v určitých oblastiach. Napriek rastu zamestnanosti v niektorých odvetviach, ešte sa len očakávalo zvýšenie nezamestnanosti, keďže trh práce reaguje s určitým časovým oneskorením na tempo hospodárskeho rastu. S rastom nezamestnanosti klesá spotreba domácností. Opatrenia vlády na zmiernenie dopadov GFHK sa vybrali smerom expanzívnej fiškálnej politiky. Zvýšením sociálnych výdavkov chcela vláda podnietiť domáci dopyt a investície.

¹²⁸Statistical Service of Cyprus: *National Accounts, 1995-2010*. [cit.2011-18-09]. Dostupné na internete: <http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/economy_finance_11main_en/economy_finance_11main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>

¹²⁹Statistical Service of Cyprus: *Latest Figures:GDP Growth Rate, 2nd quarter 2010*. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete: <<http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/2A675EC020C8B53BC2257746003A803C?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print>>

¹³⁰Statistical Service of Cyprus: *Latest Figures:GDP Growth Rate, 3rd quarter 2010*. [cit.2011-18-09]. Dostupné na internete: <<http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/DBB9F52AD00F80EAC225779800497BD9?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print>>

¹³¹Statistical Service of Cyprus: *Latest Figures: GDP Growth Rate, 4th Quarter 2010*. [cit.2011-18-09]. Dostupné na internete: <<http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/2E6A0B856741423CC22577E00031FF2E?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print>>

So vstupom do EÚ prijal Cyprus legislatívny rámec týkajúci sa pracovno-právnych predpisov a jeho politika zamestnanosti sa začala prispôsobovať európskej stratégii zamestnanosti. Za ciele tejto stratégie sa považuje plná zamestnanosť, zlepšenie kvality a produktivity práce a posilnenie teritoriálnej a sociálnej kohézie.

Vstupom do EÚ si krajiny vyhradujú tzv. prechodné obdobia. Najviac spomínaných období sa vzťahuje na **pracovný trh**, pretože sa krajiny obávajú náramného prílevu nekvalifikovanej pracovnej sily. I napriek obávanej relevantnosti tejto otázky si Cyperská republika pri vstupe do EÚ nevyhradila žiadne prechodné opatrenia týkajúce sa voľného pohybu pracovníkov. Medzi všetkými ostatnými krajinami EHP a Cyprom je preto umožnený neobmedzený pohyb pracovníkov.

Trh práce na Cypre je charakteristický sociálnym dialógom a dobre rozvinutými organizáciami určenými na slobodné kolektívne vyjednávanie. Pracovné podmienky vznikajú na základe dialógu, buď priamo medzi zamestnávateľom a zamestnancom, alebo medzi odbormi a zamestnávateľskými organizáciami. Na väčšinu pracovných vzťahov sa vzťahujú kolektívne zmluvy, ktoré upravujú dĺžku pracovného času, spôsoby odmeňovania, otázky zdravia a bezpečnosti na pracovisku, dovolenku a iné.

Silnou stránkou cyperskej pracovnej sily je výborná znalosť anglického jazyka (Cyprus bol britskou kolóniou až do roku 1960) a taktiež vysoký počet vysokoškolsky vzdelaných ľudí.¹³² Cyperská pracovná sila je flexibilná a adaptabilná.

Štruktúra zamestnanosti v sektoroch prešla za posledné desaťročia zásadnými zmenami. Je možné vidieť nárast zamestnanosti v terciárnom sektore (najmä služby a cestovný ruch) a naopak jej pokles v sektore primárnom a sekundárnom.¹³³ Sektor služieb má 71%-tný podiel na zamestnanosti, sekundárny 24,1% a primárny 4,7%.¹³⁴

Silný ekonomický rast cyperskej ekonomiky v rokoch 2004 až 2008 viedol k tvorbe 45 000 nových pracovných miest, čím sa zvýšila zamestnanosť zo 69,1% na 70,9%. Až 88% nových pracovných pozícií sa vytvorilo v sektore služieb.¹³⁵ Miera nezamestnanosti v roku 2008 dosahovala 3,7%.

¹³²Cyprus Franchising: *Cyprus Labour Market*. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://www.cyprusfranchising.com/cyprus-labour-market.html>>

¹³³Cyprusnet: *Cyprus Labor*. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <http://www.cyprusnet.com/article_cyprus-labor>

¹³⁴Cyprus Franchising: *Cyprus Labour Market*. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://www.cyprusfranchising.com/cyprus-labour-market.html>>

¹³⁵Ministry of Labour and Social Insurance: *Employment in Cyprus 2008*. 2009. [cit.2011-22-09] Dostupné na internete: <[http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dl/dl.nsf/All/80A08D469D1E862FC2256DB0004B163A/\\$file/EMPLOYMENT%20IN%20CYPRUS%202008.pdf](http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dl/dl.nsf/All/80A08D469D1E862FC2256DB0004B163A/$file/EMPLOYMENT%20IN%20CYPRUS%202008.pdf)> s.5

Zamestnanosť reaguje na rozvoj ekonomiky s určitým časovým oneskorením. V čase krízy je dôležité disponovať dostatkom skúseností s krízovým manažmentom. V tomto období zamestnávateľia častokrát vytvárajú opatrenia na predchádzanie prepúšťania skúsených zamestnancov, ako napríklad znižovanie limitu pracovných hodín. Redukcia pracovnej doby je jeden z nástrojov ako si zamestnancov udržať a zároveň neustále vyrábať, i keď v menšej miere.

Kríza zasiahla Cyprus trochu neskôr ako iné európske krajiny, a to od októbra 2008, kedy sledujeme postupný nárast nezamestnanosti. Prvým zasiahnutým bol stavebný sektor ako dôsledok poklesu dopytu na trhu nehnuteľností.¹³⁶

V snahe čo najviac znížiť negatívny efekt GFHK na trh práce Cypru, Ministerstvo práce a sociálneho zabezpečenia zaviedlo mechanizmus na monitorovanie a hodnotenie vývoja na trhu práce spolu so zintenzívnením podpory nezamestnaných s cieľom čo najrýchlejšieho „znovuzamestnania“.

Nezamestnanosť v prvých mesiacoch roka 2009 vzrástla v porovnaní s rokom 2008 z 3,7% na 4,1%. Koncom roka to už bolo 4,2%. Dôvodom bol negatívny jednopercenčný ekonomický rast. Najviac zasiahnuté oblasti, okrem stavebníctva, boli hotelierstvo a reštauračné služby, pod vplyvom zníženia objemu cestovného ruchu, ako aj maloobchod a veľkoobchod. Najvyššia nezamestnanosť bola evidovaná v Pafose a v Larnake.

Podľa Centrálnej banky sa nezamestnanosť mala i naďalej zhoršovať v dôsledku pomalého ekonomického rastu. A došlo aj k predpovedanému, keď v druhej štvrtine roku 2010 nezamestnanosť behom niekoľkých mesiacov prudko stúpila na 7,1%. Počet ľudí bez práce sa zvýšil o 56% zo 14 913 na 26 379 nezamestnaných. Registrovanú nezamestnanosť, percentuálny podiel nezamestnaných na celkovom počte ekonomicky aktívnych obyvateľov, zachytáva nasledujúca tabuľka.

Tabuľka č. 4 Miera nezamestnanosti v rokoch 2007 - 2010

	2007	2008	2009	2010
Miera nezamestnanosti	3%	2,9%	4,3%	5,5%

Prameň: Central Bank of Cyprus

¹³⁶ Ministry of Labour and Social Insurance: *Employment in Cyprus 2008*. 2009. [cit.2011-22-09] Dostupné na internete: [http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dl/dl.nsf/All/80A08D469D1E862FC2256DB0004B163A/\\$file/EMPLOYMENT%20IN%20CYPRUS%202008.pdf](http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dl/dl.nsf/All/80A08D469D1E862FC2256DB0004B163A/$file/EMPLOYMENT%20IN%20CYPRUS%202008.pdf) s.8

Mužská miera nezamestnanosti stúpila z 5,2% v roku 2009 na 6,1% v druhej polovici roka 2010. **Ženská miera nezamestnanosti** tiež nasledovala tento trend a vzrástla zo 6,1% v roku 2009 na 6,7% v roku 2010.

Jedným z problémov cyperského pracovného trhu je vysoká **nezamestnanosť mladých ľudí** vo veku 15 až 24 rokov. Tento problém pretrvával a bol vážne postihnutý vplyvom GFHK. Miera nezamestnanosti v tejto kategórii predstavovala 18,6% v roku 2010, 16,8% v roku 2009 a 12,8% v roku 2008. Cyperská vláda rozšírila existujúce opatrenia na pomoc zamestnanosti mladých ľudí prostredníctvom dotácií zamestnávateľom, ktorí zamestnali mladých pracovníkov, a schém na podporu zamestnania zraniteľných skupín a zvýšenie počtu samostatne zárobkovo činných osôb.¹³⁷

Podľa štátnej príslušnosti tvorili nezamestnaných z 80% cyperskí občania a z 20% príslušníci iných krajín EÚ. Približne 5 600 príslušníkov ostatných štátov EÚ si hľadalo prácu na Cypre v októbri 2010.

V **nezamestnanosti podľa vzdelania** sa najviac zvýšil počet vzdelaných do druhého stupňa, ktorí predstavovali 41% z nezamestnaných. Počet nezamestnaných spomedzi vzdelaných v treťom stupni sa podieľal 34% a vo vyššom vzdelaní 27%. Najvyšší počet nezamestnaných v roku 2010 reprezentovala nevzdelaná pracovná sila (22%), pracovníci vo veľkoobchode a maloobchode (19%), v službách (19%), v stavebníctve (17%), v hoteloch a reštauráciách (16%), nová pracovná sila (14%), výrobní technici (14%) a pracujúci v spracovateľskom odvetví (9%).¹³⁸

Počas GFHK sa zosilnili tlaky na nelegálnu migráciu z okolitých krajín, najmä z Ázie. Preto bola cyperská vláda nútená prijať opatrenia s cieľom posilniť domáci trh práce. Zvýšili sa tresty za ilegálne zamestnávanie a porušovanie pracovnej politiky.

Turbulencie GFHK a s ňou spojené spomalenie tempa ekonomického rastu v EÚ vyvolali negatívne tlaky na hospodárenie štátneho rozpočtu cyperskej ekonomiky. Vláda Cypru sa po vypuknutí krízy vybrala cestou expanzívnej fiškálnej politiky, čo malo samozrejme veľkú záťaž na stav **verejných financií**.

V roku 2009 celkové verejné príjmy poklesli o 10,2%. Hlavné kategórie príjmovej strany rozpočtu sa oproti predchádzajúcemu roku výrazne znížili. Dane z výroby a importu sa zmenšili o 29,7%, DPH o 22,7% a dane z príjmu a bohatstva o 20,4%. Už v prevej

¹³⁷Simms, M.: *Helping young workers during the crisis: contributions by social partners and public authorities*. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete:

<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn1101019s/tn1101019s_4.htm>

¹³⁸EURES: *Informácie o trhu práce*. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=2751&acro=lmi&mode=&recordLang=en&lang=sk&parentId=&countryId=CY®ionId=CY0>>

polovici roka 2009 sa príjmy z turizmu oslabili z 944,8 mil. EUR na približne 798,3 mil. EUR, v percentovom vyjadrení tak klesli o 15,5%, v porovnaní s rovnakým obdobím v roku 2008. Príjmy z cestovného ruchu predstavovali 12% HDP.¹³⁹

Celkové verejné výdavky v roku 2009 vzrástli oproti roku 2008 o 5,5%. Kompenzácie pre zamestnancov sa zvýšili o 12,4%, sociálne transfery o 9,2%, na druhej strane bežné transfery zaznamenali zníženie až o 81,3%. Pozitívna miera rastu bola spozorovaná v kategórii kapitálová tvorba s 38%.

Deficit štátneho rozpočtu zaznamenal vo finančnom vyjadrení 1,03 mld. EUR, čo činilo 6,1% HDP.¹⁴⁰ Bolo to viac ako dvojnásobok horného limitu, ktorý musia krajiny eurozóny dodržiavať. Preto aj Cyprus patril na zoznam krajín, ktorým Komisia navrhla termíny na úpravu ich deficitov. Cyprus tak má urobiť do roku 2012.¹⁴¹

V roku 2010 príjem štátneho rozpočtu činil 6,461 mld. EUR, z toho 5,415 mld. EUR predstavovali dane. Jednotlivé zložky daní boli vo výške 1,876 mld. EUR priamych daní, 1,333 mld. EUR daní z príjmov a 2,496 mld. EUR nepriamych daní. Príjem z dovozu vo forme ciel tvoril 43,6 mil. EUR, z DPH 1,508 mld. EUR a zo sociálneho poistenia 1,042 mld. EUR. Celkový príjem vytvoril 37,43% HDP. Na strane výdavkov bola zaznamenaná suma 7,311 mld. EUR. Napríklad kapitálové výdavky ako jeden z komponentov tejto strany rozpočtu predstavovali 0,570 mld. EUR. Schodok štátneho rozpočtu bol vo výške 4,88% HDP.¹⁴² Takýto výsledok, vítaný aj Komisiou, dokazuje, že Cyprus je na dobrej ceste k dosiahnutiu svojho strednodobého cieľa. Postupné zvyšovanie, či prípadne znižovanie jednotlivých položiek štátneho rozpočtu v období krízy sprehľadňuje uvedená tabuľka.

¹³⁹O peniazoch: *Príjmy Cypru z turizmu medziročne klesli o 15,5 %*. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://openiazoch.zoznam.sk/info/zpravy/zprava.asp?NewsID=82267>>

¹⁴⁰Statistical Service of Cyprus: *Latest Figures: Quarterly Accounts of General Government, 4th Quarter 2009*. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/57AA284EC25C317DC22577110023A8BD?OpenDocument&sub=2&sel=1&e=&print>>

¹⁴¹Európska komisia: *Nadmerné schodky - na zoznam pribudli Cyprus, Dánsko a Fínsko*. 2010.

[cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/news/economy/100616_sk.htm>

¹⁴²Ministry of Finance: *Public Finance Developments, (table) Jan – Dec 2010*. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete:

<[http://www.mof.gov.cy/mof/mof.nsf/All/3685867F4C9F54C6C225783E0022BB0E/\\$file/JanDecJUNERE V2010.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/mof.nsf/All/3685867F4C9F54C6C225783E0022BB0E/$file/JanDecJUNERE V2010.pdf?OpenElement)>

Tabuľka č. 5 **Príjmy a výdavky štátneho rozpočtu v období 2009 – 2011 (v tis. EUR)**

	2009	2010	2011	% HDP (2009)
Celkové príjmy a granty	6 099 641	6 461 318	6 862 030	37,43
<i>Príjmy z daní</i>	5 270 871	5 415 449	5 872 890	32,03
<i>Nedaňové príjmy</i>	735 261	944 146	899 140	4,90
<i>Granty</i>	93 509	101 723	90 000	0,49
Celkové výdavky	7 116 879	7 311 601	7 619 460	41,56
<i>Bežné výdavky</i>	6 504 800	6 741 558	7 026 620	38,32
<i>Kapitálové výdavky</i>	612 079	570 043	592 840	3,23
Deficit štátneho rozpočtu	1 017 238	850 283	757 430	4,13
Deficit v % HDP	6	4,88	4,13	

Prameň: Ministry of Finance: *Public Finance Developments, (table) Jan – Dec 2010*. [cit.2012-20-01].

Dostupné

na

internete:

<[http://www.mof.gov.cy/mof/mof.nsf/All/3685867F4C9F54C6C225783E0022BB0E/\\$file/JanDecJUNERE V2010.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/mof.nsf/All/3685867F4C9F54C6C225783E0022BB0E/$file/JanDecJUNERE%202010.pdf?OpenElement)>

Dôležitú časť výdavkov tvoria výdaje na infraštruktúru. Za posledných desať rokov vzrástol počet osobných automobilov o 65%. Ministerstvu verejných prác bol v roku 2010 určený rozpočet vo výške 101,5 mil. EUR, ktorý bol na nasledujúci rok zvýšený na 111,1 mil. EUR. 40% z rozpočtu ministerstvo dáva na výstavbu a opravu verejnej infraštruktúry. Cyprus má v pláne výstavbu budov spojenú s jeho predsedníctvom v EÚ v roku 2012, na ktorú poskytne 10,5 mil. EUR. Aj práce na rozširovaní diaľnice od Nikozie do Limassolu, ako aj iné menšie infraštruktúrne projekty, ešte stále pokračujú. EÚ taktiež podporila začiatkom roka 2010 dva významné projekty v Limassole so sumou 25 mil. EUR. Pre rok 2011 cyperská vláda na úpravu ciest vyhradila 19,2 mil. EUR.¹⁴³

Do nového roku 2009 krajina vstúpila s dlhom 48,39% HDP. V danom roku sa jej nepodarilo udržať verejný dlh, ktorý sa v druhom kvartáli vyšplhal až na 69,97% HDP, ale čo sa jej pošťastilo, bolo jeho zníženie na 57,95% HDP. V roku 2010 si krajina na svoj účet pripísala dlh vo výške 61% HDP (pozri tabuľka č. 4 pod textom), čím prekročila referenčnú hodnotu 60%.¹⁴⁴ V roku 2011 Komisia predpovedá ďalšie zvýšenie na 67,6 %,

¹⁴³CyprusMail: *Minister praises Public Works Department*. [cit.2011-03-03]. Dostupné na internete: <<http://m.cyprus-mail.com/cyprus/minister-praises-public-works-department/20110202#comments>>

¹⁴⁴Ministry of Finance: *Cyprus – Public Debt*. [cit.2011-03-03]. Dostupné na internete: <[http://www.mof.gov.cy/mof/mof.nsf/DMLstatistics2_en/FE0F3E4DC04005BAC225783E0022F4DB/\\$file/able%2011%20quarterly%20internet%20CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%B1.pdf](http://www.mof.gov.cy/mof/mof.nsf/DMLstatistics2_en/FE0F3E4DC04005BAC225783E0022F4DB/$file/able%2011%20quarterly%20internet%20CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%B1.pdf)>

a to z dôvodu zhoršeného primárneho salda. Týmto rastúcim tempom Cyprus porušuje dlhové kritérium Paktu stability a rastu.¹⁴⁵

Tabuľka č. 6 Verejný dlh v rokoch 2007 – 2010

		2007	2008	2009	2010
Verejný dlh (bez záväzkov voči MMF)	v mil. EUR	9 307,3	8 388,1	9 864,5	10 652,6
	v % HDP	58,8	48,9	58,5	61,5
Verejný dlh (vrátane záväzkov voči MMF)	v mil. EUR	15 123,3	14 991,4	16 945,6	18 285,3
	v % EUR	95,5	87,4	100,5	105,5

Prameň: Central Bank of Cyprus

Keď si chce Cyprus zachovať reputáciu regionálneho finančného centra, musí sa nevyhnutne vyrovnáť s negatívnymi číslami verejných financií, aby si zachoval dôveru investorov. Nutnosť akčnejšieho konania vlády v tomto smere dokazujú ratingové agentúry, ktoré postupne znižujú hodnotenie krajiny. Krátkodobé opatrenia musia byť nahradené dlhodobými a zamerané na štrukturálnu konsolidáciu. Zamýšľané prepúšťanie štátnych zamestnancov začiatkom roka 2011 ako zabránenie znižovania ratingu krajiny sa nezdá byť tým pravým riešením. Pre udržateľnosť, ročný celkový rast výdajov nesmie prekročiť hospodársky rast. Konsolidačné politiky musia byť zamerané na tie oblasti, ktoré majú potenciál pozdvihnúť ekonomiku. Ide najmä o kapitálové výdaje a výdaje na výskum a vzdelanie. Fiškálna politika vlády je postavená na štyroch pilieroch. Prvým pilierom je strednodobý rozpočtový rámec, v rámci ktorého sa jednotlivým ministerstvám poskytuje väčšia voľnosť pri alokácii finančných prostriedkov, a tým pádom aj väčšia zodpovednosť za vykonanie kvantifikovateľných cieľov. Druhým bodom vlády je reforma sociálneho systému a tretím je modernizácia verejného sektora s produktívnejšími službami. Štvrtý

¹⁴⁵Eur-Lex: Rozhodnutie Rady z 13. júla 2010 o existencii nadmerného deficitu na Cypre. [cit.2011-23-03]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:186:0030:0031:SK:PDF>>

pilier predstavuje zlepšenie systému vyberania daní, riešenie problému neplatenia daní a zjednodušenie daňovej administratívy.¹⁴⁶

Dlhodobým problémom zaťažujúcim cyperský rozpočet je starnutie obyvateľstva, ktoré je jedným z najvyšších v Európe. Preto krajina nevyhnutne potrebuje reformu dôchodkového systému. V súčasnosti výdavky na penzijné dôchodky predstavujú 19% HDP, čo by sa v nezmenenej situácii bez reformy do roku 2060 vyšplhalo na 30% HDP.¹⁴⁷ Niektoré krajiny, medzi nimi aj Cyprus, zostávajú nečinné a predstierajú, že všetko je v poriadku, až kým nie je potrebný razantnejší zásah, ktorý už so sebou prinesie ťažší dopad na obyvateľov.

Veľkosť cyperskej ekonomiky a jej obmedzené prírodné bohatstvo, ktoré ho robia závislým na dovoze prírodných a energetických surovín zo zahraničia spôsobujú, že v **zahraničnom obchode** Cyperskej republiky prevyšuje dovoz nad vývozom. Cyprus dopyt svojich obyvateľov ako aj výrobného priemyslu uspokojuje dovozom nerastných surovín a spotrebného tovaru z Európskej únie a od svojich susedov na Blízkom Východe dováža ropu. V období počas GFHK sledujeme pokles v zahranično-obchodnej výmene krajiny.

V roku 2009 dovoz klesol na 5,691 mld. EUR zo 7,366 mld. EUR z roku 2008.¹⁴⁸ Z celkového dovozu predstavovalo 5,430 mld. EUR domácu spotrebu. Podiel všetkých položiek na importe zaznamenal pokles, okrem spotrebných a kapitálových tovarov, ktoré naopak stúpili o 5,4 a 2,6 percentuálnych bodov oproti roku 2008.¹⁴⁹ Na teritoriálnej štruktúre dovozu sa v najväčšej miere podieľajú krajiny EÚ, najmä Grécko, Taliansko, Veľká Británia, Nemecko, Holandsko, Francúzsko a Španielsko. Dovoz zo štátov EÚ predstavoval 4,932 mld. EUR v roku 2008 a v roku 2009 o niečo menej, 4,085 mld. EUR. Z tretích krajín sa v roku 2008 priviezli tovary a služby v hodnote 2,406 mld. EUR, ale v roku 2009 už len vo výške 1,591 mld. EUR. Najväčším importérom bol v oboch rokoch Izrael.¹⁵⁰

¹⁴⁶Embassy of Cyprus in Sweden: *The Cyprus Economy*. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <<http://www.cyprusemb.se/economy.asp>>

¹⁴⁷Kambas, M.: *Cyprus needs pension reform to avoid cost-CBank*. [cit.2011-23-03]. Dostupné na internete: <<http://www.reuters.com/article/2011/03/23/cyprus-economy-pensions-idUSLDE72M2FR20110323>>

¹⁴⁸Ministry of Finance – Statistical Service: *Foreign Trade, 1960-2009*. [cit.2011-23-03]. Dostupné na internete:

<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/externaltrade_41main_en/externaltrade_41main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>

¹⁴⁹Ministry of Finance – Statistical Service: *Foreign Trade by main economic category, 1985-2009*. [cit.2011-06-06]. Dostupné na internete: <http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/externaltrade_41main_en/externaltrade_41main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>

¹⁵⁰Ministry of Finance – Statistical Service: *Foreign Trade by main partner country, 1995-2010*. [cit.2011-06-06]. Dostupné na internete:

V roku 2009 vývoz Cypru klesol oproti roku 2008 z 1,190 mld. EUR na 0,970 mld. EUR.¹⁵¹ Hlavné komponenty exportu zaznamenali pokles, vyskytol sa len zanedbateľný jednopercenťný nárast v položkách priemyselných výrobkov poľnohospodárskeho a spracovateľského pôvodu na celkovom exporte oproti roku 2008.¹⁵² Cyprus najviac vyviezol v rokoch 2008 a 2009 do Grécka, Veľkej Británie a Nemecka, čo sa týka neeurópskych krajín, išlo o Libanon, Egypt a Izrael. V roku 2009 sa do krajín EÚ vyviezlo 503,8 miliónov EUR, čo bolo o 100,8 miliónov EUR menej ako v roku 2008. Export Cyperskej republiky do nečlenských štátov EÚ v roku 2008 predstavoval 577,8 miliónov EUR, no v roku 2009 už len 461,0 miliónov EUR.¹⁵³

Vývoj obchodnej bilancie je uvedený v nasledovnej tabuľke.

Tabuľka č. 7 Zostatok obchodnej bilancie v rokoch 2007 – 2010

		2007	2008	2009	2010
Zostatok obchodnej bilancie	v mil. EUR	553,8	158,2	-1 030,2	-923,3
	v % HDP	3,5	0,9	6,1	5,3

Prameň: Central Bank of Cyprus

Pre cyperský zahraničný obchod sú typické reexporty. Reexportné dodávky niekoľkonásobne objemovo prevyšujú vývoz domácej produkcie. Napríklad v roku 2005 boli reexporty 2,02-krát vyššie ako export domácej výroby a v roku 2008 sa tento rozdiel o niečo zmenšil, keď boli 1,54-krát väčšie.¹⁵⁴ V období krízy sa aj objem reexportov znížil, a to na 491,1 miliónov EUR oproti hodnote 643,2 miliónov EUR v roku 2008.¹⁵⁵

<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/externaltrade_41main_en/externaltrade_41main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>

¹⁵¹Ministry of Finance – Statistical Service: *Foreign Trade, 1960-2009*. [cit.2011-06-06]. Dostupné na internete:

<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/externaltrade_41main_en/externaltrade_41main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>

¹⁵²Ministry of Finance – Statistical Service : *Foreign Trade by main economic category, 1985-2009*. [cit.2011-06-06]. Dostupné na internete:

<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/externaltrade_41main_en/externaltrade_41main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>

¹⁵³Ministry of Finance – Statistical Service: *Foreign Trade by main partner country, 1995-2009*. [cit.2011-06-06]. Dostupné na internete:

<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/externaltrade_41main_en/externaltrade_41main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>

¹⁵⁴Veľvyslanectvo SR v Nikózii: *Cyprus – Informácia o štáte*. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://www.mzv.sk/servlet/nikoziazu?MT=/App/WCM/ZU/NikoziaZU/main.nsf/vw_ByID/ID_621F5291AE4A5FD4C125715B004FFE51_SK&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/ZU/NikoziaZU/main.nsf/vw_By>

V roku 2010 zostáva EÚ hlavným vývozcom na Cyprus, so 69,3% podielom na celkovom importe krajiny. Najväčšími dodávateľmi z EÚ boli Grécko (18,9%), Nemecko (9,1%), Taliansko (8,9%), Veľká Británia (8,7%) a Francúzsko (5,4%). Dovozy z krajín mimo EÚ pochádzali z Izraela (8,3%), Číny (5,7%), Japonska (1,1%) a Brazílie (0,3%). Do EÚ Cyprus exportoval v tom istom roku 50,1% celkového domáceho vývozu. Najväčšie dodávky smerovali do Grécka (19,5%), Nemecka (9,5%) a Veľkej Británie (7,3%). 15% exportu sa vyviezlo na Blízky Východ a 7,1% do ostatných ázijských krajín.¹⁵⁶

Pred rokom 2008 bol vývoj **finančného sektora** na Cypre vysoko pozitívny a ziskový, k čomu prispeli aj dobré výkony a hospodársky rast v ekonomike. Preto mohol finančný sektor v začiatkoch krízy slúžiť ako opora. Jadrom finančného systému boli banky, ktoré dokázali prežiť bez vládnych zásahov. Dôvodom obstatia v kríze sú nasledovné skutočnosti: cyperské banky neinvestovali do tzv. „špinavých“ finančných produktov, bankové vklady domácností prevyšujú úvery, pomery kapitálovej primeranosti bánk sú veľmi vysoké, ako aj ich prevádzková ziskovosť je veľmi vysoká. Spočiatku boli postoje predstaviteľov bánk optimistické, likvidita cyperských bánk bola lepšia než vo väčšine ostatných európskych štátoch, kde vládna podpora bankovníctva mohla ohroziť verejné financie. Odhadovalo sa, že Cyprus mal schopnosť podporovať finančný sektor, ak by to bolo nevyhnutné, do 2 mld. EUR bez toho, aby išiel nad rámec 60% HDP pre národný dlh daný Maastrichtskými kritériami. Rada pre hospodárske a finančné záležitosti (ECOFIN) podporila voľnosť konania cyperskej vlády vo finančnej oblasti, za predpokladu zabezpečenia právnej garancie na všetky vklady až do výšky 100 000 EUR, záruk na vnútorné bankové úvery a podpory akejkoľvek banky alebo družstva, ktoré by čelili problémom.¹⁵⁷

Vidiac hroziace nebezpečenstvo, ktorému bol cyperský finančný sektor pod vplyvom vonkajšieho prostredia vystavený v roku 2008, MMF odporučil vláde posilniť dohľad nad všetkými kreditnými inštitúciami, sprísniť finančné operácie, urobiť zmeny

ID/ID_2831BA93540399A6C1257195003209FE_SK&OpenDocument=Y&LANG=SK&HM=30-infoostate2&OB=0>

¹⁵⁵Ministry of Finance – Statistical Service: Foreign Trade by main economic category, 1985-2009. [cit.2011-06-60]. Dostupné na internete: <http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/externaltrade_41main_en/externaltrade_41main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>

¹⁵⁶Ministry of Interior: *Cyprus at a Glance*. 2011. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete: <<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/0/F49D254EE56DC233C225759400251D9D?OpenDocument>> s.29-30

¹⁵⁷2home.sk: *Cyprus: Bezpečné útočisko vo finančnej kríze*. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete: <<http://www.2home.sk/clanok/cyprus-bezpecne-utocisko-vo-financnej-krize>>

v poistnom dohl'ade s ohľadom na trhový a regulačný vývoj a zvyšovanie diverzifikácie a nezávislosti a posilniť implementáciu dohl'adu nad sekuritizáciou, vrátane inšpekcie na cyperskej burze.¹⁵⁸

Negatívny vývoj v externom prostredí začal vplývať aj na domáci finančný sektor, lebo cyperské banky držali okolo 5 mld. EUR v gréckych štátnych dlhopisoch.¹⁵⁹ K finančným problémom sa pridal nepriaznivý vývoj v reálnej ekonomike, najmä na trhu nehnuteľností a v stavebnom priemysle, a keďže hospodársky rast bol v roku 2009 menší, než sa predpokladalo, ani finančná opora to nevydržala. V októbri 2009 vláda poskytla svojim bankám 23 miliardový balíček na uľahčenie negatívnych dopadov GFHK.¹⁶⁰ Ďalším opatrením Cyperskej republiky bolo založenie Finančného stabilizačného fondu pre záruky a podporu kredibility finančného sektora. Fond navrhla založiť Centrálna banka Cypru v rámci svojich kompetencií pri dohliadaní nad bezpečnými a zdravými operáciami zahraničných bánk sídliačich na ostrove a podľa vzoru Nemecka a Švédska.

Ekonomika Cypru je zraniteľná voči vonkajším vplyvom. Jej budúci vývoj závisí od jej hlavných obchodných, finančných a politických partnerov. Pred vládnyimi aktérmi stojí ťažká úloha uskutočniť štrukturálne reformy a eliminovať dôsledky európskej dlhovej krízy na už nestabilné verejné financie a finančný systém v krajine.

¹⁵⁸IMF: *Cyprus Financial System Stability Assessment*, 2009. [cit.2011-19-12]. Dostupné na internete: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr09308.pdf>> s.2

¹⁵⁹The Economist: *Europe's other Island*. 2010. [cit.2011-19-12]. Dostupné na internete: <http://www.economist.com/node/17632833?story_id=17632833>

¹⁶⁰European Commission – Europe 2020: *Economic Governance*. [cit.2011-19-12]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/financial-crisis/pdf/exiting_the_crisis_together_cy_en.pdf>

Záver

Pred rokom vypuknutia **globálnej finančnej a hospodárskej krízy** sa objavovali signály, ktoré naznačovali, že americká ekonomika sa dostáva do recesie. Nafukovanie bubliny a jej následné prasknutie na trhu s technologickými akciami, nadmerné čerpanie prostriedkov zo štátneho rozpočtu, nadspotreba a pokles miery úspor amerických obyvateľov, ako aj prehrievanie trhu s nehnuteľnosťami predstavovali indikátory, na základe ktorých ekonómovia a tvorcovia politík mohli predpovedať vznik krízy. V roku 2007 v USA vypukla hypotekárna kríza, ktorá prerástla do finančnej krízy. Vplyvom globalizácie a interdependencie sa rozšírila aj do Európy. Zle nastavená fiškálna a monetárna politika USA, deregulácia, inovatívne finančné nástroje bez prostriedkov na meranie rizika, neprehľadné peňažné transakcie, ovplyvňované ratingové agentúry, morálny hazard vo forme podceňovania rizika s vidinou vysokých odmien a iné skutočnosti priviedli svetovú ekonomiku do recesie, výsledkom ktorej bol krach finančných inštitúcií, bánk i poisťovní, a prepád akciových trhov i fondov. Kríza vo finančnom sektore mala dopad aj na reálnu ekonomiku. Objavili sa bankroty firiem a nasledovalo hromadné prepúšťanie zamestnancov. V mnohých krajinách sveta prebiehali pouličné demonštrácie a ich výsledkom boli aj pády vlád. Teórie významných ekonómov (Keynes, Minsky, Friedman, Fisher a pod.) a ponaučenie z Veľkej hospodárskej krízy z 30. rokov priviedli súčasných tvorcov politík k výrazným štátnym zásahom do ekonomiky vo forme záchranných finančných balíčkov a zoštátňovania finančných a výrobných spoločností. Kríza odhalila nekalé praktiky niektorých spoločností a „vyčistila“ trh od neprofitujúcich firiem. V súčasnosti možno pozorovať dichotómny vývoj v globálnej ekonomike. Na jednej strane, vyspelé ekonomiky pod vplyvom globálnej finančnej a hospodárskej krízy čelia zníženej ekonomickej aktivite, nezamestnanosti na vysokej úrovni a dlhovej kríze. Na druhej strane, rozvíjajúce sa krajiny zaznamenávajú ekonomický rast so znakmi prehrievania sa v niektorých oblastiach.

Malta bola globálnou finančnou a hospodárskou krízou zasiahnutá prostredníctvom zahraničného obchodu. Došlo k zníženiu dopytu zo strany jej hlavných obchodných partnerov a k poklesu príjmov z cestovného ruchu. Finančná kríza sa následne rozšírila cez realitný trh do oblastí stavebného a spracovateľského priemyslu. Najmenej zasiahnutý bol finančný sektor vďaka stabilnému bankovníctvu a prezieravému rizikovému manažmentu. Problémy maltskej ekonomiky, starnúce obyvateľstvo a nedostatočná zamestnanosť žien,

sa počas krízy vyostрили a zanechali negatívne dopady na verejné financie a trh práce. V roku 2009 sme mohli sledovať výrazný pokles v makroekonomických ukazovateľoch oproti predošlému obdobiu. V roku 2010 pod vplyvom zlepšenia situácie na globálnom trhu makroekonomické ukazovatele Malty začali vykazovať rastúce hodnoty, najmä v oblasti vývozu a dovozu. Oblasť, ktorá dostala krajinu do krízy, ju z nej aj nakoniec vytiahla. Pod pozitívny vývoj sa podpísal aj domáci dopyt, hlavne vládna spotreba. Naopak, súkromný sektor prispel k negatívne trendu. Pokles ekonomiky v roku 2009 nahradil rast v roku 2010 a v nasledujúcom období sa predpokladá pokračujúci mierny nárast HDP. Hospodársky rast je dobrým znamením pre Maltu, ale problémom ostávajú verejné financie. Maltská vláda bola úspešná v znižovaní štátneho deficitu, no nepodarilo sa jej zvrátiť rastúci trend verejného dlhu. Malta musí pokračovať v nastavených reformách v sociálnom a zdravotnom systéme a vytvárať nové pracovné miesta pre mladú pracovnú silu, ženy a starších obyvateľov.

Cyprus bol vďaka stabilnému finančnému sektoru v začiatkoch krízy odolný jej dopadom. Závislosť na zahraničnom dopyte ovplyvnila vývoj hospodárstva doma. Najťažšie zasiahnuté boli priemyselné odvetvia spracovateľského, stavebného a baníckeho priemyslu a cestovný ruch. Pod vplyvom poklesu výkonu v reálnej ekonomike sa objavili problémy aj vo finančnom sektore, ktorý spočiatku preukazoval prvky stability. Makroekonomické ukazovatele sa v roku 2009 podstatne zhoršili oproti roku 2008. V roku 2010 nastalo nepatrné zlepšenie v ekonomike, pod ktoré sa podpísalo oživenie globálneho dopytu, čo znamenalo zvýšenie objemu cyperského vývozu a cestovného ruchu. Pozitívny rast bol zaznamenaný aj v bankovníctve a v iných službách, najmä v doprave. Naopak, v stavebníctve naďalej prebiehal negatívny vývoj. Krajina zaevidovala rekordnú úroveň nezamestnanosti a problém vysokej nezamestnanosti mladých, charakteristický pre cyperský trh práce, sa ešte vyostřil. Vláda sa vydala cestou expanzívnej fiškálnej politiky vo forme dotácií na podporu pracovného trhu, investícií do infraštruktúrnych projektov a finančných balíčkov bankám. Z dlhodobého hľadiska je potrebné, aby sa vládne autority zamerali na reformy dôchodkového a sociálneho systému kvôli problému so starnúcim obyvateľstvom, ktoré vážne ohrozuje stabilitu verejných financií.

Vzhľadom na niektoré pretrvávajúce problémy v ekonomikách Malty a Cypru nemožno konštatovať, že globálna finančná a hospodárska kríza je prekonaná. Vývoj v týchto ekonomikách závisí od situácie na európskom trhu, preto je veľmi pravdepodobné, že dlhová kríza v Európe bude mať dopad aj na maltskú a cyperskú ekonomiku.

Zoznam použitej literatúry

Knižné zdroje:

1. KRUGMAN, Paul. 2009. *The Return of Depression on Economics and the Crisis of 2008*. New York: W.W. Norton and Company, 2009. 191 s. ISBN 978-0-393-07101-6
2. RITHOLTZ, Barry. *Bailout nation*. 2009. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., 2009. 332 s. ISBN 978-0-470-52038-3
3. ROUBINI, Nouriel, MIHN, Stephen. 2010. *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance*. New York: The Penguin Press, 2010. 353 s. ISBN 978-1-59420-250-6
4. STANĚK, Peter. 2010. *Globálna kríza – hrozba alebo výzva?* Bratislava: Elita, 2010. 219 s. ISBN 978-80-89393-24-4

Odborné články a štúdie:

5. CARUANA, Kevin. 2006. Female labour market participation in Malta: A Lisbon agenda perspective. In: *Bank of Valletta Review*. 32 s.
6. CENTRAL BANK OF CYPRUS. 2010. Economic Bulletin December 2009. In: *Central Bank of Cyprus: Economic Research Department*. [online]. 2010. ISSN 1986-1060. [cit.2011-18-01]. Dostupné na internete: <http://www.centralbank.gov.cy/media/pdf/CBC_EconBulletin_Dec09_EN.pdf> 158 s.
7. COLANDER, a kol. 2009. The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics. In: *Discussion Papers - Department of Economics University of Copenhagen*. ISSN 1601-2461. 2009. 17 s.
8. KLINEC, Ivan. 2004. Vytváranie bohatstva v informačnej spoločnosti. In: *Koncipování budoucnosti v Evropě 2003*. ISBN 80-903440-0-3. s. 18 – 26.
9. MAJERNÍKOVÁ, Eva. 2008. Hypotekárna kríza v USA. In: *Medzinárodné vzťahy*. ISSN 1336 – 1562. 2008. Ročník 6. Číslo 1. s. 156 – 161.
10. MINISTRY OF INTERIOR. 2011. Cyprus at a Glance. In: *Ministry of Interior*. [online]. 2011. ISBN 978-9963-50-078-9. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete: <<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/0/F49D254EE56DC233C225759400251D9D?OpenDocument>> 44 s.
11. MINISTRY OF INTERIOR. 2009. About Cyprus. In: *Press and Information Office*. 2009. ISBN 978-9963-38-693-2. 162 s.

Iné:

12. BBC NEWS. 2008. HSBC in new sub-prime writedown. In: *BBC News*. [online]. 12.05.2008. [cit.2011-20-06] Dostupné na internete: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7395425.stm>>
13. BORG, Anna. DEBONO, Manwel. 2009. Tackling the recession: Malta. In: *Eurofound*. [online]. 13.07.2009. [cit.2011-13-03]. Dostupné na internete: <<http://www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/studies/tn0907020s/mt0907029q.htm>>
14. CAMILLERI, Ivan. 2010. Malta one of two EU states to cut deficit last year. In: *Times of Malta*. [online]. 24.04.2010. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.timesofmalta.com/articles/view/20100424/local/malta-one-of-two-eu-states-to-cut-deficit-last-year>>
15. CENTRAL BANK OF MALTA. 2010. Forty-second Annual Report and Statement of Accounts 2009. In: *Central Bank of Malta*. [online] 2010. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://pdcjournal.com/pdf-annual-statement-of-accounts-2009-2010.html>>
16. CENTRAL BANK OF MALTA. 2011. Forty-third Annual Report and Statement of Accounts 2010. In: *Central Bank of Malta*. [online] 2011. [cit.2012-03-03]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/updates/downloads/pdfs/AR-2010.pdf>>
17. CENTRAL BANK OF MALTA. 2011. Central Bank of Malta Quarterly Review – First Issue 2009. In: *Central Bank of Malta: Statisitcs*. [online]. 03.04.2011. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/site/pr1main.asp?ItemID=581>>
18. CENTRAL BANK OF MALTA. 2011. General Government Revenue and Expenditure. In: *Central Bank of Malta: Statisitcs*. [online]. 03.04.2011. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://centralbankmalta.org/site/statistics2.asp>
19. CENTRAL BANK OF MALTA. 2011. Gross Domestic Product, Gross National Income and Expenditure Components (at current market prices). In: *Central Bank of Malta: Statisitcs*. [online]. 03.04.2011. [cit.2011-20-05]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/site/statistics4.asp>>
20. CENTRAL BANK OF MALTA. 2011. Labor Market Indicators based on Administrative Records. In: *Central Bank of Malta: Statisitcs*. [online]. 03.04.2011. [cit. 2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.centralbankmalta.org/site/statistics4.asp>>
21. CIA – The World Factbook. 2011. Malta. In: *CIA*. [online]. 03.04.2010. [cit.2011-03-03]. Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mt.html>>

22. COHAN, William D. 2009. Inside the Bear Stearns boiler room. In: *CNN Money*. [online]. 04.03.2009. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://money.cnn.com/2009/03/02/magazines/fortune/cohan_houseofcards_full.fortune/index.htm?postversion=2009030306>
23. CYPRUS FRANCHISING. [s.a.]. Cyprus Labour Market. In: *Cyprus franchising*. [online]. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://www.cyprusfranchising.com/cyprus-labour-market.html>>
24. CYPRUS MAIL. 2011. Minister praises Public Works Department. In: *Cyprus Mail*. [online]. 02.02.2011. [cit.2011-03-03]. Dostupné na internete: <<http://m.cyprus-mail.com/cyprus/minister-praises-public-works-department/20110202#comments>>
25. CYPRUSNET. [s.a.]. Cyprus Labor. In: *Cyprus Network Home*. [online]. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <http://www.cyprusnet.com/article_cyprus-labor>
26. EUROPA. 2010. Rozhodnutie Rady z 13. júla 2010 o existencii nadmerného deficitu na Cypre. In: *Portál o EÚ*. [online]. 20.07.2010. [cit.2011-23-03]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:186:0030:0031:SK:PDF>>
27. EMBASSY OF CYPRUS IN SWEDEN. [s.a.]. The Cyprus Economy. [online]. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <<http://www.cyprusemb.se/economy.asp>>
28. EURES. 2011. Informácie o trhu práce. In: *Europa*. [online]. August 2011. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=2751&acro=lmi&mode=&recordLang=en&lang=sk&parentId=&countryId=CY®ionId=CY0>>
29. EUR – LEX. 2010. Úradný vestník EÚ: Stanovisko Rady k aktualizovanému programu stability Malty na roky 2009 – 2012. In: *Europa*. [online]. 03.06.2010. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:144:0001:0005:SK:PDF>
30. EUROFOUND. [s.a.]. Gender differences still prevail in Maltese labour market. In: A tripartite EU agency. [online]. [cit.2011-16-06]. Dostupné na internete: <<http://www.eurofound.europa.eu/ewco/surveyreports/MT0810019D/MT0810019D.pdf>>
31. EURONEWS. 2011. Libya unrest hits Malta's economy. In: *Euronews*. [online]. 01.03.2011. [cit. 2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.euronews.net/2011/03/01/libya-unrest-hits-malta-s-economy/>>
32. EUROPEAN COMMISSION. [s.a.]. Economic Governance. In: *Europa*. [online]. 20.01.2011. [cit.2011-19-12]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/financial-crisis/pdf/exiting_the_crisis_together_cy_en.pdf>

33. EUROPEAN COMMISSION. 2009. Public finances in EMU 2009. In: *Europa*. [online]. Máj 2009. Luxembourg. ISBN 978-92-79-11366-6. s. 308. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15390_en.pdf>
34. EURÓPSKA KOMISIA. 2010. Nadmerné schodky - na zoznam pribudli Cyprus, Dánsko a Fínsko. In: *Europa*. [online]. 31.01.2011. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/news/economy/100616_sk.htm>
35. EUROSTAT. 2010. Second notification of government deficit and debt figures for 2009. In: *Eurostat*. [online]. 22.10.2010. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-22102010-AP/EN/2-22102010-AP-EN.PDF>
36. EUROSTAT. 2011. Euro area and EU27 employment stable. In: *Eurostat*. [online]. 16.06.2011. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-16062011-AP/EN/2-16062011-AP-EN.PDF>
37. EUROSTAT. 2011. Minimum wages. In: *Eurostat*. [online]. [cit.2011-12-06]. Dostupné na internete: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=0&pcode=tps00155&language=en>>
38. EU-27WATCH. Economic crisis hits Cypriot tourism and construction industry. In: *The Internet platform on European policies*. [online]. [cit.2011-20-01]. Dostupné na internete: <<http://www.eu-27watch.org/?q=node/93>>
39. FINWEB. 2009. Briti predajú zdravé časti banky Northern Rock. In: *Hnonline.sk*. [online]. 27.04.2009. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://finweb.hnonline.sk/c1-36875780-briti-predaju-zdrave-casti-banky-northern-rock>>
40. GATT, Rebecca. 2011. Malta: EIRO CAR on 'Helping young workers during the crisis: contributions by social partners and public authorities'. In: *Eurofound*. [online]. 29.07.2011. [cit.2011-30-09]. Dostupné na internete: <<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn1101019s/mt1101019q.htm>>
41. GRTU. 2010. Budget 2011, GRTU Proposal. In: *GRTU*. [online]. Október 2011. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://grtu.org.mt./data/images/grtu%20proposal%20final.pdf>>
42. IMF. 2009. Cyprus Financial System Stability Assessment, 2009. In: *IMF*. [online]. Október 2009. [cit.2011-19-12]. Dostupné na internete: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr09308.pdf>>
43. INŠTITÚT ZAMESTNANOSTI. 2009. Miera nezamestnanosti mladých - 3 kvartál 2010. In: *Inštitút zamestnanosti*. [online]. 23.09.2009. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.iz.sk/sk/projekty/ukazovatele-za-EU/miere-nezamestnanosti-mladych>>

44. KAMBAS, Michele. 2011. Cyprus needs pension reform to avoid cost-CBank. In: *Reuters*. [online]. 23.03.2011. [cit.2011-23-03]. Dostupné na internete: <<http://www.reuters.com/article/2011/03/23/cyprus-economy-pensions-idUSLDE72M2FR20110323>>
45. KLENOWSKI, Paul M. 2011. Enron bankruptcy. In: *American Business*. [online]. 25.01.2011. [cit. 2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://american-business.org/2465-enron-bankruptcy.html>>
46. LAIVIERA, Nestor. 2011. Construction industry crisis could 'domino' across the economy. In: *Malta Today*. [online]. 06.06.2011.[cit.2011-09-03]. Dostupné na internete: <<http://www.maltatoday.com.mt/en/newsdetails/news/national/Construction-industry-crisis-could-domino-across-the-economy>>
47. LONG, Kenneth. 2008. NINJA Loans to Blame for Financial Crisis. In: *Vision Credit Education*. [online]. 19.09.2008. [cit. 2011-20-06] Dostupné na internete: <<http://www.visioncredit.org/ninja-loans-to-blame-for-financial-crisis/>>
48. MALTA ENTERPRISE. 2009. Key Industry Profiles. In: *Malta Enterprise*. [online]. 04.09.2009. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://www.maltaenterprise.com/key_industry_profiles.aspx>
49. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ SR. [s.a.]. Ekonomicko-informačný materiál, Maltská republika. In: *MZV SR*. [online]. [cit. 2011-20-06]. Dostupné na internete: <[http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A6CF54C6796DE52CC12578680042DCEE_SK/\\$File/120120_EIT_Malta.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A6CF54C6796DE52CC12578680042DCEE_SK/$File/120120_EIT_Malta.pdf)>
50. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ SR. [s.a.]. Malta. In: *MZV SR*. [online]. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <[http://www.foreign.gov.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_DD6F67735A1B6F80C12576350033486B_SK&OpenDocument=Y&LANG=S&K&MENU=staty_sveta-staty_podla_abecedy&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/karta_statov.nsf/\(vw_ByID\)/ID_B211A8E369D48E0DC125707A004210E2#bookObchEkonVztahy](http://www.foreign.gov.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_DD6F67735A1B6F80C12576350033486B_SK&OpenDocument=Y&LANG=S&K&MENU=staty_sveta-staty_podla_abecedy&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/karta_statov.nsf/(vw_ByID)/ID_B211A8E369D48E0DC125707A004210E2#bookObchEkonVztahy)>
51. MINISTRY OF FINANCE, THE ECONOMY AND INVESTMENT. 2009. Budget Speech 2009. In: *Ministry of Finance, the Economy and Investment*. [online]. 2009. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://finance.gov.mt/image.aspx?site=MFIN&ref=2009budget_BudgetSpeech_en>
52. MINISTRY OF FINANCE, THE ECONOMY AND INVESTMENT. 2009. Economic Survey, November 2009. In: *Ministry of Finance, the Economy and Investment*. [online]. 09.11.2009. ISBN 978-99932-94-28-3. [cit.2011-30-09]. Dostupné na internete: <<http://finance.gov.mt/image.aspx?site=EPOL&ref=Economic%20Survey%202009>> 204 s.

53. MINISTRY OF LABOUR AND SOCIAL INSURANCE. 2009. Employment in Cyprus 2008. In: *Ministry of Labour and Social Insurance*. [online]. ISBN 978-9963-38-698-7.. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <[http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dl/dl.nsf/All/80A08D469D1E862FC2256DB0004B163A/\\$file/EMPLOYMENT%20IN%20CYPRUS%202008.pdf](http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dl/dl.nsf/All/80A08D469D1E862FC2256DB0004B163A/$file/EMPLOYMENT%20IN%20CYPRUS%202008.pdf)> 22 s.
54. MINISTRY OF FINANCE, THE ECONOMY AND INVESTMENT. 2010. Economic Survey, October 2010. In: *Ministry of Finance, the Economy and Investment*. [online]. 25.10.2010. ISBN 978-99932-94-31-3. [cit.2011-26-05]. Dostupné na internete: <http://finance.gov.mt/image.aspx?site=MFIN&ref=2011_economic_survey2010> 203 s.
55. MINISTRY OF FINANCE, THE ECONOMY AND INVESTMENT. 2010. Small Business Survey 2010. In: *Ministry of Finance, the Economy and Investment*. [online]. 2010. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <<http://finance.gov.mt/image.aspx?site=MFIN&ref=SMSR-Small%20Business%20Survey%20Report>> 30 s.
56. MINISTRY OF FINANCE, THE ECONOMY AND INVESTMENT. 2011. Malta: Update of Stability Programme 2011-2014. In: *Europa*. [online]. Apríl 2011. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/sp_malta_en.pdf> 81 s.
57. MINISTRY OF FINANCE, THE ECONOMY AND INVESTMENT. 2011. Malta's National Reform Programme Under the Europe 2020 Strategy. In: *Europa*. [online]. Apríl 2011. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/20_scps/2011/01_programme/mt_2011-04-28_nrp_en.pdf> 62 s.
58. NÁRODNÁ AGENTÚRA PRE ROZVOJ MALÉHO A STREDNÉHO PODNIKANIA. 2010. Maltská republika – sprievodca ako založiť firmu. In: *Nadsme*. [online]. s. 12. Jún 2010. [cit.2011-20-09]. Dostupné na internete: <http://www.nadsme.sk/files/podnikanie_Malta.pdf>
59. NATIONAL STATISTICS OFFICE – MALTA. 2009. News Release: International Economic and Financial Transactions:Q1/2009. In: *NSO – Malta*. [online]. 25.06.2009. [cit.2011-30-09]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2528>
60. NATIONAL STATISTICS OFFICE – MALTA. 2010. Government Expenditure on Social Security Benefits: January-December 2009. In: *NSO – Malta*. [online]. 07.04.2010. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2723>
61. NATIONAL STATISTICS OFFICE – MALTA. 2010. Malta in figures 2010. In: *NSO – Malta*. [online]. s. 62. ISBN 978-99909-73-99-0. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2873>

62. NATIONAL STATISTICS OFFICE – MALTA. 2010. News Release: International Economic and Financial Transactions:Q1/2010. In: *NSO – Malta*. [online]. 23.06.2010. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2785>
63. NATIONAL STATISTICS OFFICE – MALTA. 2010. Quarterly Accounts for General Government:Q4/2009. In: *NSO – Malta*. [online]. 22.04.2010. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2742>
64. NATIONAL STATISTICS OFFICE – MALTA. 2010. Tax revenues 2009. In: *NSO – Malta*. [online]. 20.10.2010. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2872>
65. NATIONAL STATISTICS OFFICE – MALTA. 2011. Malta in Figures 2011. In: *NSO – Malta*. [online] s. 57. ISBN 978-99957-29-25-7. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=3192>
66. NATIONAL STATISTICS OFFICE – MALTA. 2011. News Release: International Economic and Financial Transactions:Q1/2011. In: *NSO – Malta*. [online]. 22.06.2011. [cit.2011-28-12]. Dostupné na internete: <http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=3056>
67. O PENIAZOCH. 2009. Príjmy Cypru z turizmu medziročne klesli o 15,5 %. In: *O peniazoch*. [online]. 24.08.2009. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://openiazoch.zoznam.sk/info/zpravy/zprava.asp?NewsID=82267>>
68. PULI, Clyde. 2011. Women's contribution to the labour market. In: *The Malta Independent Online*. [online]. 03.03.2011. [cit.2011-21-06]. Dostupné na internete: <<http://www.independent.com.mt/news.asp?newsitemid=122852>>
69. RIZZO, Saviour. 2011. Air Malta Restructuring. In: *Eurofound*. [online]. 10.03.2011. [cit.2011-21-05]. Dostupné na internete: <<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2010/12/articles/mt1012039i.htm>>
70. SARIO. 2008. Cyprus – Všeobecná informácia. In: *SARIO*. [online]. 01.03.2008. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://www.sario.sk/userfiles/file/sario/zo/teritoria/cyprus/cyprus_info_sario_2007.pdf> 14s.
71. SIMMS, Melanie. 2011. Helping young workers during the crisis: contributions by social partners and public authorities. In: *Eurofound*. [online]. 12.03.2012. [cit.2012-12-03]. Dostupné na internete: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn1101019s/tn1101019s_4.htm>

72. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. Cyprus – Public Debt. In: *Statistical Service of Cyprus*. [online]. 31.01.2011. [cit.2011-03-03]. Dostupné na internete:
<[http://www.mof.gov.cy/mof/mof.nsf/DMLstatistics2_en/FE0F3E4DC04005BAC225783E0022F4DB/\\$file/table%2011%20quarterly%20internet%20%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%B1.pdf](http://www.mof.gov.cy/mof/mof.nsf/DMLstatistics2_en/FE0F3E4DC04005BAC225783E0022F4DB/$file/table%2011%20quarterly%20internet%20%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%B1.pdf)>
73. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. Foreign Trade by main economic category, 1985-2009. In: *CYSTAT*. [online]. 31.01.2011. [cit.2011-06-06]. Dostupné na internete:
<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/externaltrade_41main_en/externaltrade_41main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>
74. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. Foreign Trade by main partner country, 1995-2010. In: *CYSTAT*. [online]. 31.01.2011. [cit.2011-06-06]. Dostupné na internete:
<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/externaltrade_41main_en/externaltrade_41main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>
75. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. Foreign Trade, 1960-2009. In: *CYSTAT*. [online]. 31.01.2011. [cit.2011-06-06]. Dostupné na internete:
<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/externaltrade_41main_en/externaltrade_41main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>
76. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. Industrial Statistics, 2009. In: *CYSTAT*. [online]. 31.01.2010. [cit.2011-18-01]. Dostupné na internete:
<<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/F4856F33231A218CC22577CB003A39B2?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print>>
77. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. Latest Figures: GDP Growth Rate, 2nd quarter 2010. In: *CYSTAT*. [online]. 31.01.2011. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete:
<<http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/2A675EC020C8B53BC2257746003A803C?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print>>
78. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. Latest Figures: GDP Growth Rate, 3rd quarter 2010. In: *CYSTAT*. [online]. 31.01.2011. [cit.2011-18-09]. Dostupné na internete:
<<http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/DBB9F52AD00F80EAC225779800497BD9?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print>>
79. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. Latest Figures: GDP Growth Rate, 4th Quarter 2010. In: *CYSTAT*. [online]. 31.01.2011. [cit.2011-18-09]. Dostupné na internete:
<<http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/2E6A0B856741423CC22577E00031FF2E?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print>>

80. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. Latest Figures: Quarterly Accounts of General Government, 4th Quarter 2009. In: *CYSTAT*. [online]. 31.01.2011. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/57AA284EC25C317DC22577110023A8BD?OpenDocument&sub=2&sel=1&e=&print>>
81. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. National Accounts, 1995-2010. In: *CYSTAT*. [online]. 31.01.2011. [cit.2011-18-09]. Dostupné na internete: <http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/economy_finance_11main_en/economy_finance_11main_en?OpenForm&sub=1&sel=2>
82. STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. 2011. Public Finance Developments, (table) Jan – Dec 2010. In: *Statistical Service of Cyprus*. [online]. 31.01.2011. [cit.2011-22-09]. Dostupné na internete: <[http://www.mof.gov.cy/mof/mof.nsf/All/3685867F4C9F54C6C225783E0022BB0E/\\$file/JanDecJUNEREV2010.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/mof.nsf/All/3685867F4C9F54C6C225783E0022BB0E/$file/JanDecJUNEREV2010.pdf?OpenElement)>
83. STAVRAKIS, Charilaos. 2010. The international economic crisis and the Cyprus economy – future prospects and competitive advantages. In: *World Commerce Review*. [online]. September 2010. [cit.2011-20-12]. Dostupné na internete: <http://www.worldcommercereview.com/publications/article_pdf/289>
84. SZABÓ, Ivan. 2007. Do Európy zavítala kríza z USA. In: *Hnonline.sk*. 07.08.2007. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://hnonline.sk/ekonomika/c1-21759360-do-euro-py-zavitala-kriza-z-usa>>
85. ŠIMÁNEK, Libor. 2011. Životní a pracovní podmínky Malta. In: *Integrovaný portál MPSV*. [online]. 29.05.2011. [cit.2011-16-06]. Dostupné na internete: <http://portal.mpsv.cz/eures/prace_v_eu/zeme/malta/>
86. THE ECONOMIST. 2002. *The unfinished recession*. [online]. 26.09.2002. [cit. 2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://www.economist.com/node/1336202?story_id=E1_TPPGNDN>
87. THE ECONOMIST. 2008. Buddy, could you spare us \$15 billion? In: *The Economist*. [online]. 24.01.2008. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.economist.com/node/10567323>>
88. THE ECONOMIST. 2008. Stepping beyond subprime. In: *The Economist*. [online]. 10.01.2008. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.economist.com/node/10498541>>
89. THE ECONOMIST. 2010. *Europe's other Island*. [online]. 02.12.2010. [cit.2011-19-12]. Dostupné na internete: <http://www.economist.com/node/17632833?story_id=17632833>
90. TIME. 2007. Citigroup's Chuck Prince stops dancing. In: *Time*. [online]. 04.11.2007. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <http://curiouscapitalist.blogs.time.com/2007/11/04/citigroups_chuck_prince_stops/>

91. THE MALTA CHAMBER OF COMMERCE, ENTERPRISE AND INDUSTRY. [s.a.]. Assistance to New and Small Exporters – „Gateway to Export“. In: *The Malta Chamber of Commerce, Enterprise and Industry*. [online]. [cit.2011-28-12]. Dostupné na internete: <<http://www.maltachamber.org.mt/content.aspx?id=276623>>
92. TRIM BROKER. Finančná a hospodárska kríza – vznik a jej vývoj. In: *Cikomodity*. [cit.2011-20-06]. Dostupné na internete: <<http://www.cikomodity.com/index.php?action=vzdelavanie-financna-hospodarska-kriza>>
93. VEL'VYSLANECTVO SR V NIKÓZII. 2011. Cyprus – Informácia o štáte. In: *MZV SR*. [online]. 21.12.2011. [cit.2011-22-12]. Dostupné na internete: <http://www.mzv.sk/servlet/nikoziazu?MT=/App/WCM/ZU/NikoziaZU/main.nsf/vw_ByID/ID_621F5291AE4A5FD4C125715B004FFE51_SK&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/ZU/NikoziaZU/main.nsf/vw_ByID/ID_2831BA93540399A6C1257195003209FE_SK&OpenDocument=Y&LANG=SK&HM=30-infoostate2&OB=0>
94. WTO. 2011. Country Profile – Malta. In: *WTO*. [online]. Október 2011. [cit.2011-20-10]. Dostupné na internete: <<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=MT>>
95. 2home.sk. 2011. Cyprus: Bezpečné útočisko vo finančnej kríze. In: *2home.sk*. [online]. 24.08.2011. [cit.2012-18-01]. Dostupné na internete: <<http://www.2home.sk/clanok/cyprus-bezpecne-utocisko-vo-financnej-krize>>
96. www.businessinfo.cz
97. www.centralbankmalta.org
98. www.centralbank.gov.cy

Zoznam príloh

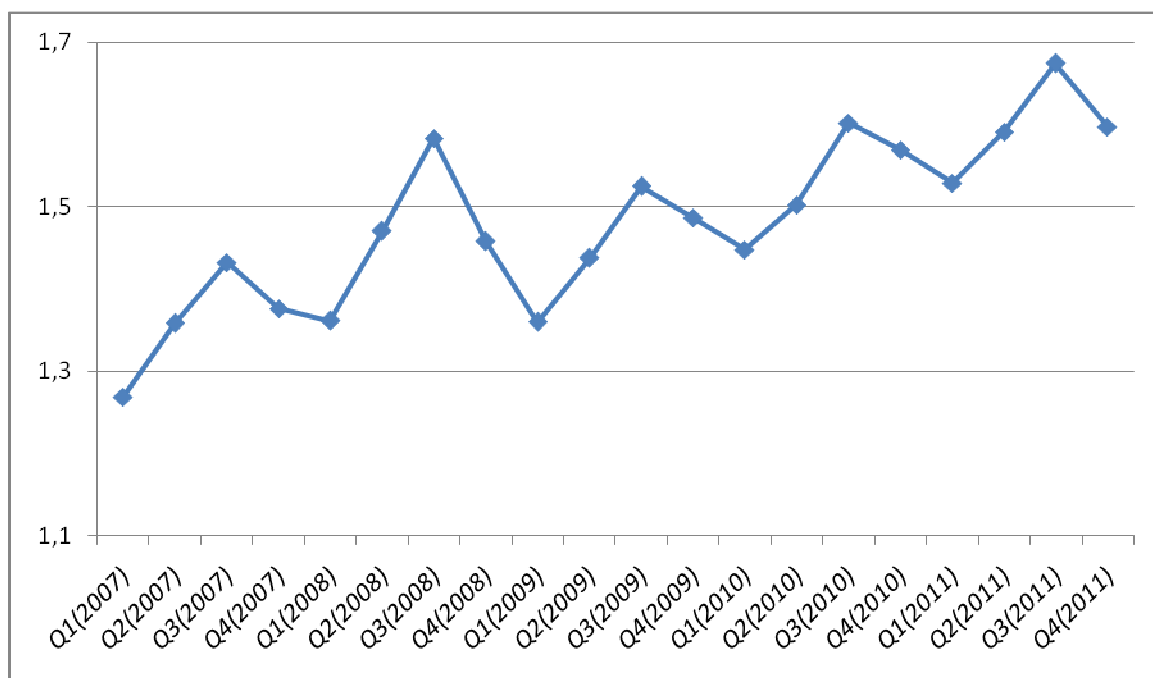
Príloha č. 1: *Vývoj HDP Malty v hodnotovom vyjadrení v kvartáloch rokov 2007 – 2011*

Príloha č. 2: *Počet nezamestnaných na Malte v rokoch 2007 – 2010*

Príloha č. 3: *Vývoj HDP Cypru v hodnotovom vyjadrení v rokoch 2008 – 2011*

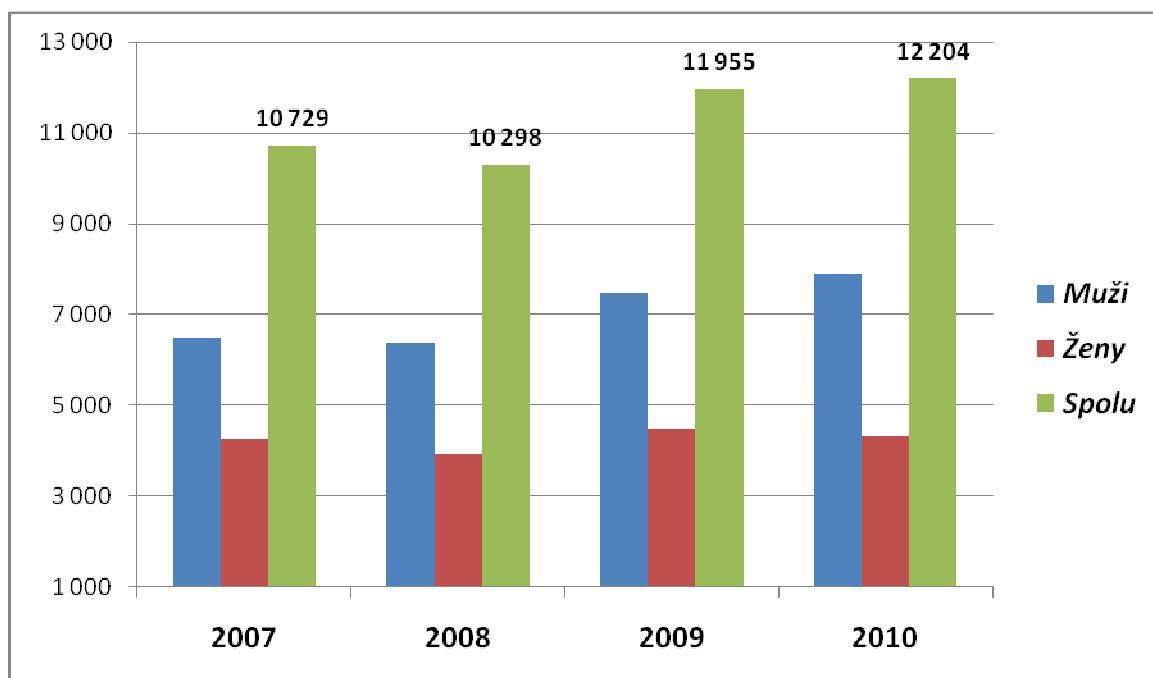
Príloha č. 4: *Počet nezamestnaných na Cypre v decembri v rokoch 2008 – 2011*

Príloha č. 1: Vývoj *HDP Malt* v hodnotovom vyjadrení v kvartáloch rokov 2007 – 2011
HDP (mld. EUR)

Prameň: Central Bank of Malta

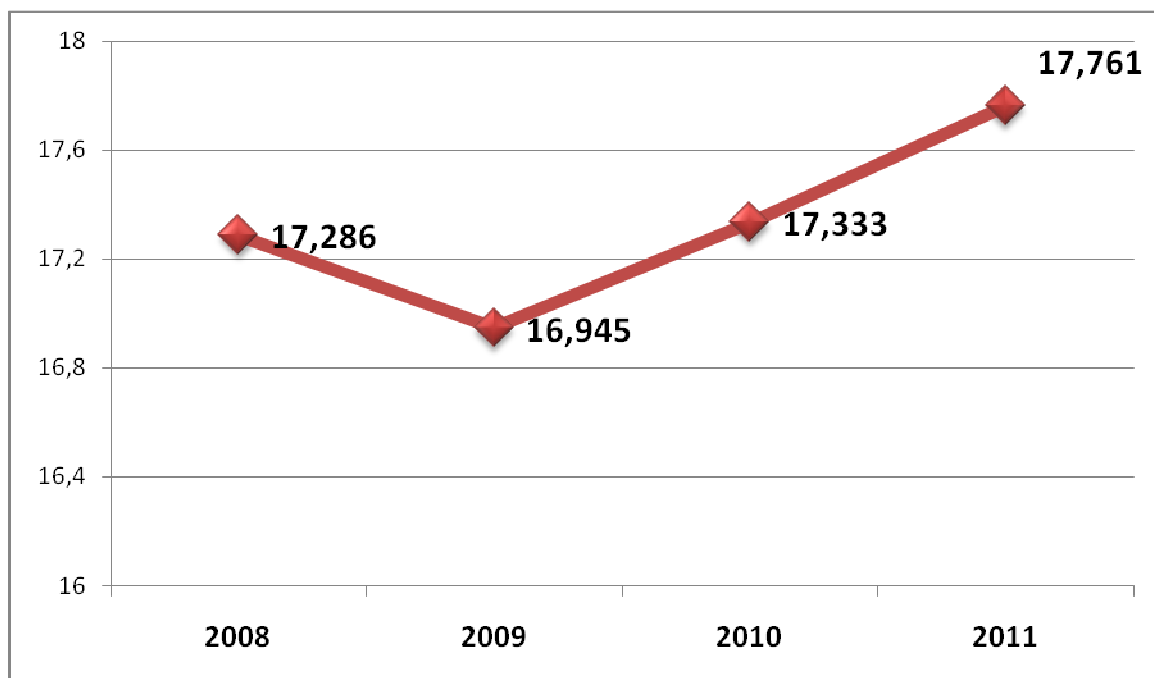
Príloha č. 2: Počet nezamestnaných na Malte v rokoch 2007 – 2010

Prameň: National Statistics Office - Malta

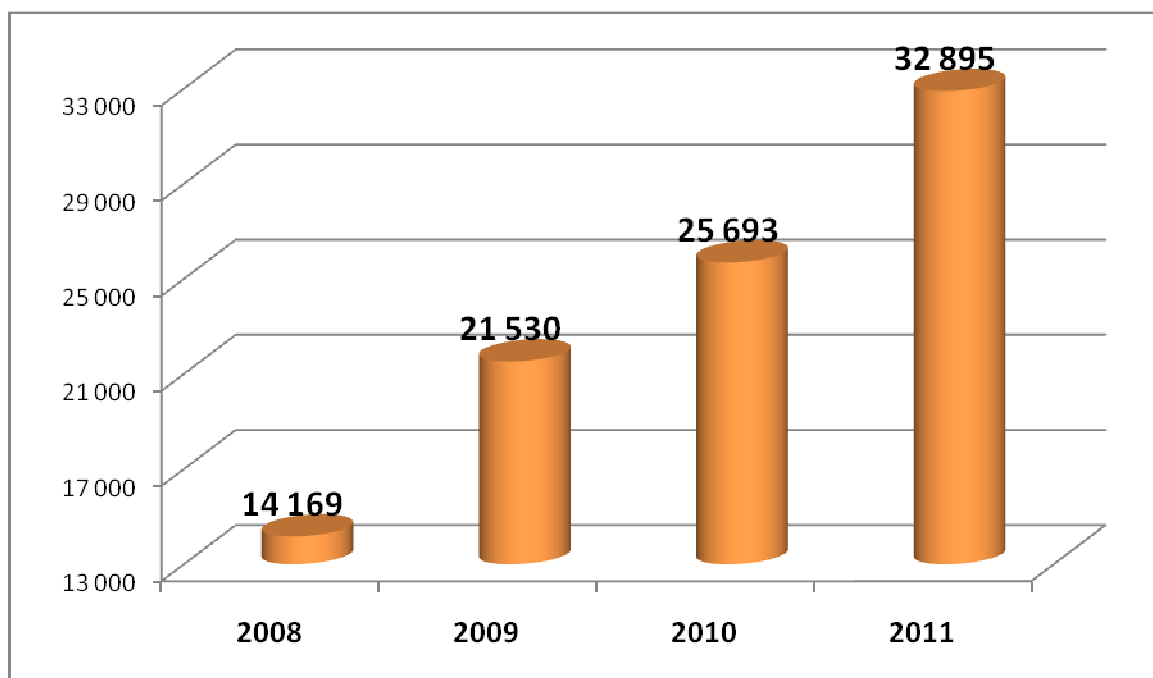
Príloha č. 3: Vývoj HDP Cypru v hodnotovom vyjadrení v rokoch 2008 – 2011

HDP (mld. EUR)

Prameň: Statistical Service of Cyprus

Príloha č. 4: *Počet nezamestnaných na Cypre v decembri v rokoch 2008 – 2011*

Prameň: Statistical Service of Cyprus